

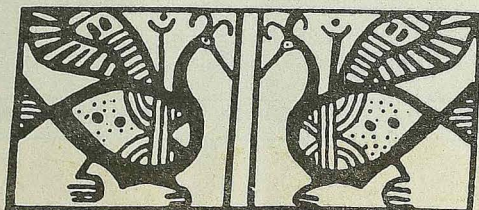
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΕΛΕΑΓΡΟΣ, ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ, ΣΗΜΩΝΙΔΗΣ ΑΜΟΡΓΙΝΟΣ, ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, ΝΙΚΟΣ Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΒΙΡΙΛΙΟΣ, ΟΡΑΤΙΟΣ, ΜΕΝΑΡΔΟΣ, ΓΡΥΠΑΡΗΣ, ΣΑΡΟΣ, Γ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ, ΑΙΣΧΥΛΟΣ, ΣΟΦΟΚΛΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΗΣΥΧΙΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΡΟΥΦΙΝΟΣ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΟΜΗΡΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΙΕΡΟΚΗΠΙΩΤΗΣ, ΚΑΛΛΗΝ, ΚΥΡ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΟΥ, ΚΛΕΙΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Θ. ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ.

ΜΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΙΜΑΤΑΙ
Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

306 - 307

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900

Για τούς Συνδρομητές Ελλάδας:
Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530
στο όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης
αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος...
και να μας στέλλεται ή απόδειξη για τα βιβλία μας.

Έτήσια συνδρομή	Κ£3.00
Έτήσια συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ£4.00
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	1200 δραχμές
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	\$14 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ£0.50 σέντ
Τιμή διπλού τεύχους	Κ£0.75 σέντ

Τὰ χειρόγραφα δὲν επιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες επιστρέφονται.
100 ἀνάτυπα πρὸς τρεῖς λίρες τῆ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΑΓΡΟΣ (μετ. Ἡρ. Ἀγγελίδης): Ἐνοιξη, Ἀδέσποτον	103
ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ (μετ. Ἡρ. Ἀγγελίδης): . . . , Βραχὺς ὁ βίος, Παροίνιον, Προσδιδόν	104
ΣΗΜΩΝΙΔΗΣ (μετ. Ἡρ. Ἀγγελίδης): Ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων	108
ΝΙΚΟΣ Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ: Ἡρακλῆς Ἀγγελίδης	107
ΑΛΚΜΑΝ (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Κοιμοῦνται . . .	110
ἩΡ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ: Μεταφράσεις ἀπὸ τὰ λατινικά (Βιργίλιος, Ὀράτιος)	111
ἩΡ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ: Πῶς ἐπρωγαν καὶ διασκέδαζαν οἱ Ἀχαιοὶ	115
Γ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ: Μεταφράσεις Μενάρδου, Γρυπάρη, Σάρου	127
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἡρακλῆ Ἀγγελίδη «Μετάφραση ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν	141
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ: Ἐνα ἀρχαῖο ἐπίγραμμα καὶ ἕνας χρησμός	143
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Ὁ Ἡσυχίος ὁ Μιλήσιος γιὰ τὸν Ζήωνα τὸν Κιτιά	144
ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Ρουφίνου Ἑρωτικά ἐπιγράμματα	145
ΟΜΗΡΟΣ (μετ. Γ. Μενάρδος): Ἰλιάδα	146
ΟΜΗΡΟΣ (μετ. Κυρ. Χατζηωάννου): Εἰς Ἀφροδίτην	148
Κ. ΙΕΡΟΚΗΠΙΩΤΗΣ: Τὸ φιλολογικὸ περιοδικὸ «Πάφος»	149
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Τὸ ἀμαξάκι	155
ΚΑΛΛΗΝ (μετ. Ἡρ. Ἀγγελίδη) Πινδαρικός ὕμνος	155

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ - ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ - Κλ. Ἰωαννίδη: Κύπρου Χρυσάνθη «Λυρικός Λόγος Α' καὶ Β'» - Κ. Χρυσάνθη: Τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς τοῦ περιοδικοῦ «Νέα Πορεία» - ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ - Θ. Θεοχάρους: Κ. Χρυσάνθη «Συμφωνία στὸν ἀέρα τῆς ἐνάτης τοῦ Μπετόβεν» καὶ «Δελφικὲς ἀμφικτυονίες» - ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ - Κ. Χρυσάνθη: Δημ. Ζαδὲ «Πάνω ἀπ' τὸν Ἔενα μὸχο», Ἰ. Τσάτσου «Καταγραφές» - Γ. Χατζηκωστή: Γ. Θ. Βαφόπουλου «Τὸ Τέλος» - Κ. Χρυσάνθη: Κ. Γιαγκουλλῆ «Ὁ Καραγκιόζης τῆς Κύπρου. . .» - Κ. Προυσῆ: Λήδας Κροντηρᾶ «Γνωριμία μὲ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο» - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - Κ. Χρυσάνθη: Ἐκδήλωση γιὰ τὸν Κ. Παλαμὰ καὶ τιμὴ στὸν Μ. Κυθραϊώτη - ΠΕΝΘΗ - Κ. Χρυσάνθη: Παντ. Πρεβελάκης - Νίκου Σ. Νικολαΐδη: Παῦλος Κρινάσιος - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

Υπεύθυνος κατὰ νόμον: Δρ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τύποις: Τυπογραφεία-Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ, Τηλ. 444940 - 448883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΦΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΣΤ'

ΙΟΥΝΙΟΣ — ΙΟΥΛΙΟΣ 1986

ΑΡ. 306—307

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΕΛΕΑΓΡΟΣ

Α Ν Ο Ι Ξ Η

Τ' ἀγριοδόρι, ἡ παγωνιὰ φεύγουνε πιά κι ἔλοῦθε
προβάλλει ἡ Ἄνοιξη ἡ γλυκεῖα ροδόχρωμη κι ὠραία
μὲ τ' ἄνθια της. Ἡ μαύρη γῆ μὲ πράσινο γρασίδι
φαντάζει κι ἔλα τὰ φυτὰ ξανανωμένα ἀρχίζουν
νὰ ξεπετοῦν τὸ πράσινο καινούργιο φύλλωμά τους.
Καὶ νά, ἡ Ἰδρσοῦλα τὴν αὐγὴ μυρώνει τὰ λιβάδια,
ποὺ λάμπουν μὲ τ' ἀκράνοιχα μυριόχρωμα λουλούδια.
Χαρούμενος ὁ νιὸς βοσκὸς σκορπάει μὲ τὸ σουραῦλι
σὺρὸ ἀρμονίες καὶ χαίρεται μαζί του κι ὁ γιδάρης,
ποὺ ὄσκει ἀπάνω στὶς κορφές τ' ἀνήσυχά του γίδια.
Ἄπλώνει ὁ ναύτης τὸ πανί καὶ τὸ κολπώνει ἀμέσως
ὁ Ζέφυρος μὲ τὴ γλυκεῖα τὴν ἀπαλὴ πνοή του.
Ἄγρες παρέκει μὲ κισσοῦ στεφάνια στὸ κεφάλι
χαρούμενα τονίζουνε τραγούδια γιὰ τὸν Βάκχο,
ποὺ στοὺς θνητοὺς ἐδώρισε τ' ὀλόγλυκο σταφύλι.
Οἱ μέλισσες οἱ βουδογέννητες μὲ τέχνη ἔλο δουλεύουν
καὶ μέσα στὴν κυψέλη τους σκαρώνουν τίς κηρήθρες
ὀλόλευκες κι ὀλόγιμες μὲ τὸ γλυκὸ τὸ μέλι.
Κι ἔλοῦθε τὰ πετούμενα γλυκόφωνα ἀρμονίζουν
τὸ λάλημά τους. Ἡ ἀλκυὼν στῆς θάλασσας τὸ κύμα,
τὰ χελιδόνια τὴ φωλιὰ χαρούμενα στὰ σπίτια
χτίζουν, κι ὁ κύκνος χαίρεται στοῦ ποταμοῦ τὸ ρέμα,
ἐνῶ στὰ δάση ἀκούγεται τοῦ ἀηδονοῦ τὸ θάμα.
Κι ἔταν ἔλοῦθε οἱ φυλλωσιές ἀπλώνουν μὲ καμάρι
τὸ χρῶμα τους τὸ πράσινο, κι ἡ γῆ ἔλη ἀναγαλλιάζει,
σουρίζει ἀκούραστα ὁ βοσκός, ἐνῶ τὰ προβατάκια,
χαρὰ γιομάτα, γεύονται τὸ πράσινο γρασίδι,

οί ναυτές ταξιθεύουνε κι ὁ Διόνυσος χορεύει,
 κελαιηδᾶνε τὰ πουλιά κι οἱ μέλισσες δουλεύουν,
 πῶς νὰ μὴ φάλλῃ κι ὁ αἰυδὸς γλυκόφωνο τραγοῦδι
 στὴν Ἄνοξη, ποῦ μ' ὀμορφιές τὴν πλάση ἔλη στολίζει;

Α Δ Ε Σ Π Ο Τ Ο Ν

ΠΑΙΑΝ: Ἐπίκληση πρὸς τὶς Μοῖρες

Μοῖρες, ποῦ κάθεστε σιμὰ στὸ θρόνο τοῦ πατέρα Δία
 καὶ στοὺς θεούς, κι ὑφαίνετε σὲ διαμαντένιες χτένες
 βαρειές βουλές, ποῦ ἴδὲ μπορεῖ κανένας νὰ ξεφύγῃ,
 Ἄτροπος, Λάχεσις, Κλωθῶ, λαμπρὲς τῆς Νύχτας κόρες,
 ἀκοῦστε αὐτὴ μας τὴν εὐχή, θερμὰ παρακαλῶ σας:
 Ἔσεῖς, ποῦ ἡ δύναμη κρατᾶ στὸν Ἄδη καὶ στὰ οὐράνια,
 ἔσεῖς, ποῦ εἶστε τῶν θνητῶν φόβος μαζὶ καὶ τρόμος,
 τὴν Εὐνομίαν στείλτε μας, ποῦ θεῖα τὴν μυρῶνον
 μύρα, κι ἀκόμα τὶς θεές τὴν Δίκη, τὴν Εἰρήνην
 ποῦ ἔνα στεφάνι ἀτίμητο τὴν κόμη της στολίζει,
 κι ἀπάνω σὲ λαμπρὰ θρονιά θροίσκονται καθισμένες.
 Ἀκοῦστε μας, καὶ κάμετε ἡ πόλη αὐτὴ τὶς μαῦρες
 τὶς συμφορές ποῦ δέρνουν τὴν ἔλες νὰ λημονήσῃ.

ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ

.....

Κι ἡ Εἰρήνη ἡ μεγαλόπρεπη χαρίζει: στοὺς ἀνθρώπους
 πλοῦτον μαζὶ κι ὀλόγλυκα χαρούμενα τραγοῦδια
 κι ἀπάνω σ' ὀμορφους θυμους μεριὰ θωδιῶν, προδάτων
 μακρόμαλλων γιὰ τοὺς θεούς κάμνει νὰ καίνε πάντα
 μὲ ξανθὴ φλόγα, κι ἔλοι οἱ νοὶ νὰ γνοιάζονται μονάχα,
 πῶς νὰ γυμνάζουν τὸ κορμὶ μ' ἀσκήσεις καὶ σουραῦλια.
 Καὶ στῶν ἀσπίδων τὶς λαβές τῶν σιδεροδεμένων
 φαντάζουν δίχτυα, πούπλεξαν μαῦρες ἀράχνες. Μούχλα
 τὰ δόρατα καὶ τὰ σπαθιά τ' ἀμφίστομα σκεπάζει·
 κι ἤχος σαλπύγγων χάλκινων δὲν ἀντηχεῖ, κι ὁ ἔπνος
 σφαλνάει: τὰ βλέφαρα γλυκὸς ὡς τὸ πρωί, καὶ κάνει
 ν' ἀγάλλεται ἡ ψυχὴ βαθιὰ κι οἱ ὀρόμοι νὰ εἶν' γιομάτοι
 ἀπὸ συμπόσια ποθητά, ποῦ τὶς καρδιές εὐφραίνουν,
 ἐνῶ τραγοῦδια παιδικὰ ἀπὸ παντοῦ σκορπεῖονται.

ΒΡΑΧΥΣ Ο ΒΙΟΣ

Λίγα τὰ χρόνια μας στή γῆ· κι ἡ ἀπατηλή ἢ Ἐλπίδα
 φωλιάζει μέσα στήν καρδιά τῶν δύσμοιρων ἀνθρώπων.
 Κι ὁ βασιλιάς ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ ἀλάθευτος τοξότης,
 λέει στοῦ Φέρητα τὸ γ:ὸ τὰ θεϊκά του λόγια.
 «Θνητὸς γεννήθης· σκέψεις ἴδὺ νὰ τρέφης στή ψυχὴ σου:
 πρῶτα, πὼς αὔριο μοναχὰ τοῦ ἡλιοῦ τὸ φῶς θὰ βλέπης,
 κι ὕστερα, πὼς θὲ νὰ πατᾶς τὴ γῆ μέσα στὰ πλούτη
 ὡς τὰ πενήντα χρόνια σου. Ἄν φρόνιμα πορεύης,
 χαρὰ θὰ νιώθης πάντοτε. Καὶ λόγιαζε πὼς τοῦτο
 εἶν' ἓνα ἴδιον ἀτίμητο. Σὲ φρόνιμο μιλάω.
 Εἶνα: ὁ αἰθέρας ἀφθαρτος, καὶ τὸ νερὸ τοῦ πόντου
 καθάριο πάντα, κι ὁ χρυσὸς ποτέ του δὲ σκουριάζει.
 Μὰ ὁ θνητὸς τὰ γηρατειὰ ἀφοῦ πατήση, τότες
 ἀδύνατο ἔναι νὰ στραφῆ στὰ θαλερά του νιάτα.
 Τὸ φέγγος μόν' τῆς Ἀρετῆς δὲ χάνεται, δὲ σθῆεται
 μὲ τὸ θνητὸ κορμὶ μαζί. Αἰώνια μένει πάντα
 μέσ' στοῦ τραγοῦδι, πού οἱ ποιητὲς ὑψώνουν πρὸς τιμὴν της.

ΠΑΡΟΙΝΙΟΝ

Καὶ νὰ θροσιζοῦν τίς ψυχὲς ἕρμες πού ἔλο φουντώνουν
 ἀπ' τὰ ποτήρια πού κροτοῦν στὸ φαγοπότι γύρω.
 Ἄναταράζουν τίς καρδιές ἐρωτικές λαχτάρεις,
 πού ξεπηδᾶνε ἀνάμεσα στὸ βακχικὸ μεθύσι
 Κι ἀνάθουν ὄνειρα φρελλὰ στους ἄντρες, πού γεννοῦνε
 κούφους ἐλπίδες καὶ χαρές. Κι ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς θαρροῦνε
 πὼς τὰ ὀρθόστητα τειχιὰ γυρεμίζουν κάποιος πόλης,
 γιατί πὼς εἶν' φαντάζονται μεγάλοι βασιλιάδες,
 ἄλλοι πὼς ζοῦν σὲ μέγαλα, πού ἀπ' τὸ χρυσάφι λάμπουν,
 κι ἄλλοι πὼς στήν ἀστραφτερὴ τὴ θάλασσα καράβια,
 σάρι, μεστά, ἀπ' τὴν Αἴγυπτο σωρὸ τὸν πλοῦτο φέρνουν!
 Ὅνειρα τέτοια ἀνάθουνε τὸν νοῦν αὐτῶν πού πίνουν.

Π Ρ Ο Σ Ο Δ Ι Ο Ν

Ἔτσι μονάχα ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐτυχία κερδίζει
 κι ὁ δρόμος ἓνας: μὲ ψυχὴν ἀτάραχη τὸν δίο
 γὰ περνᾷ πάντα· μὰ στὸν νοῦ ὅταν κλωθογυρνᾷνε
 μέρα και νύχτα χίλιες δυὸ σκέψεις γι' αὐτὰ πού θάρθουν,
 ραγίζει μέσα του ἡ καρδιά κι οἱ μόχθοι πᾶν χαμένοι.

ΣΗΜΩΝΙΔΗΣ ΑΜΟΡΓΙΝΟΣ

ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ

Παιδί, στὰ χέρια του κρατᾷ ὁ βροντορίχτης Δίας
 τὸ πῶς τελειώνει κάθε τί πού θρίσκεται στὴ γῆ μας
 κι ὅπως θελήσει ἔριζει το. Κάθε βουλή τοῦ Δία
 μυστήριο γιὰ τοὺς θνητούς, πού τὴ ζωὴ περνᾷνε
 ὅπως τὰ ζῶα, και ποτέσ δὲ μπόρεσαν νὰ νιώσουν,
 ποιὸ τέλος στὸ ἓνα ὁ θεὸς θὰ βάλῃ και ποιὸ σ' ἄλλο.
 Μὰ ἡ ἐλπίδα κι ἡ πεποίθηση τοὺς σέρνει κι ὄλο τρέφουν
 ὄνειρ' ἀπραγματοποίητα, πού ἄλλοι τους σὲ μιὰ μέρα
 τὰ περιμένουνε νὰ θγοῦν, κι ἄλλοι: σὲ πολλὰ χρόνια.
 Κι ὁ νέος χρόνος ὄλοι τους ἐλπίζουν και πιστεύουν
 πῶς θὲ γάρθῃ κατάφορτος μὲ πλούτη και εὐτυχία.
 Μὰ τ' ἄχαρα τὰ γηρατειὰ τὸν ἓνα τὸν προφτάνουν,
 προτοῦ τὰ ὄνειράτ' αὐ τοῦ θγοῦν. Ἄλλους θαρεῖές ἀρρώστιες
 καταπονοῦν, κι ὁ πόλεμος ἄλλους στὴ γῆ ξαπλώνει
 και στέλλει: τους ὁ Χάροντας στὴ μαύρη γῆ ἀποκάτω.
 Ἄλλοι μέσα στὴ θάλασσα και μέσ' στὴν καταιγίδα,
 πού τοὺς κυλοῦν τὰ κύματα, τὴν ὕστερη πνοή τους
 ἀφήνουν, μόλις τῆς ζωῆς τῆς ὁμορφῆς γνωρίσουν
 τὴ γλύκα, και ἄλλοι θάνατον οἰκτρὸν μόνοι τους δίνουν
 και κρεμασμένοι: χάνουνε τὸ λαμπρὸ φῶς τοῦ ἥλιου.
 Κι ἔτσι σωρὸς οἱ συμφορές. Κι οἱ μοῖρες τοῦ θανάτου
 γιὰ τοὺς θνητούς εἶν' ἀπειρες, μαζὶ και οἱ δυστυχίες
 και ὄλα τὰ πάθια. Ὅμως σ' ἐμένα ἂν πείθονταν ποτέ τους
 οἱ μισητές οἱ συμφορές δὲ θὰ μᾶς βασανίζαν,
 και οὔτε τὸν νοῦ μας θὰ ἔστρεφαν σὲ σκέψεις πού ζαλίζουν

Ἀπόδοσι: ΗΡΑΚΛΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

«Ίσως για πρώτη φορά έχουν μεταφραστεί στη νέα ελληνική όλοι οι Ομηρικοί Ύμνοι, μάλιστα με τέτοια πιστότητα και ακρίβεια, με τόση χάρη και ποιητική ομορφιά. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τα ποιήματα του Θεόγνη, που με πολλή τέχνη κ' επιδεξιότητα έχει μεταφράσει στη νεοελληνική ο κ. Αγγελίδης: σάμπως να πρόκειται για συμβουλές που γράφει ένας δόκιμος ποιητής και τις απευθύνει στο γυιό του».

Έτσι μιλά ο Κώστας Μ. Προυσής για τη μεταφραστική εργασία του Ηρακλή Αγγελίδη, σε κριτική του στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος».

Ο Ηρακλής Αγγελίδης, ευσυνείδητος εκπαιδευτικός, εργατικός φιλόλογος και μεταφραστής αρχαίων κειμένων, δεν έδωσε έργο που να το προσπεράσει κανείς, ή απλά να το αναφέρει. Η στήλη σε προηγούμενα σημειώματά της δεν στάθηκε στη μεταφραστική εργασία του Αγγελίδη, γιατί υπήρχε η πρόθεση να ασχοληθεί ειδικά. Άλλωστε πλούτισε την Κυπριακή Γραμματεία μ' ένα είδος, που δεν καλλιεργήθηκε εδώ τουλάχιστον πλατειά. Την έμμετρη μεταγλώττιση αρχαίων ποιημάτων.

Στη Λεμεσό γεννήθηκε ο Ηρακλής Ν. Αγγελίδης το 1897. Σπούδασε στο Παγκύπριο Διδασκαλείο, δούλεψε μερικά χρόνια δάσκαλος και μετά πήγε στην Αθήνα για ευρύτερες σπουδές. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε καθηγητής σε Σχολές Μέσης Παιδείας για να φθάσει το βαθμό του Γυμνασιάρχη.

Πολύ σεμνοπρεπής, με ήθος, μελίχιος αποτελούσε το ίνδαλμα των μαθητών και μαθητριών του. Είναι χαρακτηριστικό ότι ποτέ μαθητής, και ο πιο ατίθαστος, δεν εξέφρασε παράπονο εναντίον του.

Ο τύπος του καλού εκπαιδευτικού που υπηρετούσε το λειτούργημα του όχι τυπικά, αλλά αισθαντικά. Το σχολείο ήταν ο κόσμος του. Τα ενδιαφέροντα του ήταν συγκεντρωμένα εκεί, οι προσπάθειές του, οι επιδιώξεις του.

Τον Αγγελίδη διακρίνει η πλατειά μόρφωση και η άριστη γνώση της αρχαίας μας φιλολογίας. Όχι σχολαστικά αλλά δημιουργικά αντίκρυζε και αντικρύζει την αρχαία μας πνευματική παρακαταθήκη. Έτσι ήταν επόμενο να θελήσει να ξαναζωντανέψει στη δημοτική ποιήματα των αρχαίων κλασικών μας.

Σε τόμο εξέδωσε με τον τίτλο «Μεταφράσεις αρχαίων Ελλήνων ποιητών», όλους τους Ομηρικούς ύμνους, μεγάλα μέρη από την Θεογονία του Ησιόδου, επιγράμματα, Θεόγνη, Ανακρεόντεια. Κυκλοφόρησε στη Λευκωσία το 1980. Εδώ δεν είναι συγκεντρωμένη, από ό,τι ξέρουμε, ολόκληρη η μεταφραστική εργασία του Αγγελίδη. Ίσως να ακολουθήσει και δεύτερος τόμος.

Μεταφράζει ο Αγγελίδης πιστά, δημιουργικά ομολογουμένως με τέτοια εντυπωσιακή επιδεξιότητα ώστε ο αναγνώστης να νομίζει ότι είναι απόφια νεοελληνικά ποιήματα.

Η γλώσσα ρέουσα δημοτική, χωρίς παραχωρήσεις στην καθαρεύουσα ή ιδιωματομούς. Αποδίδονται ζωντανά τα κοσμητικά επίθετα, συχνά καταφεύγει και στη

ρήμα για να έχει μεγαλύτερη μουσικότητα η απόδοση. Ασφαλώς ο Αλέξανδρος Πάλλης, ο Νίκος Καζαντζάκης, ίσως και ο Σήμος Μενάρδος αποτελούν πρότυπα μεταφραστών. Ειλικρινώς δεν υστερεί ο Αγγελίδης. Στα επιγράμματά του διακρίνεται παιγνιώδης τόνος που χαρακτηρίζει και την ανάλογη εργασία του άλλου Κύπριου ομότεχνου του Αντώνη Γεωργιάδη.

Δεν έδωσε μόνο μεταφράσεις ο Αγγελίδης. Ήταν και καλός ομιλητής. Οι διαλέξεις του άφηγαν την εντύπωση ανάματου μελετητή. Επίσης δημοσίευσε και πρόξες παρουσιάζοντας πορτραίτα αρχαίων ηρωϊδων.

Παραθέτουμε πιο κάτω πρόξες του:

Α Ν Δ Ρ Ο Μ Α Χ Η

Με σκυφτό κεφάλι, με δῆμα αργό σέρνεσαι προς το ναῶ της Παλλάδας να ψιθυρίσεις μια πονεμένη αλόθερμη ευχή πάντα την ίδια να ξαναδείς ακόμα μια φορά τον καλό σου. Τρυκυμιά δέρνει την ψυχή σου και θλίψη ανείπωτη σου θαράνει επίμονα τ' ὄμορφο σου κεφάλι.

Δίπλα σου σχεδόν, έξω απ' τα τείχη της πόλης που σε δέχτηκε τόσο ευτυχισμένη — αντικρύζει ο Έχτορας τους χαλκοπλισμένους Αργίτες. Ο ψυχοπομπός Ερμής εξακολουθεί ατέλειωτα να σέρνει τις μαύρες θλιμμένες ψυχές στις σκοτεινές πύλες του Άδη.

Κι η προσευχή σου θερμή αναπέμπεται προς τους ουρανούς. Άραγε και σήμερα θα δεχτούν ευμενώς τα πλούσια σου δώρα; άραγε θα σφίξεις με την ίδια πάντα λαχτάρα του αγαπημένου σου το χέρι;

Αλίμονο! Οι Ολύμπιοι κ' η τρομερή Παλλάδα δε σε λυπήθηκαν. Της χαράς σου το νῆμα στάθηκε τόσο λίγο, στον ανθό της νιότης σου χάρηκες για μια στιγμή μούλα μονάχα. Πόσο γοργά διαβαίνει η Ευτυχία και πόσο θαρῶς ο σκληρός πόνος!

Με μια θαρκοῦλα που πλανιέται ακυβέρνητη μοιάζεις εσύ, δυστυχισμένη.

Το φως των ματιών σου σδῆστηκε με το χαμό των δυο σου αγαπημένων.

Με σκυφτό κεφάλι, με δῆμα γοργό σέρνεσαι στις σκλαδιάς σου τους μονότονους δρόμους μέσα στις μαύρες σκέψεις σου, που άσπαστα σε δένουμε με του Πλούτωνα το θλιθερό βασίλειο.

Δίπλα στους αγαπημένους σου μια θέση κενή θαμποφαίνεται στο κουρασμένο μυαλό σου.

Π Η Ν Ε Λ Ο Π Η

Με τ' ὄμορφό σου αγόρι στην αγκαλιά έχυσες τα πιο καυτά δάκρυα για το ζωντανό σκληρό χωρισμό του καλού σου. Σκέπασες τη νεαρή ψυχή σου με το μαύρο πέπλο του πόνου. Τα θεία ωραία σου μάτια χάσανε τη λάμψη τους και μονάχα ο ήλιος το φως παιγνιδίξε θλιθερά μέσ' απ' τα υγρά σου ματόκλαδα... Κάποια εικόνα περνοδιάδαινε πάντα μπροστά σου.

Ποιά μαντική δύναμη θα κατόρθωνε να ξεδιαλύσει τις φριχτές στιγμές του αδιάκοπου πόνου σου; Το μικρό σου τ' αγόρι, τ' αθώο του γέλιο, τα τρεμουλιαστά

δηματάκια του, η χαρά σου κι η αιώνια ανανέωση του πόνου σου. Ήταν ίδιος — εκείνος πούλειπε μακρυνά σου, μακρυνά πολύ — που σ' έκλεισε παρθένα στη δυνατή αγκαλιά του σε μια νύχτα. αξέχαστη.

Χαιμένη σε θλιβερά ονειράτα η ψυχή σου δεχόταν ωστόσο το γλυκό της ελπίδας χνάρι: σαν η απανωσιά της άπειρης πλατειάς θάλασσας το φεγγαρίσιο φώς. Μια θάλασσα η μεγάλη σου λαχτάρα και της ευτυχίας ο πόθος κάποιου λευκού πανι σ' απόμακρους θαμπούς ορίζοντες. Μ' αλβιμονο! Μια φουρτούνα άπαντα σε δέρνει κι ο βαρύς συγκλονισμός και το βουητό της σου θολώνει τα ωραία γαλανά σου μάτια με τα μακρυνά ματόκλαδα.

Μα η μορφή σου φαντάζει πια ωραία, ω μεγάλη πονεμένη. Η γλυκάδα των χειλιών σου και των ματιών σου η λαμπεράδα δυο φάροι: στη σκοτεινιά κάποιος άλλης πονεμένης ψυχής — της ψυχής του καλού νου.

Μακρυνά από Σένα η αθανασία χωρίς νόημα κι όλες οι αγκαλιές κρύες. Μαζί μ' Εσένα η ζωή.

Γλυκό το σφάλισμα των ματιών κάτω απ' τη λάμψη των δικών σου, κι ο θάνατος γλυκός κι αυτός σ' αγκαλιάσισμα των αγνών λευκών χειριών σου.

Ο τσακισμένος αναστηκώνεται, το κουρασμένο μυαλό ξαναγεννάται: στη θύμισή σου, ο άντρας διπλός άντρας κι ανίκητος.

Μ' όλα τα στοιχεία θα παλαίψει στον αδυσώπητο θεό γερά θα στυλώσει την ατσαλένια του θέληση — θεός κι αυτός μέσα στον μεγάλο του Έρωτα.

Οι μεταφράσεις του, Ελλήνων κλασσικών έγιναν κτήμα των πολλών. Γι' αυτό πιο κάτω αναδημοσιεύουμε μεταφράσεις ωδών του Λατίνου ποιητή Οράτιου:

ΩΔΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΡΑΝ

Μας προσκαλούν να ψάλλουμε· αν κάποτε με σένα,
 Λύρα, τραγούδι αμέριμνος κάτω από φυλλωσιές
 πυκνές αρμόνια σποτές, που η μνήμη μια κρατάει
 χρονιά ή περισσότερες, έλα φάλλε και πες
 νέο τραγούδι, την ψυχή που των Λατίνων τέρπει,
 Εσύ που πρωτοικούστηκες στου Λέσβου τα χέρια
 πούταν στον πόλεμο άτρομος, μα που κι ανάμεσά του
 πα σε στεριά ή σ' αμμουδιά μ' αφανισμένο πλέρια
 πλοίο, τον Βάκχον έψαλλε, τις Μούσες, την Αφρώ,
 τον Έρωτα, που της κρατά αιώνια συντροφιά
 κι ακόμα τον ομορφονιό τον Λύκο, πούχε μαύρα
 τα μάτια του τα ολόγλυκα και μαύρα τα μαλλιά
 Λύρα, του Φοίβου στόλισμα, Λύρα που συνοδεύεις
 του Δία τα δαίπνα κι είσ' Εσύ παρηγοριά στα πάθη,
 παρακαλώ σε ευνοϊκή σε μένα πάντα νάσαι,
 όταν καλώ σε ολόθερμα απ' της καρδιάς τα βόθη.

ΩΔΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΔΙΑΝ

Οι νιό πια σπάνια σου χτυπάν, ερωτοπλανταγμένοι,
κι ούτε τρελλό πια σπχνακαύς το θρόντισμα, που φρένα
ερωτευμένα προκαλούν κι η πόρτα όλο κροτάει
τα δύο της φύλλα, αλίμονο, παντοτινά κλεισμένα.

Πέρασε πια η εποχή — θυμάσαι; — που ησυχία
δεν έδρισκεν η πόρτα σου και δεν ακούς πια τώρα:
«κοιμάσαι, ωραία, Λύδια μου; κι εμέ άγρυπνο μ' αφήνεις
ερείπιο απ' τον πόνο μου να κρούω τόσην ώρα;»

Γριά πια είσαι, αλίμονο σ' άσημα στεγορύμια
και κλαις τους νιούς που δείχνουε περφάνεια, καταφρόνια
τις νύχτες που άγριος θρακιάς δέρνει τη φύση γύρω
και το φεγγάρι αχνοφωτά στον ουρανό. Τα χρόνια
η αγάπη φλέγει σου άπαπτα στα ερημικά σου βράδρια
κι η επιθυμία η ακόλαστη, που τ' άλογα μανίζει
τα θηλυκά, ερωτικές ορμές ολοένα σου γεννάει
και κλαις με κλάμ' ασώπαστο που την ψυχή ραγίζει.
Τί η νεολαία η τρελλή χαρούμενη ζητάει
τ' ολόθερμο παρθενικό κορμί και δεν στρέφει το μάτι
σ' όσες τα χρόνια μάραναν κι έχουν για συντροφιά τους
μονάχα πια τη θύμηση, σε θλιβερό κρεβάτι.

Αποτραδηγμένος σήμερα ο Ηρακλής Αγγελίδης στο ερημητήριο του ζει με
τις αναμνήσεις του. Και με τις ευχές μας να δώσει στο φως και το υπόλοιπο μετα-
φραστικό του έργο.

ΝΙΚΟΣ Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

(Από τον «Φιλελεύθερο»)

ΑΛΚΜΑΝ

ΚΟΙΜΟΥΝΤΑΙ...

Τζοιμοϋνται μοϋττες τῶν δουνῶν
ποταμοδικιάθασες, λαξιές,
τζι' σί κοϋφοι πού ή μαύμη γῆ ταΐζει,
τ' ἄρκα θερκά τζιαί τὰ μελίσσια,
τὰ ψάρκα μὲς τῆς μαύρης θάλασσας τὸν πάτον
τζιαί τὰ κοπάδκια τῶν πουλιῶν τζοιμοϋνται...

*Απόδ.: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

ΒΙΡΓΙΛΙΟΣ

ΑΙΝΕΙΑΣ ΒΙΒΛ. ΙΙ

Ὁ Αἰνείας διηγείται στὴ Διδῶ τὰ περὶ τὸν Λαοκόοντα
καὶ τὰ παιδιὰ του.

Κατάκοποι ἀπ' τὸν πόλεμο τῶν Δαναῶν οἱ πρῶτοι
κι ἀπ' τὰ δεινὰ ὅπου ἴπαθαν στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου,
μὲ συνεργεῖα τῆς Ἀθηναῖς ὡσάν θουνὸ σκαρώνουν
ἐν' ἄλλογο, καὶ τίς πλευρὲς μ' ἔλατο συνταιριάζουν,
κι ἀφήνουνε νὰ σκορπισθῆ μιὰ φήμη, πῶς προσφέρουν
ἀνάθημα πρὸς τὴ θεὰ τὸ γυρισμὸ νὰ δώση,
ἐνῶ μὲ κλῆρο τὴν κοιλιὰ παλληκαράδες ἄντρες
χαλκοπλισμένοι, ξύπρωτοι ἀπ' ἀντρεῖα καὶ θάρρος
ὀδύνη καὶ γιομίζουνε κρυμμένοι στὸ σκοτάδι.

.....
.....
.....

Πρῶτος ἀπ' ὅλους μὲ θυμὸ γιομάτος ὁ Λαοκόων
ἀπ' τὴν ἀκρόπολιν ὄρμα καὶ πλήθος ἀκλουθοῦσε
κι ἀπὸ μακριὰ μὲ μιὰ φωνὴ ὄροντολαλεῖ στοὺς Τρῶες:
«Ἄμμοιροί, πῶς στὰ στήθη σας ὄβρεθηκε τρέλλα τόση
καὶ στὴ ψυχὴ σας φώλιασε ἡ σκέψη, πῶς τὰ πλοῖα
τῶν Δαναῶν ἀρμένισαν καὶ στοὺς θεοὺς σάν δῶρο
ἀφῆχαν γιὰ τὸν γυρισμὸ; Δὲ νιώθετε πῶς ὄλα
μεγάλῃ σχέσῃ ἔχουνε μὲ δόλους καὶ μ' ἀπάτες;
Τόσον πολὺ ξεχάσατε τὸν Ὀδυσσεῖα; Φοβᾶμαι
μῆπως στὸ ξύλινο ἄλλογο οἱ Δαναοὶ κλεισμένοι
κρύβονται καὶ μᾶς σκάρωσαν ἐτοῦτο ἐδῶ τὸ ἔργο,
κακὸ στὰ τεῖχη, ποὺ μπορεῖ στὰ σπίτια μας νὰ βλέπη
καὶ κίνδυνος σ' ὀλόκληρῃ τὴν πόλῃ μας, ἢ δόλος
ἄλλος κανένας κρύβεται γιὰ τὸ κακὸ ὀλογῶν μας.
Πίστῃ μὴ εἶνετε ποτὲ ὅποιο καὶ νᾶναι τοῦτο.
Φοβοῦμαι ἐγὼ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα ὅταν προσφέρουν.
Εἶπε καὶ μὲ μεγάλη δύναμη τὸ δόρυ του τινάζει,
πελώριο, καὶ τὰ πλευρὰ τοῦ ἀλόγου πετυχαίνει·
κι ὡς τὸ κοντάρι μπηχθῆκεν, ἀπλώθηκε τριγύρω
σάν ἕνας στεναγμὸς θαθὺς. Μ' ἂν οἱ θεοὶ τὸ θέλαν

κι αν τὸ μυαλό δὲν ἦτανε καὶ τόσο παραγμένο
 μὲ σίδερο θὰ σπάζαμε τῶν Δαναῶν τὶς τέχνες
 κι ἡ Τροία δὲ θὰ χάνονταν κι ἡ ἀκρόπολη μαζί της.
 Κι ἐν' ἄλλο τώρα φοβερό προβάλλει πὺρ μεγάλο
 μπροστά σ' ἑμᾶς τοὺς ἄμειρους ταραζόντας τὰ στήθη,
 τί δὲν τὸ περιμέναμε. Μὲ κλήρο ὁ Λαοκόων
 τοῦ Ποσειδῶνα τοῦ Θεοῦ ἐκλέχθηκε ἱερέας.
 Κι ἔταν ἀπάνω στὸ βωμὸ θυσίαζε ἕνα ταῦρο,
 πελώριον, γὰ κι ἄξαφνα — τὸ λέω μαζί και φρίττω —
 δυὸ φίδια ἀπὸ τὴν Τένεδο ἐλίσσονταν ἀπάνω
 στὴν ἀπλωσιά τῆς θάλασσας, γαληνεμένη ὡς ἦταν,
 κι ὄρμουν ἀπὸ τὸ πέλαγο καὶ στίς ἀκτὲς τραβᾶνε
 ὑψώνοντας τὰ στήθια τους μέσ' στὰ νερά πού ἀφροῖζαν
 καὶ μὲ λοφία κόκκινα σὰν αἷμα, ἐνῶ τὸ σῶμα
 σερνόταν ἀπὸ πίσω τους μὲ φοβερὲς κουλοῦρες,
 πού θέγονταν κι ὀρθώνονταν μέσ' στὸ θαλάσσιο κύμα.
 Ἄχος σκορπιέται ἡ θάλασσα ἀφροῖζει, καὶ γὰ φτάνουν
 εἰς τὴν ἀκτὴν τὰ μάτια τους θγάξουν φωτιὲς κι ἀστράφτουν,
 αἷμα γιομάτα, ἐνῶ ἄγλειφαν μὲ συριγμοὺς τὸ στόμα
 μὲ γλώσσες, πού ὄλο πάλλονταν μ' ἀσίγαστη μανία.
 Κίτρνοι ἀπ' τὸ φόβο μας τρέχαμε, ἐνῶ τὰ φίδια
 γοργὰ τραβοῦν κι ὄρμουν ἐκεῖ πού ὁ Λαοκόων ἦταν.
 Καὶ πρῶτα τῶν δυσῶν παιδιῶν τ' ἀδύνατα κορμάκια
 τὸ κάθε φίδι ἀγκάλιασε, κι ὄλοένα περισφίγγουν
 καὶ μ' ἄγρια δαγνώματα τὶς σάρκες κομματιάξουν
 Βέλη κρατώντας βουθὸς τρεχάτος καταφθάνει
 ὁ Λαοκόων καὶ μὲ μιᾶς μὲ φοβερὲς κουλοῦρες
 τὴ μέση ζώνουν δυὸ φορές, τὸν τράχηλό του ἀκόμη
 καὶ δυνατὰ τὰ δυὸ θεριὰ μέχρι πνευγμοῦ τὸν σφίγγουν.
 Μὲ χέρια πρῶτα προσπαθεῖ νὰ λύση τὶς κουλοῦρες,
 ἐνῶ τὸ στέμμα τοῦ Θεοῦ ἦταν περιχυμένο
 μὲ σάλι ἀπ' τὰ τέρατα καὶ δηλητήριο μαῦρο,
 κι ἔστερα τρομερὲς κραυγὲς πρὸς τὰ οὐράνια ἀφήνει,
 πού μοιάζουν μὲ τὸ μούγκρισμα ἐνδὸς ταύρου πού ξεφεύγει
 ἀπ' τὸ βωμό, τί ἀστόχησε τὸ θάνατο γὰ πάρη
 ἀπ' τὸ πελέκι, πού μακριὰ ξετίναξε ἡ ὀρμηὶ του
 κι ἀμέσως τὰ δυὸ τέρατα σέρνονταν κι ὄλο φεύγουν
 πρὸς τὰ πανύψηλα ἱερά καὶ στῆς θεᾶς τὰ πόδια
 καὶ κάτω ἀπ' τὴν ἀσπίδα τῆς κρύβονται καὶ τὰ δύο.
 Καὶ τώρα φόβος κρυερὸς στὰ στήθη μας φωλιάζει
 κι ὄλοι τους λέν πὼς ἄξια ἐτοῦτος ἔχει πάθει,
 τί πρόσβαλε τὴ θεά: να μὲ τὴν ἀσπίδα σου,

πού χτύπησε μέσ' στὰ πλευρά μὲ τὸ ἀνόσιο ὄδιον
τὸ ἱερὸ τ' ἀνάθημα, καὶ μὲ φωνὲς προστάζουν
μέσα στὴν πόλη νὰ συρθῆ καὶ στὸ ναὸ νὰ μπάσουν
τῆς Ἀθηνᾶς τ' ἀνάθημα, μὴ τὸ θυμὸ της πάψη.

ΟΡΑΤΙΟΣ

Γ Λ Υ Κ Ε Ρ Α

ΩΔΗ XIX, BIBL. A'

Τοῦ πόθου ἡ μάνα τοῦ τρανοῦ
πού βόσκει στὴ ψυχὴ μας
καὶ τῆς Ἀφρῶς ὁ γιός
κι ἡ ἐπιθυμιὰ ἢ ἀκόλαστη
μὲ σπρώχνουν τὴν καρδιά
νὰ δώσω πίσω πάλι
σ' ἀγάπες πού διαθήκανε,
σ' ὀλόθερμη ἀγκαλιά.

Τί τῆς Γλυκέρρας ἡ ὁμορφιά
πὸ λάμπει κι ἀπ' τῆς Πάρου
τὸ μάρμαρο κι ἡ φλόγα της
ὄλο τὸν πόθο ἀνάθει
καὶ γλύκα χύνει τόση
ἀπ' τὰ βροσάτα μάγουλα,
πού τρεμουλιάζει τὸ κορμί
καὶ μόνο ἂ σέ ζυγώση.

Ἡ Ἀφρῶ θρόνο της μ' ἔκανε
ἀντι γιὰ τὸ νησί της.
Δὲ στέργει πιά νὰ τραγουδῶ
τὸν Πέρση καὶ τὸν Σικύθη
καὶ τ' ἄλογα πού φεύγουνε
τὴ μάχη καὶ τραβᾶνε...
Ξένες οἱ σχέψεις μου γι' αὐτά,
καὶ τώρα ἄλλοῦ μὲ πᾶνε.

Φέρτε μου χλόη βροσερὴ
φέρτε μου ἔδω κλωνάρια,
παιδιά, καὶ θυμιάματα,
φέρτε κι ἀνέρωτο κρασί
παλιό, νᾶν' δυὸ χρονῶν
καλὴ Γλυκέρα θὰ γενῆ,
σὰν θῆ ξανά πὼς ἀναφε
ἔρωτα μέσα μου τρανό.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΔΙΑΝ

ΩΔΗ XIII ΒΙΒΛ. Α'

Λυδία μου, όταν τον λαϊμό του Τήλεφου επαίνης
 τὸν ρόδινο, καὶ τὰ λευκά, τὰ δόλολευκά του χέρια,
 τρέμ' ἢ ψυχὴ ἀπ' τῆ ζήλεια μου, καρδοχτυπῶ μὲ πόνο,
 σὰν νὰ μ' ἀνοίγουνε πληγές μὲ δίκωπα μαχαίρια.

Θαμπώνει πλέρια τὸ μυαλὸ κι αὐτὸ τὸ χρῶμα ἀκόμη
 γίνετ' ἀχνό, στὰ μάγουλα τὸ δάκρυ μου ἀργοστάζει,
 γιατί ἀπὸ μέσα μου ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴ φλόγα, τὸν καημό,
 πολὺ πονεῖ κι ἀτέλειωτα τὴ νιώθω νὰ σπαράζει.

Ἄπ' τὸ κακό μου θέρνομαι, όταν σκεφτῶ, καλὴ μου,
 τοὺς ὄμους πὼς ἀπ' τὸ κρασί τοὺς ἄσπρους σοῦ πληγώνει,
 ἢ όταν μὲ τὰ δόντια, ξέφρενος ἀπ' τὸ πάθος του,
 τὰ χεῖλη σου μὲ σφράγισμα ἐρωτικὸ ματώνει.

Νὰ μ' ἄκουες — ἄχ, τί καλά! Σ' τὸ λέω δὲ θάναι σταθερὸς
 ὅποιος ἀρπάζει θάρδαρα τὰ δόλογλυκα φιλιὰ σου,
 ποὺ τᾶδαφε στὸ νέκταρ τῆς ἢ Ἀφροδίτῃ ἢ ῥήγισσα,
 γιὰ νὰ μεθάνῃ ἢ γλύκα τῆς στὸ θεῖο τὸ ἄγγισμά σου.

Εὐτυχημένοι τρεῖς φορές, πῶς εὐτυχημένοι ἀκόμη,
 ἔσοι μ' ἀγάπη σταθερὴ δεμένοι ζοῦν αἰώνια
 ὡς στὴ στερνὴ τους τὴ στιγμὴ, κι οἱ μέρες τους διαδιδώνουν
 γλυκές, ἀνέφελες, χωρὶς ζιζάνια καὶ διχόνοια.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΛΟΗΝ

ΩΔΗ XXIII, ΒΙΒΛ. Α'

Γιατί ὄλο φεύγεις, Χλόη μου, μακριὰ ἀπὸ μὲ καὶ μοιάζεις
 μὲ τὸ ἐλεφάκι τὸ μικρὸ τῆ μάνα σὰν ζητεῖ
 πάνω στ' ἀπάτητο θουνό, τρέμοντας ἀπ' τὸ φύσημα
 τοῦ ἀνέμου π' ἀγροικιέται κι ἀπὸ του δάσου τὴ σιωπῆ;

Εἶτε τὰ φύλλα τρέμουνε στὸ πρῶτο χάδι τ' Ἀπριλιοῦ,
 εἶτε ἀνεβαίνουν πράσινες σαφρὲς πολλὲς στὰ θάτα,
 τὰ γόνα σου λυγίζουνε. Μὰ μὴν δειλιάς. Λιοντάρι,
 τίγρις δὲν εἶμαι, μόν' ποθῶ τ' ἀφράτα σου τὰ νιάτα.

Πάψε λοιπόν, γιὰ τὸ Θεό, τῆ μάνα σου ὄλο νὰ ζητᾶς,
 ἢ σὰν λουλούδι ἀνέγγιχτο στὸν ἥσκιο τῆς νὰ ζήσης.
 Ἔλα, γιατί εἶναι πιά καίρὸς στὸ θραφερό σου μέστωμα
 τὸν πόθο μ' ἄντρα νὰ γευτῆς καὶ τίς χαρὲς του νὰ γνωρίσεις.

ΠΩΣ ΕΤΡΩΓΑΝ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΕΔΑΖΑΝ ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ

- α. ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ
β. ΚΛΑΣΣΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Γιὰ νὰ γνωρίσουμε ἕνα λαόν, τὲς περιόδους δηλ. τῆς ἀναπτύξεώς του ἀνάμεσα στους αἰῶνες πού διέβηκαν, τὸ πιὸ συνηθισμένο μέσο ἦτανε νὰ διαβάσουμε ἕνα ἱστορικό βιβλίο, μικρὸ ἢ μεγάλο, πού μᾶς δίδασκε κυρίως τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ ἐκείνου· μὲ ποιούς ἄλλους λαούς π.χ. ἤρθε σ' ἐπικοινωνία φιλική ἢ μὲ ποιούς συγκρούσθηκε στὴ στεριά ἢ στὴ θάλασσα, ποιῆς μάχες ἀξιόλογες ἔγιναν καὶ ποιῆς ναυμαχίαις, πόσοι σκοτώθηκαν στὴ μιὰ μάχη καὶ πόσα καράβια τσακίστηκαν στὴν ἄλλη ναυμαχία· μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ποιοὶ ὠδηγοῦσαν τὸν ἕνα στρατὸ καὶ τὸν ἄλλο. Αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ παλιὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκάναμε, στὰ σχολεῖα πρὸ πάντων, τὴ γνωριμία μας μὲ τοὺς διάφορους λαούς.

Ὑστερα προστέθηκαν καὶ στὰ ἐγχειρίδια ἀκόμα μερικὰ κεφάλαια γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὴ λογοτεχνία, πού μᾶς κάνουν τώρα περισσότερο ἱκανοὺς νὰ νιώθουμε κάπως καὶ τὴν ψυχὴ τῶν λαῶν αὐτῶν, καὶ μᾶς ἀνοίγουν κάποιες πόρτες γιὰ νὰ ρίξουμε ἐξεταστικὴ τὴ ματιὰ μας στὰ μυστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ τους τοῦ πραγματικοῦ, πού δείγματὰ του ἔχουμε τώρα ἀρκετὰ ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές πού ἔγιναν καὶ πού θάχουμε ἀσφαλῶς αὔριο πιὸ πολλὰ ἀπὸ ἄλλες ἀνασκαφές πού θὰ γίνουν.

Μὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ἀξίζει νὰ μελετηθοῦν καὶ κάποια ἄλλα ζητήματα, πού ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπιπόλαιη ματιὰ μπορεῖ νὰ νομίσουμε πὼς δὲν εἶναι καὶ τόσο σημαντικά, μὰ πού μποροῦν ὅμως νὰ μᾶς δλοκληρώσουν τὴ μορφὴ τοῦ πολιτισμοῦ ἑνὸς λαοῦ, γιὰτὶ κα' αὐτὰ σχετίζονται μὲ τὶς καθημερινὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του. Ὅλα, ὕψηλὰ καὶ ταπεινά, σημαντικὰ καὶ ἀσήμαντα, ἐκδηλώσεις πνευματικῆς ἢ ὕλικῆς, πρέπει νὰ θρῖσκουν ἀπὸ μέρους μας τὴν ἴδια προσοχή, ἂν θέλουμε πραγματικὰ νὰ γνωρίσουμε ἀπ' ὅλες τὶς πλευρῆς τὴν ψυχὴ κάποιων πού ἔζησαν τὴ δική τους τὴ ζωὴ πολὺ πρωτύτερα ἀπὸ μᾶς, φτάνοντας καὶ στὶς καθημερινὲς τοὺς ἀκόμα συνηθεις, πού ἔχουν στενὴ στέση μὲ τὴ ζωὴ τους, εἴτε ὡς ἀτόμων εἴτε ὡς μελῶν τοῦ μικροῦ κοινωνικοῦ συγκροτήματος πού λέγεται οἰκογένεια.

Πρέπει δηλ. νὰ ρίξουμε ἐξεταστικὴ τὴ ματιὰ μας ὄχι μόνο ἀπάνω στὶς πολιτεῖες τους, τὰ πολιτεύματα καὶ τὶς στρατιωτικῆς τοὺς ὀργανώσεις, ἀλλὰ καὶ στὰ σπίτια τους μέσα, γιὰ νὰ δοῦμε πὼς ζοῦσαν κάποιες ὥρες πού δὲ γύριζαν μέσα στοὺς δρόμους τῆς πόλης των, ἢ πού δὲ συζητοῦσαν τὰ φλέγοντα πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας.

Κι' ἔτσι μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη μορφώθηκε σιγὰ σιγὰ ὁ κλάδος τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν λαῶν, ἕνας κλάδος πού περιλαμβάνει καὶ μελετᾷ πολλὰ ζητήματα ἀρκετὰ περιεργὰ καὶ πρὸ πάντων ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα.

Ἐμᾶς σήμερα θά μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ ζήτημα «πῶς ἔτρωγαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλη-
λῆνες, τί ἔτρωγαν καὶ πῶς ἐδιδασκείδαν».

Γιὰ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπάνω σ' ἄλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα δυστυ-
χῶς ἔχουμε πέρα πολλὴ λίγες μαρτυρίες κι' αὐτὲς τυχαῖες καὶ σκόρπιες στὰ διά-
φορα ἔργα τοῦ Πλάτωνα, τοῦ μεγάλου μαθητῆ τοῦ Σωκράτη, καὶ σὲ διάφορα μέρη
τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνη. Υἱπῆρξαν ὁμῶς καὶ συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολήθηκαν
μὲ τὸ ζήτημά μας, ὅσο πεζοὶ καὶ νᾶναι, ἀρκετοὶ μάλιστα, ποὺ δυστυχῶς τὰ συγ-
γράμματά τους δὲν ἔφτασαν ὡς ἐμᾶς, μὰ χάθηκαν μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων.
Γιατὶ ὁ Ἀθηναῖος, ἕνας συγγραφέας ποὺ ἔζησε τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, στὸ ἔργο
του ποὺ σώθηκε κι' ὀνομάζεται «Δειπνοσοφισταί» μᾶς ἀναφέρει πολλὰ κωμ-
μᾶτια παλιῶν συγγραφέων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Στους Δειπνοσο-
φιστές, τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἔργο, μᾶς παρουσιάζει ὁ Ἀθηναῖος πολλοὺς μορφωμέ-
νους ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του νὰ πρῶνε γύρω σε τραπέζι καὶ νὰ συζητοῦν κάθε
τι ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὰ φαγητά, μὲ τὸ μαγειρεῖμά τους μὲ τὸ προσφαί, μὲ τὸ
κρασί, μὲ τὰ μαγειρικὰ σκευῆ καὶ μ' ἄλλα τέτοια. Εἶναι δηλ. τὸ σύγγραμμα αὐτὸ
μᾶς πλούσια πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀντλοῦμε ὅλες τίς γνώσεις μας γι' αὐτὰ τὰ ζη-
τήματα. Κι' εἶναι: πολὺτιμο ἔργο οἱ «Δειπνοσοφισταί», γιατί εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶ-
δος του. Μονάχα ἀσφαλῆ συμπεράσματα δὲν μποροῦμε νὰ βγάλουμε, γιατί ὅταν μᾶς
ἀναφέρει τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο δὲ μᾶς καθορίζει δυστυχῶς τίς ἐποχές. Γνώσεις παίρ-
νουμε πολλές, μὰ πότε ἐπιπαρατοῦσε αὐτὸ τὸ σύστημα καὶ πότε τὸ ἄλλο, πότε ἦταν
πολὺ συνηθισμένα αὐτὰ τὰ φαγητά ἢ ἐκεῖνα, δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε.

Πρὶν ὁμῶς μιλήσουμε γιὰ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ, ποὺ γι' αὐτὴ θά χρησιμοποιή-
σουμε, ὅπως εἶπαμε, ὅσα σκόρπια μᾶς προσφέρει ὁ Πλάτωνας, οἱ κωμικοὶ
καὶ περισσότερο ὁ μεταγενέστερος Ἀθηναῖος, πρέπει νὰ ἐξετάσωμε τὴν Ὀμηρικὴ
ἐποχὴ, ποὺ γι' αὐτὴ μᾶς δίνει πολλές καὶ ἀκριβεῖς πληροφορίες ὁ ἴδιος ὁ ποιητής.
Μὲ ὀδηγὸ λαίπρον τὸν Ὀμηρο θά ρίξουμε μιὰ ματιὰ στους Ὀμηρικοὺς ἥρωες, γιὰ
νὰ δοῦμε μὲ ποῖο τρόπο αὐτοὶ ἔτρωγαν, ἔπιναν καὶ δίδασκείδαν. Καὶ ἐπ' τὴν πρῶ-
τη ματιὰ ἀμέσως διαπιστώνουμε τοῦτο· ὅτι δηλ. τὰ Ὀμηρικὰ δεῖπνα δὲ μοιάζουν
καθόλου μὲ τὰ δεῖπνα τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων. Ἐχουν αὐτὸ τὸ διακριτικὸ
γνώρισμα. Εἶναι πολὺ ἀπλά, πράμα ποὺ τὰ κάνει νὰ διαφέρουν ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ δεῖ-
πνα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ποὺ, ὅπως θά δοῦμε, ἔχουν μεγάλη ποικιλία. Κι' ὁ
Ἀθηναῖος μάλιστα στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου του μιλῶντας γιὰ τὰ Ὀμηρικὰ δεῖπνα
θαυμάζει τὴν ἀπλότητά τους καὶ προσθέτει ἀκόμη πῶς καὶ βασιλίδες κι' ἀπλοὶ
ιδιώτες τρῶνε τὰ ἴδια φαγητά. Οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες, ὅπως κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι τῆς
ἐποχῆς τους, ξέρονε μὲ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια νὰ ἐτοιμάζουν τὸ τραπέζι τους.
Εἶναι τόσο ἀπλῆ καὶ τόσο ὁμορφὴ ἢ ζωὴ τους, ποὺ ὄχι μόνο δὲν ντρέπονται νὰ τὸ
ποῦν, μὰ μιλοῦν καὶ μὲ περηφάνεια γιὰ τὴ μαστοριά τους αὐτῆ. Ὁ Ὀδυσσεὺς π.χ.
στὸ Ο τῆς Ὀδύσσειας μιλῶντας μὲ τὸν Εὐμαῖο λέει:

Ἄκουσ' ἐδῶ καὶ πρόσεξε τὸ τί σοῦ συντυχαίνω
μὲ τοῦ μαντάτορα τοῦ Ἑρμῆ τῆς συνεργείας, ποὺ σὲ ἔβλεπ
αὐτὸς τὰ ἔργα τῶν θνητῶν χάρι καὶ δόξα δίνει,

κανέννας νὰ μοῦ παραδοῖγῃ στή μαστοριά δὲν εἶναι,
νὰ καλοσυνάδω τίς φωτιές, ξερὰ νὰ σκίζω ξύλα,
νὰ καλοφήνω, νὰ κερνώ, τὰ κρέατα νὰ μοιράζω,
κι' ὅσ' ἄλλα στοὺς ἀφεντικούς οἱ δοῦλοι πάντα φτιάχνουν.

(Μετ. Ἀργ. Ἑφταλυῶτη Ο 318—324)

Καὶ στὸ Ι τῆς Ἰλιάδας ἔταν ὁ Ἀχιλλέας παραγγέλλει στὸν Πάτροκλο νὰ περιποιη-
θῇ τοὺς φίλους των

ἀκούει· εὐθύς ὁ Πάτροκλος τὰ λόγια τοῦ συντρόφου
καὶ στρώνει· ἀμέσως τάδλαρο μὲ τῆς φωτιᾶς τῆ λάμψη,
βάζει· καὶ γουρουνόραχη γυαλιστερὴ ἀπὸ πάχος.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε πῶς ἠνόμαζαν τὰ διάφορα γεύματα
ποῦπαιρναν στὶς διάφορες ὥρες. Το πρῶινό, τὸ πρόγευμα δηλ., λέγεται ἄριστον,
τὸ φαγὶ τῆς νύχτας δ' ὀριπον' ἢ ὀνομασία δειπνον λέγεται γιὰ ὅποιοδήποτε φα-
γητό, ὅπως καὶ γιὰ τὸ μεσημεριανό.

Ἀπὸ τῆ μελέτη τώρα τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἀπὸ τῆς Ἰλιάδα δηλ. καὶ ἀπὸ
τὴν Ὀδύσειαν, θράζουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔ-
τρωγαν καθισμένοι, ὅπως δηλ. καὶ σήμερα. Στὸ παλάτι τοῦ Ὀδυσσεᾶ ὁ Τηλέμαχος
ἀφοῦ καλωσῶρισε τὴν Ἀθηναῖα, ποῦρθε μεταμορφωμένη ὡς Μέντης, καὶ τὴν ᾠδήγη-
σε στὸ μέγαρο

Σ' ἕνα θρονί τὴν κάθισε πὰ σ' ἀπλωμένο τοῦλι,
θρονὶ πανώριον, πλουμιστὸ μ' ἀκουμποπόδι· ἄμπρός της
Πῆρε κι' αὐτὸς ἰσκαμνὶ λαμπρό, μακριὰ ἀπὸ τοὺς μνηστήρες
νὰ μὴν τὸν ἐπειράζῃ ὁ ἄχος τὸν ξένο, καὶ δὲ νύσση
γλύκα φαγοῦ καθίζοντας μ' ἀγέρωχους ἀνθρώπους
καὶ γιὰ νὰ μάθῃ, ἀν' ἤξερε, μαντάτα τοῦ γονιοῦ του.

Κι' ἔπειτα προσθέτει τοῦτα.

Καὶ μπρὶνι γιὰ τὸ νύψιμο τοὺς φέρνει τότε ἡ βάγια,
ᾠριον, χρυσὸ καὶ χύνει· τοὺς στὴν ἀργυρῇ λεγένῃ
γιὰ νὰ πλυθοῦν, καὶ στρώνει τοὺς τὸ γυαλιστὸ τραπέζι.

Κατόπιν:

Σεμνὴ κελάρισσα ἔφερε ψῶμι καὶ παραθέτει
κι' ἀπὸ τὰ καλοφάγια της τοὺς ἔβαλε περισσὰ·
μέσ' ἑστὰ πινακίκα ὁ μοιραστής τὰ κρέατ' ἀραδιάζει
καὶ βάζει· χρυσοπότηρα ἄμπροστά τοὺς· κάθε λίγο
περνοῦσε ὁ κήρυκας κοντὰ καὶ τοὺς κρασοκερνοῦσε.

(Μετ. Ἀργ. Ἑφταλυῶτη Α 130—143)

Ἐπέκει στο Η τῆς Ὀδύσειας, ὅταν ἀπὸ τὸν Ἀλκίνοο, τὸν βασιλιὰ τῶν Φαιάκων, ζητάει προστασία ὁ θαλασσοδαρμένος ἥρωας καὶ τελειώνει τὴν παράκλησί του.

Ἦ ἀκούει ὁ Ἀλκίνοος αὐτὰ καὶ παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι
τὸν εὐχυστόχαστο Ὀδυσσεά, τὸν πολυσοφ:σμένο
κι' ἀπ' τῆ γωνιά πᾶ σέ θρονὶ λαμπρὸν τὸν καθίζει,
ἀφοῦ τὸ γυῖό του σήκωσε, τὸν ἀκριβὸ Λαοδάμα,
ποῦ ὄντας μυριαγάπητος καθότανε σιμά του.

Καὶ στὴ ραψῶδιά Λ τῆς Ἰλιάδος, ὅταν φτάνουν στὴ σκητὴ τοῦ Νέστορα ὁ ἴδιος ὁ Νέστορας κι' ὁ πηλωμένος Μαχάων καὶ στέγνωσαν τὸν ἰδρωτᾶ τους «κατὰ τ' ἀγέρι στέκοντας ἄμπρὸς στ' ἀκροθαλάσσι»

ἔπειτα μέσα μπαίνουνε καὶ στὰ σκαμνὰ καθίζουν

καὶ τότε ἡ Ἐκαμήδη ἢ εὐπλόκαμος:

τοὺς σπρώχνει πρῶτα ἄμπρὸς καλὸξυστο τραπέζι
πανώριο, ὀμορφοπόδαρο, καὶ σέ ταφί χαλκένιο
τοὺς θάζει μιὰ μελόπητα, τοὺς θάζει ἓνα κρεμμύδι
προσφαί νὰ πίνουν, καὶ κοντὰ σταρόψωμο τοὺς θάζει
κι' ἓνα δολολαμπρο καυκὶ ποῦχε ἀπ' τὴν Πύλο ὁ γέρος
φερμένο...

Ἄφτου χυλὸ ἢ θεόμορφη γυναῖκα ἀνακατέδει
ἀπὸ κρασί Πραμινιώτικο καὶ μέσα γιδούρι
ξύνει μὲ τρίπτυχό χαλκίνο καὶ πασπαλᾶ ἄσπρο ἀλεύρι.
Καὶ τὸ χυλὸ ἄμα τοίμασε τοὺς εἶπε «ἐλάτε πιέστε»

(Μετ. Α. Πάλλη Λ)

Ὁ χυλὸς αὐτός, ποῦ ἀνάλογα μὲ τὴν πυκνότητά του ἦτανε ἄλλοτε ρόφημα καὶ ἄλλοτε φαγητό, ὠνομαζόταν κ υ κ ε ω ν. Γινόταν δὲ μὲ κρασί, κριθάλευρο, τυρὶ καὶ νερό, κάποτε δὲ καὶ μὲ μέλι.

Συνηθισμένα φαγητὰ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι τὰ κρέατα τοῦ βοδιοῦ, τοῦ προβάτου, τῆς αἴγας καὶ τοῦ χοίρου, κι' ἐτρώγοντο συνήθως ψητὰ στὴ σούβλα. Ὅτι ὁμως θὰ γινόταν χρῆση καὶ βραστῶν κρεάτων φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους στίχους τῆς Ἰλιάδος.

Κι' ὅπως λεθέτι ἀπὸ πολλῆς φωτιᾶς πυράδα θράζει
κι' ὄλα τὰ πάχια λυώνουνε καλοθρεμμένου χοίρου
μέσα σέ χόχλους, τί στεγνὰ καὶν ἀπὸ κάτου ξύλα

Παρουσιάζουν ἀκόμη στὰ Ὀμηρικὰ δεῖπνα καὶ τυρὶ καὶ μέλι, καὶ καρπούς κάποτε, ἀκόμη δὲ καὶ ψωμὶ σιταρένιο, τὸ ὁποῖο φέρεται στὸ τραπέζι συχνὰ μέσα σὲ πανέρια.

Ἀπὸ τὰ χόρτα ἀναφέρονται τὰ λάχανα, τὰ μαρούλια καὶ τὰ ραπανάκια. Στὰ φαγητὰ τους χρησιμοποιοῦν κι' ἀλάτι, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ὅμηρος δίνει τὸ ἐπίθετο

θεῖνός. Στήν Ὀδύσσεια ἀναφέρεται ὅτι ὅσοι δὲ μεταχειρίζονται ἀλάτι εἶναι βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι.

Στο ἄ τῆς Ὀδύσσειας μιλάει ὁ Τευρεσίας (ἡ ψυχὴ δηλ. τοῦ μάντη) στὸν Ὀδυσσεά καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα τοῦ λέει:

Θὰ σύρης τότε παίρνοντας τὸ δυνατὸ κουπί σου
 γὰ πᾶς στὴ χώρα τῶν ἀντρῶν πού θάλασσα δὲ ξέρου,
 καὶ πού φαί δὲ συνηθοῦν γὰ τρῶνε ἀλατισμένο
 καὶ μῆτε κοκκινόπλωρα καράθια αὐτοὶ γνωρίζουν
 μῆτε τὰ δυνατὰ κουπιά, πούναι φτεροὰ τῶν πλοίων.

(Μετ. Ἀργ. Ἐφταλυώτη λ 121—125)

Στὰ ἐπίσημα συμπόσια, τὰ ὁποῖα ἐγίνονταν ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη ἀφορμὴ, ἓνας ἀπ' ὄλους τοὺς καλεσμένους, ὁ πρὶ ἐπίσημος, ἢ ὁ νοικοκύρης ὁ ἴδιος, ἀναλάμβανε τὴν προεδρίαν τοῦ συμποσίου. Ὁ Μενέλαος π.χ. ἵστη γιορτὴ τῶν γάμων τῆς κόρης τοῦ Ἑρμμόνης κάνει τὴν ἀρχή, σὰν πρόεδρος τοῦ συμποσίου, παίρνοντας καὶ δάζοντας μπροστὰ στοὺς ξένους του, τὸν Τηλέμαχο καὶ τὸν Πεισίστρατο, τὸν γυιὸ τοῦ Νέστορα πού καθόντουσαν πλάϊ του, κομμάτια ἀπὸ τὴν πλάτη ψητοῦ βοδιοῦ.

Ἀπλῶστε χέρι στὸ φαγί, χαρῆτε το' κατόπι
 σὰν καλοφᾶτε, σὰς ρωτῶ ποιοὶ γᾶστε, κι' ἀποποῦθε

.....

Εἶπε κι ὀμπρός τους ἔβαλε ραχόφαχνα βοδήσια
 ψητά, πού ἐκείνου τᾶχανε θαλμένα γιὰ τιμὴ του.

Κι' αὐτοὶ τὰ χέρια ἀπλώνανε στὰ καλοφάγια ὀμπρός τους.

Στὰ δεῖπνα τους αὐτὰ «ἐπεὶ πόσιος καὶ ἔδητύος ἐξ ἔρον ἔντο» χρησιμοποιοῦσαν καὶ μουσική, τραγούδι: καὶ χορὸ, γιὰτι ὅλα τοῦτα ἐθεωροῦντο «ἀναθήματα δαιτός», τὸ γαρνίρισμα γὰ πούμε τῆς ἱδασκεδάσεως. Σ' αὐτοὺς τοὺς γάμους τῆς Ἑρμμόνης, ἐνῶ

ὄλ' οἱ γειτόνοι κι' οἱ δικοὶ τοῦ δοξαστοῦ Μενέλαου
 γλεντίζανε, ὁ θεῖκος τραγουδιστῆς κοντὰ τους
 τραγούδαε λύρα παίζοντας καὶ στὸ σκοπὸ του ἄπάνω
 δυὸ χορευτάδες πηδηχτὰ καταμεσίς χορεύαν.

Οἱ μνηστῆρες πού τρωγόπιναν μέσα στὸ παλάτι τοῦ Ὀδυσσεά, καὶ κατὰ τρεφάν χωρὶς τροπὴ καὶ χωρὶς συνείδησι: τὸ ξένο θιὸς εἶχανε δίπλα τους στὰ καθημερινά τους φαγοπότια τὸν αἰοῦδὸ Φήμμο, πού μὲ τὸ σταγιὸ τοὺς τραγουδοῦσε καὶ τοὺς εὐφραине.

Στὸ παλάτι τοῦ Ἀλκίνοου, τοῦ εὐγενικοῦ βασιλιᾶ τῶν Φαιάκων, θρ:σκόταν ὁ ἄλλος περίφημος αἰοῦδός, ὁ Δημόδοκος. Μὲ τὸ τραγούδι του, πού ἀναφερόταν στὸ κούρσεμα τῆς Τροίας, κάνει ἀπάνω στὸ τραπέζι τὸν Ὀδυσσεά γὰ κλάψη καὶ γὰ κρύψη τὸ πρόσωπό του μὲ τὴ χλαῖναν του.

Στὸ τραπέζι: τοὺς οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου δὲν μεταχειρίζονταν πηρούκια, ὅπως ἔμελλε σήμερα, μὰ ἔτρωγαν μὲ τὰ δάχτυλά τους. Βοηθητικό πολὺ γι' αὐτοὺς ἦτανε πού τὰ φαγητά τους στεγνά ὅπως ἦταν, δὲ θὰ τοὺς δυσκόλεπαν καὶ πολὺ.

Καὶ τώρα μᾶς μένει: νὰ προσθέσουμε λίγα λόγια γιὰ τὰ ποτὰ πού χρησιμοποιοῦσαν στὴν Ὀμηρικὴ ἐποχῇ. Εἶπαμε ποτὰ: καλύτερα νὰ ποῦμε ποτό, γιατί χρησιμοποιοῦσαν μονάχα κρασί, πούδγαζαν ἄφθογο οἱ πολλοὶ ἀμπελότοποι τῆς Ἑλλάδας. Θὰ ὑπῆρχαν βέβαια, ὅπως ὑπάρχουν καὶ σήμερα, διάφορα εἶδη κρασιῶν ἔθεωρεῖτο ἕμως καὶ τότε καλύτερο τὸ κρασί, ἐφ' ὅσον ἐπάλιωνε πιδὸ πολὺ. Ἐνα κρασί τοῦ Νέστορα, τοῦ γέρου βασιλιᾶ τῆς Πύλου, ἐθαυμάζετο, γιατί ἦτανε ἐντεκα χρόνων. Ὁ Ὀμηρὸς ἐπαινεῖ πολὺ τὸν Μαρώνειο οἶνον, πού πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ κάποιον ἦρωα. Τὸ κρασί οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοὶ μας δὲν τῶπιναν ποτὲ χωρὶς νερό. Τὸ ἀνόθευτο κρασί ἐλεγόταν ἀκρατος οἶνος. Ποτὲ λοιπὸν δὲν ἔπιναν ἀκρατον, ἀλλὰ πάντοτε κεκραμένον. Στὸν Ὀμηρον ἰδὲ βλέπομε σὲ ποιὰν ἀναλογίαν ἀνακάτωναν τὸ κρασί μὲ τὸ νερό. Μᾶς πληροφορεῖ ἕμως ὁ Ἡσίοδος, πούναι λιγὸ μεταγενέστερος, πὼς ἔδαζαν ἢ μισὸ καὶ μισὸ ἢ δυὸ μέρη νερό κι' ἕνα κρασί. Ὡστε μπορούμε ἀδίστακτα νὰ ποῦμε πὼς οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔτσι γεροὶ πού ἦσαν, δὲ θὰ μεθοῦσαν, γιατί δύσκολα μεθαίει κανεὶς μὲ τέτοιο νερωμένο κρασί. Τὸ δοχεῖον μέσα στὸ ὁποῖον γινόταν ἡ ἀνάμειξις καὶ πού ἦταν ἀρκετὰ μεγάλο, λεγόταν κ ρ α τ ῆ ρ ἔπιναν δὲ τὸ κρασί μέσα σὲ διάφορα εἶδη ποτηριῶν.

Ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν σχετικῶν μερῶν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδύσσειας πρέπει: νὰ προσέξουμε καὶ μερικὰ ἄλλα σημεῖα πολὺ ἐνδιαφέροντα. Ὁ ξένος π.χ. πού ἔφτανε σὲ κάποιον σπῆτι ἐδρυσκε μεγάλη περιποίηση. Πρῶτα θὰ τοῦφερναν νερό νὰ πλυθῆ κι' ὕστερα θὰ καθόταν στὸ τραπέζι, ἄγνωστος κι' ὁ ἴδιος στὸν νοικοκύρη πού τὸν φίλευε, ἄγνωστος κι' ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖον ἐρχόταν. Σὰς ὑπενηθυμίζω ἀπὸ τὸ α τῆς Ὀδύσσειας τὴ σκηνή τοῦ Μέντη, τῆς Ἀθηναῆς δηλ. καὶ τοῦ Τηλεμάχου. Εἶναι μιὰ ὡραία σκηνή, πού μᾶς κάμνει: νὰ θαυμάσουμε τὴν λεπτότητα τῶν ἀρχαίων ἐθίμων. Μόλις διέκρινεν ὁ Τηλέμαχος τὸν ξένο, ἔτρεξε γρήγορα γρήγορα, γιατί ἦτανε, λέει, ντροπὴ νὰ στέκεται ὁ ξένος γιὰ πολλὴ ὥρα μπροστὰ στὴν πόρτα. Ἡ εὐγενικὴ ὑποδοχὴ πού τοῦ κάνει: μᾶς συγκινεῖ.

Καλῶς τὸν ξένο· ἐσὺ ἀπ' ἑμᾶς θὰ φιλευτῆς, καὶ κάλλιο
στὸ δεῖπνο, κι' ὕστερα μᾶς κρένεις ὅ,τι ἀρῖξεις.
«Χαῖρε ξεῖνε· παρ' ἄμμι φιλήσεται· αὐτὰρ ἔπειτα
δεῖπνο πασσάμενος μυθήσεται ὅττιό σε χρῆ»

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸν Ὀδυσσεά στὸ παλάτι τοῦ Ἀλκίνοου. Αὐτὴ ἡ διακριτικὴ εὐγένεια εἶναι ἀξία μεγάλης προσοχῆς, γιατί μᾶς χαρακτηρίζει: μιὰν ἐποχῇ καὶ μᾶς δείχνει ἕνα ἀπλό μὲν, μὰ ἀξιοπρόσεχτο πολιτισμό, πού δὲ φαντάζει μόνον μὲ τὲς ἐξωτερικὰς του ἐκδηλώσεις — πού εἶναι: πολλὰς φαρὰς δεῖγμα ἐνὸς ἐπιφανειακοῦ πολιτισμοῦ — μὰ πού συγκινεῖ μὲ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν θαυμάσιον οὐσίαν πού περικλείει καὶ πού ἔχει: τὴ δύναμιν νὰ κατακτᾷ καὶ νὰ διαμορφώνη εὐεργετικὰ τὸν ἐσώτερο κόσμον τοῦ ἀνθρώπου κι' ἀκόμα νὰ ἐκλεπτύνῃ καὶ νὰ ὁμορφαινῇ τὲς ψυ-

χές. Κι' οί ωραίες αὐτὲς ἐκδηλώσεις δὲν εἶναι μονάχα χαρίσματα τῶν βασιλιάδων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, μὰ καὶ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ μεροκαματιάρη. Ἐνα τέτοιο θαυμάσιο δεῖγμα τῆς εὐγένειας τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος στὸ ζ τῆς Ὀδυσσεΐας. Εἶναι τὸ μέρος ποὺ ὁ Εὐμαιοσ, ὁ δούλος τοῦ Ὀδυσσεΐα, φιλεῦει τὸν φτωχὸ ἀγνωστο γέρο, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλοσ ἀπὸ τὸν ἀφέντη του.

Φέρτε μου τὸ καλύτερο καπρὶ γιὰ νὰ τὸ σφάξω — λέει —
τοῦ ξένου ἔδω, μὰ καὶ γιὰ μᾶς καλὸ, ποὺ μέρα νύχτα
πολλὰ τραβᾷμε ὄλο γι' αὐτὰ τ' ἀσπρόδοντα καπρὶά μας
κι' ἄλλοι μᾶς τρῶν τὸν κόπο μας χωρὶς νὰ μᾶς πλερώνουν.
Αὐτὰ τοὺς εἶπε, κι' ἔσκυσε τὰ ξύλα μ' ἀξιανάρι
κι' αὐτοὶ τοῦ φέρανε παχὺ καπρὶ, πέντε χρονῶνε
ἔκει παράδιπλα τῆς στυᾶς. . .
Κατόπι σήκωσε δαυλὸ ποὺ δὲν τὸν εἶχε σκίσει
καὶ βάρσσε καὶ σκότωσε τὸ ζῶ, κι' οἱ ἄλλοι τότεσ
τὸ σφάξαν, τὸ καψάλισαν, τὸ κόψανε κομμάτια

Κι' ὁ Εὐμαιοσ παίρνει καὶ δίνει στὸν Ὀδυσσεΐα

τὸ ψαρονέφρι δλάκειρο τοῦ χοίρου γιὰ τιμὴ του
καὶ τὸ εἶδε αὐτὸσ καὶ χάρηκε ὠνόμασέ τον καὶ εἶπε
«ὄσο σ' ἀγάπησα, Εὐμαιοε, κι' ὁ Δίας νὰ σ' ἀγαπήσῃ,
ποὺ ἐμένα τὸν ἀσήμαντο τιμᾶσ με τέτοιο δῶρο.

Κι' ὁ Εὐμαιοσ συγκινημένος ἀσφαλῶσ ἀπαντᾷ

Τρῶγε, καλέ μου ξένε, ἐσὺ καὶ τὰ καλά μας χαιρου
τῶνα ὁ θεὸσ χαρίζει μας καὶ τ' ἄλλο μᾶσ ἀρνιέται
ὅπως στὸ νοῦ του βουληθῆ, τί δύνεται τὰ πάντα.

Μὲ τὸν Εὐμαιοσ τελειώνουμε ὅσα εἶχαμε νὰ ποῦμε γιὰ τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια τῆς Ὀμηρικῆς ἐποχῆσ. Μὰ ὁ Εὐμαιοσ, ὁ φτωχὸσ κι' ἀσήμαντοσ φροντιστῆσ τῶν κτημάτων καὶ τῶν κοπαδιῶν τοῦ Ὀδυσσεΐα μᾶσ διδάσκει: καὶ μᾶσ χρωματίζει ἔντονα μὲ τίσ πράξεις του καὶ μὲ τὴν εὐγένειά του τὰ ψυχικὰ χαρίσματα μιᾶσ ζωντανῆσ κι' ἱστορικῆσ φυλῆσ — τῆσ φυλῆσ μας — καὶ μᾶσ τονίζει ποιά προτερήματα τὴν συντρόφεψαν πάντα σὰν σοφοὶ σύμβουλοι καὶ τὴ βοήθησαν νὰ δώσῃ τὸ θαυμάσιο ἀνθεσιμα τῆσ κλασσικῆσ ἐποχῆσ, ποὺ ὀμοιά τῆσ δὲ γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμοσ.

Ἀὐτῆσ τῆσ μεγάλῆσ ἐποχῆσ θὰ ἐξετάσωμεν τώρα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ὀμηρικὴν, τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια.

ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στὴν κλασσικὴν ἐποχὴν οἱ Ἕλληνεσ ἔτρωγαν ἐπίσης τρεῖσ φορὲσ τὴν ἡμέραν τὸ πρωινὸ τώρα λέγεται ἀ κ ρ ἄ τ ι σ ι μ α καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Ὀμηρικὸν ἄριστον τὸ μεσημεριανὸ λέγεται: ἄ ρ ι σ τ ο ν καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Ὀμηρικὸν δεῖπνον καὶ

τελευταία τὸ δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν ὀμηρικὸν δόρπον.

Τὸ ἀκρατίμισα γινόταν πρῶτὸ πρῶτῶ, μάλιστα σηκώνοντοσαν ἀπὸ τὸ στρώμα· ἔτρωγαν δηλ. τὸ φωμί τους θρεγμένο μέσα σὲ οἶνον ἀκρατον ποῦ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ δικό μας τὸ τσάι, τὸ γάλα ἢ τὸν καφέ.

Τὸ μεσημέρι ἔπαρναν τὸ μεσημεριάτικο τους, τὸ ἄριστον, ὅπως εἶπαμε, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀπλᾶ φαγητά· φαίνεται μάλιστα ὅτι ἔδιναν ἀρκετὴν προσοχὴν στὸ ποσὸν τῆς τροφῆς, τοῦλάχιστον οἱ μορφωμένοι, γιὰτὶ ὁ Ἰερόμαχος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πλούσιους Ἀθηναίους, εἶπε μὰ φορὰ στὸν Σωκράτη, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν στὸν Οἰκονομικό του «ἐγὼ τὸ μεσημέρι, Σωκράτη μου, τρώω τόσο, ὥστε μήτε τὸ στομάχι μου νάνα· εὐκαίρο, μὰ μήτε καὶ ὑπερβολικὰ γεμάτο» ὅπως δηλ. λέει· καὶ ἡ σημερινὴ ὑγιεινὴ ποῦ παραγγέλλει «νὰ σηκώνεσαι ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ νὰ νιώθης ὅτι θὰ μπορούσες νὰ φᾶς ἀκόμα λίγο».

Γιὰ τὴν ὥρα ποῦπαρναν τὸ ἄριστον δὲν συμφωνοῦν ὅλες οἱ πληροφορίες ποῦ ἔχομεν. Ὁ Σουΐδας π.χ., ἕνας Βυζαντινὸς λεξικογράφος, ποῦ ἤρμασε τὸν 10ον αἰῶνα μ.Χ. στηριζόμενος βέβαια ἀπάνω σὲ ἀρχαῖα κείμενα λέει πὼς ἔπαιρναν τὸ ἄριστον κατὰ τὲς 9 τὸ πρῶτ· ἀλλὰ ἡ πληροφορία του αὐτὴ δὲ συμφωνεῖ μὲ τὲς μαρτυρίες ἄλλων συγγραφέων. Ἀπὸ πολλὰ σημεῖα θγάζουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐγινόταν μᾶλλον κατὰ τὸ μεσημέρι. Ὅσα ἐχρειάζοντο π.χ. γιὰ τὸ ἄριστον τᾶπαιρναν «περὶ πλήθουσαν ἀγοράν», κι' ἡ ὥρα τῆς πληθούσης ἀγορᾶς ἦταν ἀκριβῶς μετὰ τὲς 9. Εἶναι λοιπὸν παράλογον νὰ συμφωνήσωμεν μὲ ὅσα λέει ὁ Σουΐδας καὶ νὰ τοποθετήσουμε τὸ ἄριστον στὲς 9 τὸ πρῶτ. Κι' ὁ Ἀριστοφάνης σὲ μᾶ ἀπὸ τὲς σωζόμενες κωμωδίες του, τοὺς «Σφήκες» παρουσιάζει τὸν Φίλοκλέωνα νὰ μιλάει γιὰ τὸ ἄριστον ποῦ θάπαρνε, ἀφοῦ στράφηκε ἀπὸ τὸ δικαστήριο ποῦ χρησιμοποιήθηκε ὡς δικαστής· καὶ τα δικαστήρια ἀσφαλῶς δὲν θὰ διελύοντο κατὰ τὲς 9.

Νὰ οἱ στίχοι τοῦ Ἀριστοφάνη:

καὶ ἡ γυναῖκούλα μου ὕστερα χαϊδεύοντάς με
κάποιο γλυκὸ ζυμαρικό θέλει μοῦ φέρει·
κι' ὕστερα ἐκεῖ κοντὰ σ' ἐμένα καθισμένη
ὄλο μὲ διάζει, φάε τοῦτο, τραγάνισε καὶ τοῦτο.

Ἐνας ἄλλος ἀρχαῖος ἱστορικός, ὁ Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης (346—250 π.Χ.) τοποθετεῖ τὸ ἄριστον λίγο μετὰ τὸ μεσημέρι («δείλη πρῶτῶ ἦν ἡ πρὸ τοῦ ἀρίστου ὥρα»). Εἶναι λοιπὸν ὀρθὸν νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἄριστον κατὰ τὸ μεσημέρι σύμφωνα μὲ τὲς μαρτυρίες τῶν συγγραφέων ποῦ εἶδαμε.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ ἐρχόμαστε τώρα στὸ δεῖπνον, ποῦ ἦταν τὸ κυριώτερο φαγητὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ποῦ ἀρχίζε ὄχι πολὺ ἀργά, μὰ μάλιστα ἐνύχτωνε. Τὲς πρὸ πολλὰς φορὲς ἦταν αὐστηρῶς οἰκογενειακό, ὅταν δηλ. γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι· ἦταν μόνον τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας. Πολλὰς φορὲς ὅμως ὁ οἰκοδεσπότης ἐπροσκαλοῦσε φίλους του γιὰ νὰ δεῖπνήσουν μαζί· σὲ τέτοια περιπτώσει οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ δὲν ἐλάμβαναν μέρος εἰς τὸ δεῖπνον, αὐτε παρουσιάζονταν καθόλου. Ἄλλοτε πάλιν ἐγινόταν δεῖπνον — τὸ ὁποῖον ὀνομαζόταν συμπόσιον — ἀπ' ἀφορμὴ κάποιας γιορτῆς τοῦ οἰκοδεσπότη, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἡμέρα τῶν γενεθλίων ἢ τοῦ ἔδου ἢ κάποιου μέλους

τῆς οἰκογενείας του. Ἄλλος Ἀθηναῖος πάλιν ἤθελε νὰ πανηγυρίσῃ κάποιαν νίκην τοῦ ἢ ἀνδραγαθίαν στὸν πόλεμο, κι' ἄλλος, ἓνας δραματικός ποιητής π.χ., γιατί τὸ δράμα του πήρε κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων τὸ πρῶτο βραβεῖο. Ὁ Ἀγάθων, ἓνας ἀπὸ τοὺς καλοὺς δραματικούς ποιητές τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτη, ἐπροσκάλεσε τοὺς φίλους του σὲ συμπόσιο ἀκριβῶς γι' αὐτὴ τὴν αἰτία, γιὰ νὰ γιορτάσουν ὅλοι μαζί τὴν νίκην τοῦ στοῦ θεάτρου. Ἀφορμὲς ἐξάλλου βρίσκονται βέβαια εὐκόλα πολλές, ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ διασκεδάσουν.

Ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι σὲ συμπόσιο ἔπρεπε νὰ πᾶν ντυμένοι ὅσο μπορούσαν πρὸ καλὰ καὶ νεολουσμένοι. Ὁ Πλάτωνας στὸ «Συμπόσιον» του μᾶς λέει: «Ὁ Σωκράτης, πού ἦταν κι' αὐτὸς προσκεκλημένος ἀπὸ τὸν Ἀγάθωνα, ἐλούστηκε κι' ἐφόρεσε καὶ τὰ παπούτσια του, πρᾶμα πού σπάνια τὸ ἔκανε, γιατί «ἀνυπόδητος διετέλει ὄν». Ὅταν οἱ προσκεκλημένοι ἔμπαιναν μέσα στὸ σπίτι ἐκείνου πού θὰ τοὺς φιλοξενούσε, οἱ δούλοι τοὺς ξέδεσαν τὰ παπούτσια, τοὺς τᾶβγαζαν καὶ τοὺς ἔπλεναν τὰ πόδια. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ ξάπλωναν ἀπάνω σὲ κλίνες, πούμοιαζαν μὲ κάπως ψηλά ντιβάνια, γιατί οἱ Ἕλληνες στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ ἔτρωγαν ξαπλωμένοι, συνήθεια πού φαίνεται πὺς ἦρθεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή· ἦταν δηλ. γερμένοι πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀριστεροῦ χειροῦ· ὁ ἀγκῶνας τοῦ ἀριστεροῦ ἀκουμποῦσε ἀπάνω σ' ἓνα παχὺ μαξιλάρι, ἔμενε δὲ ἐλεύθερο τὸ δεξιόν. Ὅλ' αὐτὰ τὰ μαθαίνομε εἴτε ἀπὸ εἰδήσεις σκόρπιες μέσα στὰ ἀρχαῖα ἔργα καὶ ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον, ἢ ἀπὸ ἀπεικονίσεις ἀπάνω σὲ ἀγγεῖα ἢ ἀπὸ ἀνάγλυφα. Ὑπάρχουν μάλιστα καὶ μερικά ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρουσιάζουν μορφές καθισμένες μπροστὰ σὲ τραπέζι· αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὰ αὐστηρῶς οἰκογενειακά δεῖπνα, εἰς τὰ ὁποῖα μαζί μὲ τὸν ἄντρα τρῶνε κι' ἡ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του. Σ' αὐτὰ τὰ οἰκογενειακά δεῖπνα ὁ ἄντρας τρῶει ξαπλωμένος μὲ τὸν τρόπο πού εἶπαμε, ἐνῶ ἡ γυναῖκα του εἶναι καθισμένη πρὸς τὸ μέρος τῶν ποδῶν του, ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα πολλὰ φορὲς τρῶνε χαμαὶ στὸ πάτωμα.

Αἰσιπὸν μπροστὰ σὲ κάθε κλίνη πούταν ξαπλωμένοι δυὸ — αὐτὲς ἦταν οἱ πρὸ συνηθισμένες — ἔβαζαν ἓνα μικρὸ τραπέζι. Ἀπὸ ἀνάγλυφα ὁμοῦς βλέπουμε καὶ μεγαλύτερες κλίνες, ἀπάνω στὲς ὁποῖες ξάπλωναν περισσότεροι ἀπὸ δυὸ, τρεῖς, τέσσερεις ἢ καὶ πέντε. Μπροστὰ βέβαια σὲ μιὰ τέτοια υποτίθεται πὺς ἔβαζαν κι' ἀνάλογα μικρὰ τραπεζάκια.

Ἄς ξαναστραφοῦμε τώρα πίσω πάλιν στὸν Ἀγάθωνα καὶ στὸ συμπόσιο πού θᾶδινε στοὺς φίλους του. Κατὰ τὸ δειλινὸ ἄρχισαν νὰ φτάνουν ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον καλοφορεμένοι, ὅπως εἶπαμε πρωτύτερα, οἱ καλεσμένοι, καθαρὸι καὶ νεολουσμένοι. Μπαίνουν μέσα ὁ Ἀγάθωνας τοὺς ὑποδέχεται μὲ εὐγένεια· οἱ δούλοι τοὺς ξεδένουν τὰ παπούτσια καὶ τοὺς πλένουν τὰ πόδια, ἐνῶ ὁ οἰκοδεσπότης ὑποδεικνύει στὸν καθένα τὴν θέσιν του γιὰ τὸ δεῖπνον, γιατί δὲν ξάπλωναν ὅπου ἤθελαν. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει κι' ὁ Ἀγάθωνας, ὅπως μᾶς διηγεῖται ὁ Πλάτων· ὅταν μπήκαν π.χ. ὁ Ἀριστόδημος κι' ὁ Σωκράτης, τοὺς λέει «Σὺ, Ἀριστόδημε, παρ' Ἐρεξίμαχον κατακλίνου, σὺ δὲ, ὦ Σωκράτες, δεῦρο παρ' ἐμοὶ κατάκεισο».

Οἱ κλίνες στὸ συμπόσιο ἦταν μὲ τέτοιο τρόπο τοποθετημένες, ὥστε νὰ σχηματίζουν ἓνα Π, τρεῖς πλευρὲς δηλ. κλειστὲς μὲ μιὰν ἀναιχτὴ καὶ μὲ χῶρο εὐκαιρο

στό μέσο. Μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ Π ποὺ σχηματίζαν, εὐκόλα κι' ἀδίαστα ἔδλεπεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, πρῶμα ποὺ δὲ συμβαίνει σήμερα μὲ τὴν τοποθέτησι τῶν προσκεκλημένων γύρω ἀπὸ ἓνα μεγάλο τραπέζι: Στὸ ἀκριγὸ κρεβάτι πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἔπαιρνε συνήθως θέσι ὁ οἰκοδεσπότης.

Ἄφου ἔφθαναν καὶ ξάπλωναν ὄλοι οἱ καλεσμένοι, τότε μερικοὶ δοῦλοι παρουσίαζαν ἓνα δοχεῖο μὲ νερὸ καὶ μιὰ λεκάνη, γιὰ νὰ πλύνουν ὄλοι τὰ χέρια τους, κι' ἀμέσως ἔφερναν καὶ τοποθετοῦσαν τὰ τραπεζάκια μὲ τὰ διάφορα φαγητά. Θὰ ἔχετε βέβαια τὴν περιέργεια νὰ μάθετε τί καὶ τί μεζέδες ὑπῆρχαν ἐπάνω στὰ τραπεζάκια. Νὰ τί ἱδρισκόντουσαν: σαταρένιο ψωμί ἢ κρι'θαρένιο, κρέατα διάφορα, πουλιά καὶ φάρια διάφορα. Ἄπὸ τὰ χορταρικά συνηθισμένα ἦτανε τὰ μαρούλια καὶ τὰ ραπανάκια. Συνηθισμένα ἀκόμη φαγητά ἦτανε κι' ἀπὸ τὰ ὄσπρια τὰ κουκιά κι' οἱ φακές, μὰ δὲν ἔκανε βέβαια νὰ παρουσιάζωνται τέτοια φαγιὰ σ' ἓνα ἐπίσημο τραπέζι.

Ἀρχίζουν νὰ τρῶνε. Ἀπλώνουν τὸ δεξιὸν χέρι ποῦνα ἐλεύθερο καὶ πιάνουν μὲ τὰ δάκτυλά τους ἓνα κομμάτι κρέας ἢ ἓνα ὀρεκτικὸ ψαράκι, γιὰτὶ στὸ τραπέζι τους οὐτέ μαχαίρια ἔχουνε, οὔτε πηροῦνια· τὰ λερωμένα τους δάκτυλα τὰ σφογγίζουσι κάθε τόσο ἀπάνω σὲ μιὰ μεγάλη ψίχα ψωμοῦ ποὺ λεγόταν ἀπομαγδαλία. Μονάχα ὅταν εἶχανε ζουμιὰ ἢ σάλτσες χρησιμοποιοῦσαν ἓνα εἶδος κουταλιοῦ ποὺ λεγόταν μυστίλη ἢ μύστρον.

Αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ δείπνου εἶναι αἱ λεγόμεναι «πρῶται τραπέζαι». Ἐτρωγαν σιωπηλοί, γιὰτὶ καὶ πῶς θὰ μιλοῦσαν νὰ μιλοῦν ἢ ν' ἀπαντοῦν μὲ γεμάτο στόμα; Φύλαγαν τὴν ὄρεξι τους γιὰ κουθέντα καὶ γιὰ συζήτησι, ὅταν θάρχόταν ἢ κατάλληλη ὥρα. Ἄμα καλότρωγαν, ἀμέσως παρουσιάζονταν οἱ δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ τραπεζοποιοῦ ἢ τραπεζοκόμου, κι ἔπαιρναν μέσα τὰ τραπέζια καὶ καθάριζαν τὸ μέρος ἀπὸ κάθε τι ποὺ ἔπεφτε χάμω, ψίχουλα ἢ κάποιο κόνναλο.

Πρὶν ν' ἀρχίσῃ τὸ δευτέρον μέρος, πρὶν νὰ παρουσιασθοῦν δηλ. «αἱ δευτεραι τραπέζαι» ἔπρεπε πάλιν νὰ πλύνουν οἱ καλεσμένοι τὰ χέρια τους· τότε σφογγίζοντουσαν, ὅπως καὶ πρὶν ἀρχίσουν, ἀπάνω σὲ πετσέτες· μὲ καθαρὰ χέρια τώρα ἔπαιρνεν ὁ κάθε καλεσμένος ἓνα στεφάνι ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ μ' αὐτὸ στόλιζε τὸ κεφάλι του. Στὸ μεσαῖο εὐκαίρο μέρος ἦτανε τοποθετημένος ὁ κρατῆρας, τὸ μεγάλο δηλ. δοχεῖο μέσα στὸ ὅποιον γινόταν ἡ ἀνάμειξις· γιὰτὶ κι' οἱ Ἕλληνες τῶν κλασσικῶν χρόνων, ὅπως καὶ τῆς Ὀμηρικῆς ἐποχῆς, δὲν ἔπιναν τὸν οἶνον ἀκρατον.

Προτὺ ν' ἀρχίσῃ ὁμις ὁ πότεος ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς τελετῆς. Ὅλοι οἱ καλεσμένοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πιοῦν λίγο ἀνέρωτο κρασί, ἀκρατον οἶνον, πρὸς τιμὴν «τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος». Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκαιόταν λιθάνι καὶ μυρωνόταν ἢ ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου μὲ διάφορα ἀρώματα. Ἀκολουθοῦσαν σπονδῆς πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς κι' ὄλοι μαζί οἱ καλεσμένοι μὲ συνοδεία σουραυλιῶν ἔψαλλαν ἓνα ὕμνον στὸν μεγάλο Δία, τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Ἀκούστε πῶς μιλά γιὰ ἄλ' αὐτὰ ὁ Πλάτωνας στὸ περιφημὸ «Συμπόσιον» του. Τελευταῖος

πού πήρε τή θέση του, ὅπως ξέροῦμε, ἦταν ὁ Σωκράτης δίπλα στὸν Ἀγάθωνα· λέει λοιπὸν «μετὰ ταῦτα κατακλιθέντος τοῦ Σωκράτους καὶ δειπνήσαντος καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, σπονδᾶς τε ἐποιήσαντο καὶ ἦσαν τῷ θεῷ καὶ τὰλλα τὰ νομιζόμενα, εἶτα πρὸς τὸν πότον ἐτράποντο».

Ἦστερα λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ παρουσίαζαν οἱ δοῦλοι τὰς δευτέρας τραπέζας, ἀπάνω στὲς ὁποῖες δὲν ὑπῆρχαν πιὰ φαγητά· ἦταν γεμάτες ἀπὸ σῦκα, καρύδια, ἀμύγδαλα, σταφίδες — τραγήματα, ὅπως τὰ ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι — κι' ἀπὸ διάφορους πλακοῦντες καὶ πίττες. Ὁ μεγάλος κρατῆρας στεκότανε, ὅπως εἶπαμε, στὸ μέσο κι' οἱ δοῦλοι· ἔτοιμα περιέμεναν διαταγές. Ποιὸς ἄραγε θὰ τοὺς διέταξε; Πρὶν ν' ἀρχίσῃ ὁ πότος ἔπρεπε ὄλο: οἱ καλεσμένοι νὰ ἐκλέξουν ἓνα, ὁ ὁποῖος θὰ διηύθυνε. Αὐτὸς ὠνομαζόταν συμποσίαρχος ἢ ἄρχων τῆς πόλεως ἢ βασιλεὺς καὶ σ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν καὶ οἱ καλεσμένοι· ὄλο: καὶ οἱ δοῦλοι· αὐτὸς ἔπρεπε νὰ διατάξῃ μὲ πόσα μέζη νεροῦ θὰ ἐπιμιγέταν τὸ κρασί κι' αὐτὸς πάλι θὰ καθώριζε πόσο ἔπρεπε νὰ γέρνουν στὰ ποτήρια· δὲν ἔπινε δηλ. ὅσο ἤθελε ὁ καθένας, γιατί' οἱ ἀρχαῖοι· δὲν ἐκαθόντουσαν στὰ συμπόσια γιὰ νὰ γίνουν ἀμέσως στουπὶ στὸ μεθύσι· γι' αὐτοὺς τὰ συμπόσια ἦτανε ἓνα εἶδος ψυχαγωγίας ἀνώτερης· τὸ νερωμένο κρασί ἐχρησίμευε μᾶλλον γιὰ νὰ τονώσῃ τὴν ψυχικὴ τους διάθεσι· μὲ τὸν ἀργὸ κι' ἀδιάστω τρόπο πού ἔπιναν εἶχαν ὄλο τὸ καιρὸ, μὲ τὴν διάθεσι πού ἀπακοῦσαν σιγὰ σιγὰ, νὰ ἀνταλλάσσουν καὶ τὲς σκέψεις τους ἐπάνω σὲ ὠρισμένα ζητήματα. Ἦτανε ὁθλ. τὸ συμπόσιον ἓνα εἶδος συναναστροφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ κρασί ἐχρησίμευεν ἀπλῶς ὡς ἐπικουρικόν γιὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς σταθερῆς διαθέσεως. Μὲ τὸ πέρασμα καὶ ἀρκετῆς ὥρας ἀκόμη τὸ κεφί δὲ λιγότευε, μὰ κρατιόταν κανονικὸ κι' ἀδιάπτωτο. Τὴν ἀνταλλαγὴν γνωμῶν ἀπάνω σὲ διάφορα ζητήματα ἐποικίλλε καὶ ἡ ἀπαγγελία ποιημάτων γνωστῶν ποιητῶν ἢ καὶ ἡ λύσις ἀκόμη αἰνιγμάτων καὶ γρίφων. Μὰ πολλές φορὲς τὰ συμπόσια ἐπαυρύνοντο περισσότερο μὲ τὴν παρουσίαν μουσικῆς καὶ χοροῦ, τὸν ὁποῖον ἐχόρευαν αὐλητρίδες, πού ἐπροσκαλοῦντο ἐπίτηδες γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Ὁ Πλάτων ὁμως καταδικάζει αὐτὴν τὴν συνήθειαν, ἢ ὁποῖα ἀρμόζει μᾶλλον σ' ἀνθρώπους ἐλαφροῦς, πού δὲν ἔχουν καμμιά φιλοσοφικὴν μόρφωσι. «Οἱ φαῦλοι καὶ οἱ ἀγοραῖοι» λέει στὸν Πρωταγόρα, ἓνα τοῦ διάλογο, «ἐπειδὴ δὲ μποροῦν νὰ περάσουν τὴν ὥρα τους μὲ τὸ δικό τοις τὸ τραγοῦδι καὶ μὲ τὴν συζήτησι ἕνεκα τῆς ἀπαίδευσις των, κουβαλοῦν τὲς αὐλητρίδες· ὅπου ὁμως βρίσκονται· συμπότες ἀγαθοὶ καὶ μορφωμένοι δὲν ἔχουν καμμιά ἀνάγκη ἀπὸ αὐλητρίδες καὶ ὀρχηστρίδες καὶ φάλτρεις, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι μόνοι τους ἱκανοὶ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς των μόνα νὰ περάσουν, κι' ἂν ἀκόμα πιοῦν κάτι παραπάνω».

Καὶ στὸ συμπόσιο τοῦ Ἀγάθωνα μπήκε μιὰ αὐλητρίδα· μὰ ὁ Ἐβρυξίμαχος, πούταν γιωτρός κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς καλεσμένους, λέει: «τὴν αὐλητρίδα πού μᾶς ἦρθε πρὶν λίγο νὰ τὴν ἀφήσουμε νὰ πάη στὸ καλὸ — ἂν θέλῃ ὡς παίξῃ γιὰ τὸν ἑαυτό της ἢ γιὰ τὲς γυναῖκες πού εἶναι μέσα — κι' ἔμεις προτείνω νὰ περάσουμε τὴν ὥρα μας στὴ σημερινὴ συγκέντρωσι μὲ ὁμιλίαις».

Προτείνεται λοιπὸν κάποιον σπουδαῖο φιλοσοφικὸ θέμα· τὸ μεγάλο ζήτημα τοῦ ἔρωτος. Ἐσπλωμένοι ἀναπαυτικὰ ἀπάνω στὰ ντιθάνια τους ἀκούουν μὲ προσοχὴ τὸν

ένα κατόπιν τοῦ ἄλλου — γιατί ὅλοι σχεδόν μίλησαν — νά ἀναπτύσση μέ τόν δικό του τρόπο τό θέμα, ἐνῶ βέβαια καί τό ποτήρι κάθε τόσο θάδινε τή δόξα του γύρω στοὺς καλεσμένους. Τό θέμα δέν ἦταν πάντοτε τό ἴδιο. Ἄλλες φορές ἦταν διαφορετικό γιά τόν καθένα καί τ' ὠριζε ἐκεῖνος πού τέλειωνε τό δικό του γιά τόν ἄλλο πού καθόταν δίπλα του, καί τοῦτο γιά νά δίνουν ὅλοι προσοχή στήν ἀνάπτυξη τῶν θεμάτων καί νά μὴν ἀσχολεῖται ὁ καθένας σιωπηλά νά σχεδιάζῃ τή δική του ὀμιλία.

Μολονότι δέ στό συμπόσιο αὐτό τοῦ Ἀγάθωνα, γιά τό ὅποιο μιλοῦμε, δέν ὠρίσθη συμποσίαρχος, ἀλλά ἔπιναν ἐλεύθερα, δέν παρατηρήθηκε καμμιά ἀπρέπεια ἢ ἀταξία, γιατί ὅλοι οἱ καλεσμένοι ἦταν μορφωμένοι κι' ἀνώτεροι ἄνθρωποι καί μόνο κατὰ τό τέλος, ὅταν μπῆκε ὁ Ἀλκιβιάδης μεθυσμένος μέ τήν παρέα του κι' ἐξέλεξε ὁ ἴδιος τόν ἑαυτό του συμποσίαρχο, ἐπέφερε σχετική σύγχυση, γιατί ἀνάγκασε ὅλους νά πίνουν γιομάτα τὰ ποτήρια.

Δέν πρέπει ὅμως νά ξεχνοῦμε πῶς τήν ἴδια ἐποχή θά ὑπῆρχαν ἀσφαλῶς καί συμπόσια θορυβώδη, εἰς τὰ ὅποια δέν θά ἀδρασιλευεν ὁ ρυθμός καί ἡ εὐκοσμία καί πού ὁ κάθε καλεσμένος θά ἔπινε ὅποιο κρασί καί ὅσον ἤθελε· κι' ὅταν σ' αὐτά τὰ συμπόσια ἐλάμβαναν μέρος ἄνθρωποι ὄχι μορφωμένοι πού νά μποροῦν νά συγκρατήσουν τόν ἑαυτό τους, θά ἦταν ἐπόμενο πῶς ὅλοι οἱ καλεσμένοι θά μεθοῦσαν· κάποτε μάλιστα ἔτσι μεθυσμένοι ἔβγαζαν ἔξω κατὰ τὰ ξημερώματα καί γύριζαν στοὺς δρόμους τραγουδώντας καί ξεφωνίζοντας.

Μά οἱ μορφωμένοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μέ τόν κόσμιον τρόπον πού διασκέδαζαν, ἔρχονται σήμερα μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων νά μᾶς δώσουν ἕνα ὠραῖο παράδειγμα καί νά μᾶς διδάξουν ὅτι ἡ κοσμιότης καί ἡ σοβαρότης δέν πρέπει νά δείχνωνται μονάχα μέσα στίς ἀτομικές ἢ κοινωνικές μας ἐκδηλώσεις, μᾶ καί σ' αὐτό τό τραπέζι πού γύρω καθισμένοι δοκιμάζουμε τό δῶρο τοῦ Διονύσου.

Ἄς τό δοκιμάσουμε λοιπόν κι' ἐμεῖς — ὅταν βρεθοῦμε στήν ἀνάγκη νά τό δοκιμάσουμε — ὅπως καί οἱ μακρινοὶ φωτισμένοι ἀδελφοὶ μας, κι' ἄς ἔχουμε πάντα στό νοῦ μας ὅτι «ὁ πολὺς ἄκρατος ὀλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν» κι' ἀκόμα τοῦτο πῶς «ὁ πολὺς ἄκρατος πολλὰ ἀμαρτάνει ποιεῖ».

ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΜΕΝΑΡΔΟΥ, ΓΡΥΠΑΡΗ, ΣΑΡΟΥ

(Συγκρίσεις)

Σεβαστέ και πολύτιμε φίλε Κύριε Χρυσάνθη,

Θά ήθελα νά Σᾶς φανερώσω μίαν ιδέαν μου πού μπορεί νά Σᾶς ἐνδιαφέρει. Ἐπειδή — ὅπως Σᾶς εἶχα γράψει και ἄλλοτε — Σεῖς εἴσθε ὁ εἰδικώτερος στήν ποίησι τοῦ Σίμου Μενάρδου. Ἔχετε ἀφιερώσει σ' αὐτήν περίπου 100 σελίδες — 78 στήν «Πνευματική Κύπρο» και 14 στόν «Παργασσό».

Λοιπόν νά ἡ ιδέα· Σᾶς ἐνδιαφέρει νά φροντίσωμε ὥστε νά δημοσιευθῆ κάτι τέτοιο στήν «Πνευματική Κύπρο»;

«Οἱ ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ μας εἶχαν πολλές φορές τήν εὐκαιρία νά πληροφορηθοῦν τή γνώμη μας γιά τές μεταφραστικῆς ἀπό τοὺς ἀρχαίους στίχους ἰκανότητες τοῦ συμπατριώτη μας Σίμου Μενάρδου. Καί οἱ ἀναγνώστες τοῦ «Στεφάνου» στή β' ἐκδόσῃ ξέρουν ἀκόμα και πῶς ὁ Παλαμάς ἐχαρακτήρησε τήν ἐκεῖ μετάφραση ποιήματος στή νεοελληνική γλῶσσα.

Μερικοὶ ἀναγνώστες λοιπόν ὑποστήριξαν πῶς ὁ Μενάρδος ἐστάθηκε ὁ κατάλληλος ἀπό ὅλους ὅσοι ἔχουν μεταφράσει ἀρχαίους στίχους στή νέα γλῶσσα. Καί πῶς αὐτή ἡ γνώμη πρέπει νά διακηρυχθῆ ὄχι ἀπό ἄλλο ἐλληνικό περιοδικό παρά ἀπό ἓνα κυπριακό και προπάντων ἀπό τήν «Πνευματική Κύπρο» πού κατάγινε μέ τήν ποίησή του και τήν ἀνάλυσε περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο ἔντυπο.

Ἐπειδή τὸ συμπέρασμα αὐτὸ μπορεί νά κριθῆ κάπως τολμηρό, ἐκρίναμε καλύτερο νά βοηθήσωμε τοὺς ἀναγνώστες μας νά σχηματίσει καθένας γνώμη δική του. Γι' αὐτὸ δημοσιεύομε μεταφράσεις τοῦ Μενάρδου ἀπό τὸν «Στέφανο» μαζί με μεταφράσεις τῶν ἰδίων ποιημάτων ἀπό τοὺς δοκιμώτερος ἄλλους μεταφραστές μας, ὅσα συμπέτουν, Γρυπάρη, Σάρρου, Πολέμη, Πολ. Δημητρακοπούλου και ὅποιου ἄλλου».

Κατὰ τὸν Συκουτή «αἱ μεταφράσεις τοῦ Μενάρδου προήλθον κατ' ἀρχὰς ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀνάγκην τῆς ψυχῆς του» και ὄχι ἀπωτέρας θιλέφεις. Καί ὅτι κάποτε πού συνέκρινε «ὄλες τές νεοελληνικῆς ἀποδόσεις τοῦ περίφημου χορικοῦ τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ», ἡ μετάφρασις τοῦ Μενάρδου ὑπερεῖχεν ὄχι μόνον εἰς ὠραία μεταφραστικὰ εὐρήματα ἀλλὰ και εἰς τὸ αἶσθημα μέ τὸ ὁποῖον συνέλαβεν ὁ μεταφραστής και τοῦ πρωτοτύπου τήν ποιητικὴν δροσερότητα και τῆς νεωτέρας γλώσσης τὰς δυνατότητας».

Αἱ μεταφράσεις αὐταὶ εἶχαν πάντοτε ἔντονον ποιητικὸν ρυθμόν, διότι εἰς τὸν πρόλογον τοῦ «Στεφάνου» διατυπώνει τὸ ἀξίωμα «μετάφρασις ἄψυχος ποιητοῦ δὲν εἶναι «ζῶν ὕδωρ» ἀλλὰ θούρκος».

Μπορούμε από τὸν κάθε ποιητὴ νὰ θάλομε ὅσο μικρὸ δεῖγμα θέλομε. Ἀπὸ τὸ Γρυπάρη ἔβαλα περισσότερους ἐπειδὴ ἔτσι παρουσιάζουν ὀλόκληρη τὴ Σαλαμινομαχία, κι' ἐσεῖς διαλέγετε ὅσους θέλετε. Εἶναι μέσα καὶ τὸ «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων». Ἐκεῖ φαίνεται πόσο γοργότερη εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ Μενάρδου, πού πάντοτε ἐπρόσεχε καὶ τὴν ἰσοστιχία, ἐνῶ ὁ Γρυπάρης ἐπρόσθεσε 4 στίχους.

Μένει κανεὶς ἀπορημένος ἀν σκεφθῆ πὼς ὁ Γρυπάρης ἦταν ἓνας ποιητής. Ἀληθινὸς ποιητὴς πού ἡ προσφορά του ἦταν ἔλη στὴν ποίηση. Ἐνῶ γιὰ τὸν Μενάρδο — πού νομίζω δὲν ἔγραψε λιγώτερους στίχους (7.500) ἀπὸ τὸν Γρυπάρη — ἡ ποιητικὴ του προσφορά εἶναι μόνο μικρὸ μέρος ἀπὸ τὲς γενικὲς του ἀσχολίες. Τὸ χαρακτηριστικώτερο χαρακτηριστικὸ του εἶναι ἡ πολυμέρεια. Ἀσχολήθηκε μὲ ὅλες τὲς φιλολογικὲς πλευρὲς καὶ μὲ πόσην ἐπιτυχία σὲ ὅλες! Ἄν συνέβαινε ποτὲ νὰ μιλήσω ἐγὼ γιὰ τὸν πατέρα μου, στὴν Κύπρο — παρ' ὅλο πού θὰ ἦταν πολὺ λεπτὴ ἡ θέσις μου — θὰ ἐτόνιζα κυρίως τὴν πολυμέρεια τοῦ Σίμου Μενάρδου.

Αὐτὴ τὴ στιγμὴ περιορίζομαι νὰ σὰς στείλω μόνο κομμάτια ἀπὸ τοὺς τρεῖς πραγματικούς, ἀλλὰ ἀν σὰς ἐνδιαφέρει κατ' ἀρχὴν ἡ ἰδέα μποροῦμε νὰ θροῦμε καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους μεταφραστὲς ὁμοία ποιήματα. Ἀλλὰ κι' αὐτὲς διαδίδοντάς τες εἶμα: βέβαιος πὼς θὰ σὰς πιάσῃ Κυπριώτικος πατριωτισμὸς, γιὰτι ἐσεῖς ἐδείξετε τοὺς λόγους πού πρέπει νὰ θεωρεῖται Κύπριος ὁ Μενάρδος — ὅπως ἐπίστευε καὶ ὁ ἴδιος. Λοιπὸν ἀπὸ μιὰν εὐσυνειδήτη σύγκρισι τῶν μεταφράσεων νομίζω πὼς βγαίνει ὅτι ὁ Μενάρδος ἦταν ὁ κορυφαῖος.

Ἀθήνα 20 Ἰανουαρίου 1982

Πρόθυμος
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΠΕΡΣΕΣ

Γρυπάρης

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἀρχὴ στὴν πᾶσα συμφορά, δέσποινα, κάποια
θεϊνὰ κατάρη ἢ πονηρὸν ἔκαμε πνεῦμα,
πού φάνηκε ἀπὸ ποῦ δὲ ξέρω· γιὰτι κάποιος
Ἑλληνας ἦρθ' ἀπὸ τὸ στρατὸ τῶν Ἀθηναίων
κι' εἶπε στὸ γυιὸ σου Ξέρξη αὐτά: πὼς ἅμα πέση
τῆς μαύρης νύχτας τὸ σκοτάδι, δὲ θὰ ἐμέναν
οἱ Ἑλληνες ἄλλο, μὰ στῶν καρδιῶν θὰ ὠρμύσαν
τὰ σακμινιά πάνω, γιὰ νὰ σώσῃ ὅπου προφτάσῃ
καθένας μὲ κρυφὴ φευγάλα τὴ ζωὴ του.
Καὶ κείνος ἅμα τᾶκουσε, χωρὶς νὰ νοιώσῃ
τὸ δόλο τοῦ Ἑλληνα, οὔτε τῶν θεῶν τὸ φθόνο,
σ' ὅλους τοὺς καὶ ἀρχοὺς του αὐτὴ τὴ διάτα βγάξει:
Σὰν παύσουν νὰ φλογίζουνε τοῦ ἡλίου οἱ ἀχτινὲς

τῇ γῆ, κι ἀπλώσῃ τὸ σκοτάδι στὸν αἰθέρα,
 σὲ τρεῖς σειρὲς νὰ τάξουν τὰ πολλὰ καράβια
 γιὰ νὰ φυλάξουν τὰ στενὰ καὶ τὰ πολύβουα
 περάσματα τῆς θάλασσας, κι ὀλόγυρ' ἄλλα
 τὸ θεῖο τοῦ Αἴαντα τὸ νησί νὰ περιζώσουν'
 γιατί ἂν γλυτώναν οἱ Ἕλληνες τὸν κακὸ χάρο,
 βρίσκοντας μὲ τὰ πλοῖα κρυφὸ φευγὶδὸ ἀπὸ κάπου,
 ὄλοι, νὰ ξέρουν, θάχαναν τὴν κεφαλὴ τους.
 Τέτοια μὲ πάρα θαρρετὴ καρδιὰ προστάζει,
 γιατί δὲν ἤξερε, οἱ θεοὶ τὸ τί τοῦ γράφαν.
 Κι αὐτοὶ μ' ὅλη τὴν τάξη καὶ μὲ ὑπάκουη γνώμη
 τὸ δεῖπνο τους ἐτοίμασαν κι ὁ κάθε ναύτης
 καλοβαλμένα στοὺς σκαρμούς κουπιὰ ἐπερνοῦσε.
 Κι ὅταν τοῦ ἡλίου ἐχώνεψε τὸ φῶς κ' ἡ νύχτα
 κατέβαινε, τὴ θέση τους πῆραν καθένας
 κ' οἱ δουλευτάδες τοῦ κουπιοῦ κ' οἱ ἀρματομάχοι·
 Ἐκ' ἡ μιά τὴν ἄλλη ἀπ' τὰ μακριὰ καράβια τάξη
 παρακινώντας ξεκινοῦν μ' ὅποια καθένας
 τοῦ εἶχε ὀριστηθεὶ σειρά, καὶ στὰ πανιὰ ὀληνύχτα
 κρατοῦσαν τὰ καράβια τους οἱ καπετάνιοι.
 Μὰ ἡ νύχτα προχωρεῖ, κ' οἱ Ἕλληνες κρυφὸ δρόμο
 νανοῦξουν ἀπὸ πουθενὰ δὲ δοκιμάζουν'
 ὅταν ὁμως μὲ τᾶσπρα τᾶτια τῆς ἡμέρας
 φωτοπλημμύροιστῃ ἀπλώσε σ' ὅλο τὸν κόσμον,
 μὰ πρῶτ' ἀκούστηκε ἀπ' τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων
 βουὴ τραγουδιστὰ μὲ ἦχο φαιδρὸ νὰ θγαίνῃ
 καὶ δυνατ' ἀντιβοῦρίζαν μαζί κ' οἱ βράχοι
 τοῦ νησιοῦ γύρω, ἐνῶ τρομάρα τοὺς βαρβάρους
 ἐπιασεν ὄλους, πού ἐδῆλεπαν πῶς γελοστήκαν.
 γιατί δὲν ἦταν γιὰ φευγὶδὸ πού ἐψαλλαν τότε
 σεμνὸν παιάνα οἱ Ἕλληνες, μὰ σὰν νὰ ὠρμούσαν
 μ' ὀλόφυχη καρδιὰ στὴ μάχη, ἐνῶ ὅλη ὡς πέρα
 τὴ γραμμὴ τῶν τῆς σάλπιγγας φλόγιζε ὁ ἦχος
 κι ἀμέσως τὰ πλαταγιστὰ μὲ μιᾶς κουπιὰ τους
 χτυποῦνε μὲ τὸ πρόσταγμα τὴν θαθεῖαν ἄρμη
 καὶ δὲν ἀργοῦνε νὰ φανοῦν ὄλοι μπροστὰ μας.
 Τὸ δεξιὸ πρῶτο, σὲ γραμμὴ, κέρας ἐρχόνταν
 μ' ὅλη τὴν τάξη, κ' ἔπειτα κι ὁ ἄλλος ὁ στόλος
 ἀπὸ πίσω ἀκλουθᾷ καὶ τότε ἦταν νὰκούσης
 φωνῆ μεγάλη ἀπὸ κοντά: «Ἐμπρός, τῶν Ἑλλήνων
 γενναῖα παιδιὰ! νὰ ἐλευθερώσετε πατρίδα,
 τέχνα, γυναῖκες καὶ τῶν πατρικῶν θεῶν σας

νὰ ἐλευτερῶστε τὰ ἱερὰ καὶ τῶν προγόνων
 τοὺς τάφους· τῶρα γὰρ ὄλα ἴγαι ποὺ πολεμάτε.»
 Μὰ καὶ ἀπὸ μᾶς βουή στήν περσικὴ τὴ γλῶσσα
 τοὺς ἀποκρίνονταν καὶ πιά καιρὸς δὲν ἦταν
 γιὰ χάσιμο, μὰ εὐτὺς τὸ ἓνα στὸ ἄλλο ἐπάνω
 καράδι· κρούει τὴ χάλκινην ἀρματωσιά του.
 Τὸ σύνθημα τῆς ἐμβολῆς ἔδωσε πρῶτα
 ἓνα καράδι ἐλληνικό, ποὺ ἔσπασαν ὄλα
 ἔνδς φοινικικοῦ κορῶνες καὶ ἀκροστόλια,
 κ' ἔτσι ὄλοι στρέφουν ὁ ἓνας καταπάνω τᾶλλου.
 Λοιπὸν, βαστοῦσε στήν ἀρχὴ καλὰ τὸ ρέμμα
 τοῦ στόλου τῶν Περσῶν, μὰ ὅταν στὸ στενὸ μέσα
 τόσο πλῆθος στριμώχτηκαν καὶ δὲν μπορούσαν
 καμμιὰ βοήθεια ὁ ἓνας τᾶλλουνοῦ νὰ δίνουν
 κ' οἱ ἴδιοι μὲ τίς χαλκόστομες συμμεταξὺ τους
 χτυπιόταν πρῶρες, σπάνανε τῶν κουπιῶν ὄλες
 μαζὶ οἱ φτεροῦγες καί, νά, τότε τῶν Ἑλλήνων
 τὰ πλοῖα ἓνα γύρο μὲ πολλὴ ἐπιδειξιωσύνη
 ἀπὸ παντοῦ χτυπούσανε, καὶ τὰ σκαριά μας
 ἀναποδογυρίζονταν καὶ δὲν μπορούσε
 νὰ δλέπησ πιά τὴ θάλασσα ποὺ ἦταν γιομάτη
 ἀπὸ ναυάγια καραβιῶν καὶ ἀνθρώπων φόνος·
 καὶ θρύαζαν οἱ γυαλοὶ νεκρῶν κ' οἱ ξέρες γύρου,
 ἐνῶ ὄσα μᾶς ἐμένανε καράδια ἀκόμα
 τόβαζαν στὸ κουπι φευγάλα δίχως τάξη.
 Μὰ ἐκεῖνοι, σὰν καὶ νάτανε γιὰ θύνηους ἢ ἄλλο
 βόλασμα ψάρι, μὲ κουπιὰ σπασμένα, ἢ μ' ὄ,τι
 συντρίμμα ἀπ' τὰ ναυάγια, χτυποῦν, σκοτώνουν
 κ' ἓνας δόγγος ἀπλώνονταν μαζὶ καὶ θρήνος
 ὡς τάνοχτὰ τῆς θάλασσας, ὄσο ποὺ ἡ μαύρη
 τῆς νύχτας ἦρθε σκοτεινιά κ' ἔβαλε τέλος.
 Μὰ ὄλο τὸ πλῆθος τοῦ χαμοῦ, μηδὲ καὶ ἄν μέρες
 δέκα ἱστοροῦσα στὴ σειρά, θὲ νάβρισκ' ἄκρη·
 γιὰτί, νὰ ξέρης, σὲ μιὰ μέρα ὡς τῶρ' ἀκόμα
 τόσο ποτὲ δὲ χάθηκε ἀνθρώπων πλῆθος.

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ

Ὁῦμέ, τί πέλαγος κακῶν πάνω στοὺς Πέρσες
 καὶ σ' ὄλο τῶν βαρβάρων ξέσπασε τὸ γένος!

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Μὰ οὐδὲ στὴ μέση, ξέρε το, δὲν εἶσ' ἀκόμη

τῶν συμφορῶν μας· τέτοια ἦρθε κατόπι κι ἄλλη
 πού δυὸ φορές κι ὅσ' ἄκουσες γάντιδαράληνη.

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ

Καὶ ποιὰ ἄλλη ἀκόμα πιδ σκληρὴ θὰ μπόρεις τύχη
 νὰ γενῆ; πές μας, ποιὰ ἴναι· πάλι αὐτὴ πού θρήκε
 τὸ στρατὸ καὶ ξεχειλίσε τίς συμφορές του;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἵσοι ἀπ' τοὺς Πέρσες πιδ τρανοὶ στὴ δύναμι' ἦταν
 μὲ πιδ γενναία καρδιά, τῆς ἀρχοντίας στολίδι, α,
 καὶ πλάι στὸ βασίλει᾽ πρῶτοι πάντα στὴν πίστη,
 μὲ τὸν πιδ θάνατο ἄδοξο κι ἄθλια χαθήκαν.

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ

Ἵ συμφορὰ μου, ἡ ἀραχλὴ καὶ μαύρη μοίρα!
 μὰ σὰν ποιὸς θάνατος λοιπὸν τοὺς θρήκε, πέ μας;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Εἶναι στὴ Σαλαμίνα ἐμπρός ἕνα νησάκι
 μικρό, κακό γιὰ τὰ καράδια ἀραξοδόλι,
 πού μόνο ὁ φιλοχορευτὴς συχνάζει ὁ Πάνας
 στάκρογιάλια του· ἐδῶ λοιπὸν τοὺς στέλνει ὁ Ἐέρξης
 πού ὅσους τὸ κύμα ἐχτροὺς καταδοτσακισμένους
 στὸ νησί θᾶβγαζε — εὐκόλῃ ἄγρη τοῦ χεριοῦ των —
 νὰ τοὺς σκοτώνουν καὶ νὰ σώζουν τοὺς δικούς μας
 ἀπ' τὰ στενὰ τῆς θάλασσας· μὰ εἶχε προβλέψει
 κακὰ τὸ μέλλον· γιὰτ' ἀφ᾽ ὁ θεὸς τὴ δόξα
 τῆς νίκης ἔδωσε στὸ στόλο τῶν Ἑλλήνων,
 τὴν ἴδια μέρα, στὰ κορμιά φορόντας γύρω
 τίς χάλκινες ἀρματωσιές, πῆδησαν ἔξω
 ἀπ' τὰ καράδια κ' ἔζωσαν τὸ νησί δλοῦθε,
 πού νὰ μὴ ξέρουν πού νὰ στρέφουν οἱ δικοί μας·
 γιὰτὶ βροχὴ ἀπ' τὰ χέρια τους πέφτοντας πέτρες
 κι ἀπὸ τῶν τόξων τίς νευρές θέλη χαλάζει
 τὸ θάνατο σκορπούσανε· κι ὀρμόντας τέλος
 μ' ἕνα ἐπίδρομο πάνω τους, δεξιά ζερβά τους
 χτυποῦν καὶ τὰ κορμιά τῶν ἄθλιων κρεοκοποῦνε,
 ὡς πού κι ὄλους τοὺς ξέκαμαν πέρα γιὰ πέρα.
 Ἵτσκουξ' ὁ Ἐέρξης βλέποντας τὸ τόσο βάθος
 τῆς συμφορᾶς· γιὰτ' εἶχε πάρη θέση, ἀπ' ὅπου
 ὄλο μποροῦσε τὸ στρατὸ νὰ ξεχωρίζη,
 πάνω σ' ὄχτο ψηλὸ κοντὰ στὸ περιγιάλι.

Κι ἄφου ἔσκισε τὰ ροῦχα του μὲ πικρὸ κλάμα,
 στὸ στρατὸ ξάφνου τῆς στεριᾶς προσταγὴ δίνει
 καὶ χιμᾶ σ' ἄταχτο φευγιό. Τέτοια ἴναι κ' ἡ ἄλλη
 συμφορὰ πῶχεις νὰ θρηγῆς κοντὰ στήν πρώτη.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ

Σάρρος

4. ΣΤΑΣΙΜΟ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ Α'

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Στὴ χώρα πῶχει τᾶλογα
 τὰ ὠραῖα, ξένε μου, ἦρθες,
 στὸ πιὸ ὀμορφο μέρος τῆς γῆς,
 μὲς στὸν ἀσπρόγειον Κολωνό,
 ποὺ κελαῖδει τᾶηδόνι. 670

τὸ λιγυρόφωνο πουλί,
 στὰ βάθη τῶν κατὰχλωρων
 κοιλάδων, φωλιασμένο
 στὸ σκοτεινόχρωμο κισσό,
 καὶ στὸ πυκνὸ τὸ δάσος
 τοῦ θεοῦ, τὸ πάντα ἀπάτητο 675

καὶ μυρισκαρπισμένο,
 ποὺ μήτε ὁ ἥλιος τὸ περνᾷ
 μηδὲ ἄνεμοι τὸ δέρνουν
 Ἐδῶ πάντα ὁ Διόνυσος
 ὁ χαροκόπος τρέχει
 μὲ τίς θεϊκὲς τίς δάγεις του
 ποὺ γύρω του τίς ἔχει. 680

Ἐντιστροφή 1

Μὲ τὴν σ'ράνια ἐδῶ δροσιὰ
 τὴν κάθε μέρ' ἀνθίξει
 καὶ ὁ νάρκισσος πῶχει ὀμορφα
 βοτρυδία, ἀρχαῖο στεφάνωμα
 σὲ δυὸ θεῆς μεγάλες,
 καὶ ὁ κρόκος ὁ χρυσόφεγγος. 685
 Ἐδῶ ποτὲ δὲ στέρεψαν
 οἱ ἀνύπνωτες οἱ θρύσες

ὅπου θρέφουν τὰ ρέματα
 τοῦ Κηφισσοῦ, ἀλλὰ πάντα
 δίνουν μιὰ βλάστηση γοργή
 στὴν πλατόστηθη γῆ μας
 τὰ καθαρὰ του τὰ νερὰ
 ποὺ κάθε μέρα τρέχουν. 690
 Μουσῶν χοροὶ δὲ μίσησαν
 ποτὲ τούτην τὴ χώρα,
 μὴδὲ κί ἡ χρυσοχάλινη
 θεὰ Ἀφροδίτη ὡς τώρα.

Στροφή 2

Ὑπάρχει κι ἓνα δέντρο ἐδῶ
 ποὺ ἀκόμα ἐγὼ δὲν ἄκουσα
 πῶς ὄμοιό του φυτρώνει
 στὰ μέρη τῆς Ἀσίας,
 οὐδὲ στὸ μέγα Δωρικό
 τοῦ Πέλοπα νησί: 695

δέντρο ποὺ δὲ φυτεύτηκεν
 ἀπὸ τὸ χέρι ἀνθρώπου,
 ποὺ ξανανιώνει μόνο του,
 τρόμος στοῦ ἔχτροῦ τίς λόγχες·
 ποὺ ἀναθλασταίνει πιὸ πολὺ
 σ' αὐτὴν τὴ χώρα: κί εἶναι 700

ἢ γαλανόφυλλη ἢ ἐλιά,
 ποὺ θρέφει παλλημάρια,
 Κανεῖς ποτὲ ἀρχηγὸς ἔχτρος
 νιὸς εἴτε γέρος εἶναι,
 δὲ θὰ τὸ ἐξολοθρέψει αὐτό·
 γιατί τὸ μάτι τοῦ Διός,
 ποὺ ὄλα τὰ βλέπει πάντα, 705
 τὸ προστατεύει, καὶ κοντὰ
 κί ἡ φλογερόματη Ἀθηνᾶ.

Ἀντιστροφή 2

Κί ἄλλο λαμπρότατο ἔπαινον
 ἔχω νὰ πῶ γι' αὐτὴν ἐδῶ
 τὴ μάνα μας πατρίδα·
 μεγάλου θεοῦ εἶναι δῶρο,
 καὶ καύχημα τῆς χώρας μας
 μεγάλο καὶ πρᾶνό: 710
 ἔχει τὰ ὄρατα τᾶλογα,

τὰ ὠραία της πουλάρια,
 κι ὠραία θάλασσα. ὦ παιδί
 τοῦ Κρόνου Προσειδῶνα,
 πού ἐσύ σ' αὐτό τήν ὕψωσες
 τὸ καύχημα, ἀφοῦ πρῶτα
 ἐδῶ ἔδειξες τὸ χαλινὸ
 πού τ'ἀλογοα δαμάζει.

Καὶ τὰ γοργόλαμνα κουπιὰ
 τῶν καρabiῶν, πού οἱ ναῦτες
 σφ:χτὰ στὰ χέρια τους κρατοῦν,
 θαῶμα νὰ βλέπεις πῶς πηδοῦν
 στῆς θάλασσας τὰ πλάτη,
 πού τίς ἑκατοντάποδες
 Νεράιδες πάντ' ἀκελουθοῦν.

715

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μάνα μου, γιὰ ἀκούστε με'

- γιατί βλέπω πού θυμώνεις μὲ τὸν ἄντρα σου ἄδικα.
 Κεῦκοιο σ' ἐμᾶς δὲν εἶναι νὰ ζητοῦμε ἀδύνατα. 1370
- Γιὰ τήν προθυμιά τὸν ξένο δίκαιο νὰ τιμήσωμε'
 κῦταξε ὁμως κέσῳ μήπως στὸ στρατὸ κατακριθῆς,
 δίχως ὄφελος κανένα, κι αὐτὸς πάθη συμφορά.
- Ἄκουσε, μητέρα, τώρα, τί μου μπῆκε μὲς στὸ νοῦ'
 θέλω νὰ πεθάνω' ἀλλ' ὁμως νὰ τὸ πράξω ἐπιθυμῶ 1375
 τιμημένα, σὰν ἀφήσω κάθε ἀναξιοπρεπεία.
- Γιὰ σκέψου μαζί μου, μάνα, πόσον ἀμιλῶ καλά'
 τώρα ὄλ' ἡ μεγάλη Ἑλλάδα ἔχει τὰ μάτια της σ' ἐμέ.
 τὸ ξεκίνημα τῶν πλοίων καὶ τῶν Τρώων ὁ χαλασμός
 σ' ἐμὲ στέκουν, καὶ στὸ μέλλον δάρδαροι νὰ μὴ μποροῦν 1380
 τῆς καλοτύχης Ἑλλάδας τὲς γυναῖκες πλὴν ἀνὰρποῦν,
 σὰν πληρώσουν τῆς Ἑλένης τήν ὀλέθριαν ἀρπαγή.
- Ἄν πεθάνω αὐτὰ θὰ λείψουν, θάχω δόξα ζηλευτή,
 καὶ γιὰ πάντα θὰ μὲ λέγουν τῆς Ἑλλάδας λυτρωτή.
- Καὶ δὲν πρέπει τῇ ζωῇ μου νὰ λυποῦμαι διὰ πολὺ. 1385
- Μέκωνες γιὰ ὅλους τοὺς Ἑλληνας, ὄχι μόνον γιὰ σέ,
 Κι: ὅταν μύριοι ἄνδρες μ' ἀσπίδες, κι ἄλλοι μύριοι μὲ κουπιὰ,
 σὰν ὕβρισθηκε ἡ πατρίδα, θὰ χτυπήσουν τοὺς ἐχτροὺς
 κι ἀφοδα γιὰ τήν Ἑλλάδα θὰ πεθάνουν, πῶς ἐγὼ
 πού εἶμαι μιὰ ψυχὴ μονάχα σ' ὄλ' αὐτὰ θάνητισταθῶ; 1390
- Σὰν τί δίκιο τάχα λόγο θάχω νὰντιλογηθῶ;
 Ἐπειτα κέκλειτο ἄς ποῦμε' αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ πιαστῇ

μ' ἔλους τοὺς Ἄργείους γιὰ μιὰ γυναῖκα, οὐδὲ νὰ σκοτωθῆ.
 Παρὰ μύριες δὲ γυναῖκες ἕνας ἄντρας κάλλια ἄς ζῆ.
 Κι ἂν ἠθέλησε νὰ πάρῃ τὸ κορμὶ μου ἢ Ἄρταμη, 1395
 στή θεὰ νὰ γένω ἐμπόδι· οἱ ἐγὼ θνητὴ πῶς ἔμπορῶ;
 Ὅχι· δίνω τὸ κορμὶ μου στήν Ἑλλάδα. Ἐμπρὸς λοιπὸν
 θυσιάστε το, τὴν Τροία πάρτε τὴν. Μ' αὐτὰ θὰ ζῆ
 τῶνομά μου· τέκνα, γάμος καὶ τιμὴ σ' ἐμὲ εἶν' αὐτά.
 Πρέπει τοὺς βαρβάρους, μάνα, οἱ Ἕλληνες νὰ κυβερνοῦν 1400
 κι' ὄχι ἄλλιωσ' γιὰτι εἶναι δοῦλοι αὐτοὶ κι' ἐμεῖς ἐλεύθεροι·

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ

Μ ε ν ἄ ρ ὀ ς

(στ. 668—720)

Ὁ χορὸς λέγει πρὸς τὸν Οἰδίποδα:

(στροφὴ α')

Τῆς ὑποτρόφου, ξένε, γῆς
 ἔστα πιθμορφα ἦρθες μέρη,
 ἔστον ἄσπρο Κολωνό,
 ποῦχει τᾶηδόνι τὸ γλυκὺ
 ἔστην χλωρασιὰ λημέρι
 καὶ μύρεται αὐγινό·
 ἔτὸν θαθυπράσινο κισσό
 ,ς ἀνέμδατη τᾶηδόνι
 τρυπώνει φυλλωσιὰ,
 ἀνήλιαγη κι' ἀνάνεμη,
 ἴπου ὁ Βάκχος ξεφαντώνει
 μὲ Νύμφες ἔστην δροσιὰ!

(ἀντιστροφὴ)

Τὴν εὐωδιὰ του ὁ γάρκισσος
 μ' οὐράνια στάλα χύνει
 λουλούδι· ὁ κρόκος κι' ἄγρυπνη
 καμμιὰ δὲν παύει κρήνη
 ποῦ ρέει ἔτὸν Κηφισό!
 Μὰ ,ςτὰ χωράφια πιλαλεῖ
 τρεχᾶτος νύκτα ἴμέρα
 μ' ἀστέρευτο νερό·
 ἢ Ἀφροδίτη δὲν μισᾷ

κ' οἱ Μοῦσες ἐδῶ πέρα
 νὰ στήνουν τὸν χορό·

(στροφή 6')

Καὶ κάτω ποῦ δὲν ἀκοῦσα νᾶχη ἢ Ἀσία γῆ
 κ' ἡ Δωρικὴ τοῦ Πέλοπος νᾶχη σὰν τοῦτο νῆσος,
 αὐτόβλαστο ἀκατάλυτο φυτό,
 τῶν ἀντιμάχων φόδημα καὶ μῖσος,
 ἀνθίζει ἔστην γῆ τούτη ἀγαπητό·
 τῆς παιδοτρόφου τῆς γλαυκῆς τὸ φύλλο τῆς ἐλιάς,
 ποῦ χέρι γέρου κανενὸς ἢ νεοῦ δὲν τὸ πειράζει,
 γιατί τὸ βλέπει ὁ ἄγρυπνος τοῦ Διδῶ
 Μορίου κύκλος, τὸ κοιτάζει
 ὁ θεῖος τῆς Παλλάδος ὀφθαλμός!

(ἀντιστροφή)

Ἔχω κ' ἓν, ἄλλο παῖνεμα τῆς χώρας μου νὰ πῶ,
 καύχημα πρῶτιστο τῆς γῆς, θεοῦ μεγάλου δόσι·
 ἔσ' ἄλογα καὶ ἔστην θάλασσα κρατεῖ!
 ὦ γυιὲ τοῦ Κρόνου, ποῦ χεῖς θεμελιώσει
 τῶν Ἀθηῶν τὴν περηφάνεια αὐτή,
 σὺ, Ποσειδῶν, ὅ,τι βαστά τὸλόγου τὴν ὀρμὴ
 ἔστους δρόμους τούτους ἔδειξες ἐσὺ, τὸ χαλιναῖρι,
 σὺ ἔσ' τὸν γυαλὸ κουπί τὸ δυνατὸ,
 ποῦ νὰ προφθάνῃ ἔχει τὴν χάρι
 τὰ πόδια τῶν Νηρηίδων τὰ ἑκατό!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τώρα καὶ μὲνα ἀκούστε.

* Ἄδικα μὲ τὸν πατέρα, μάννα μου, θυμώνεις ἴσως. 1370

Νὰ παινέσωμε τὸν ξένο πρέπει τὸν εὐγενικό,
 μὰ νὰ δοῦμε κίβλα μήπως πέσῃ ἔστου στρατοῦ τὸ μῖσος
 καὶ χωρὶς νὰ ὠφεληθοῦμε πάθῃ τίποτε κακό.

* Ἀκουσε τί μοῦ κατέβῃ μέσ' ἔστου νοῦ μου τὴν ἀντάρα·
 ν' ἀποθάνω μοῦχει δόξει· τοῦτο θέλω τὸ καλὸ 1375
 δοξασιμένα νὰ τὸ κάμω καὶ ν' ἀφήσω τὴν τρομάρα.

Μάννα μου ἔλα καὶ μαζί μου σκέψου πῶς καλὰ μιλῶ.
 Τὴν Ἑλλάδα ν' ἀποβλέπῃ ἔς ἐμὲ τώρα ὅλη τὴν εἶδα
 καὶ τῆς Τροίας εἶν' ἡ τύχη κ' ἡ κατασκαφή ἔς ἐμέ,
 κιᾶν οἱ δάρβαροι ἀδικήσουν ἄλλοτε μὴν Ἑλληνίδα, 1380

- δὲν θ' ἀφήσουν τέτοιαν ὕδριν ὄλ' οἱ Ἑλληγες ποτέ.
 Τῆς Ἑλένης θὰ πληρώσουν τώρα τὸν χαμὸν ἐκεῖνοι.
 Κι' ὄλ' αὐτὰ θὰ κατορθώσω μὲ τὸν θάνατό μου ἐγὼ
 καὶ πῶς σώζω τὴν Ἑλλάδα τῷνομά μου θ' ἀπομείνη.
 Χάριν μᾶς ψυχῆς δὲν πρέπει: τόσο γὰ μνηρολογῶ. 1385
- Μ' ἔκαμες γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὄχι, μάννα μου, γιὰ σένα!
 Ἄνδρες ἔτρεξαν χιλιάδες τὰ σπαθιά των γὰ ζωθοῦν
 τὰ κουπιὰ χιλιάδες ναῦτες ἔδραξαν τὰ φτερωμένα,
 ὄλοι τους γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἔτοιμοι γὰ σκοτωθοῦν.
 Κι' ὄλ' αὐτὰ γὰ σταματήση μὲ ἢ ψυχὴ μου τὰ γενναῖα; 1390
 Εἶναι τάχα δίκαιο τοῦτο; θὰν' ἢ ἄρνησί μου ὀρθή;
 Τὼρ ἄς ἔλθωμε καὶ ἔσ' ἄλλο. Πρέπει ἐγὼ τὸν Ἀχιλλέα
 γὰ τὸν μπλέξω ἔς' ἐπιμάχη, ποῦ μπορεῖ γὰ σκοτωθῆ;
 Τέτοιος ἄνδρας παρὰ χίλιες κόρες ζωντανὸς ἀξίζει!
 Κι' ἄν ἢ Ἄρτεμις τὸ σῶμα τοῦτο θέλῃ γιὰ τιμὴ, 1395
 πῶς μπορεῖ θνητὴ κοπέλλα μὲν θεὰ γὰ τὴν ἔμποδίσῃ;
 Τῶς ἄν ἀνάγκη; τὸ χαρίζω σὲ τὴν Ἑλλάδα τὸ κορμί!
 Σφάξετέ με καὶ νικᾶτε! Τᾶρυστο τῶν μνημοσύνων
 θὰν' αὐτὸ γιὰ μένα, δόξα, γάμος, τέκνα καὶ γιορτὴ.
 Ἑλληγες νᾶρχουν βαρβάρων, ὄχι βάρβαροι Ἑλλήνων 1400
 πρέπει, μάννα' ἐκεῖνοι: σκλάβοι καὶ ἐλεύθεροι εἶν' αὐτοί!

Π Ε Ρ Σ Α Ι

Ἄπὸ τοὺς στίχους 249—514, ὅπου ἄγγελος διηγεῖται εἰς τὴν μητέρα τοῦ
 Εἰρῆου Ἄττοσαν τὴν ἐν Σαλαμῖνι καταστροφὴν.

- Ἄρχῃ ἦταν τοῦ κακοῦ μας ἕνας δαίμονας
 ἀπαίσιος, π' οὐδὲ ξέρω ποῦθε φάνηκε'
 τί ἦρθε ἀπ' τοὺς Ἀθηναίους ἄνδρας Ἑλληγας 355
 ὅπου' ἐτὸν Εἰρῆξῃ εἶπε τὸ γυιό σου, δέσποινά,
 ἢ μαύρη ὡς ρίξῃ νύχτα ἐδῶ τὸ πέπλο της,
 δὲ μένουν πᾶ οἱ Ἑλληγες' σαλτάροντας
 ἔς' ἐτοῦτο αὐτός, ἔς' ἄλλο ὁ ἄλλος πλοῖο του
 κρυφὰ θὰ φύγουν ποῖός θὰ σώσῃ τὴ ζωὴ 360
 τ' ἀκούει, τὸ δόλο τοῦ Ἑλληγᾶ ὡς δὲν ἔνωισε
 κ' οὐδὲ τῶν θεῶν τὸν φθόγο ὡς δὲν ἐλόγιασε,
 προσταγὴ τέτοια δίνει' ἐτοὺς ναυάρχους του'
 οἱ ἤλαχτινες σὰν ἀφήσουνε τὴ γῆ
 καὶ σκότος' ἐτὸν οὐράνιο θόλον ἀπλωθῆ, 365
 ἔς' ἐπιπλοὺς στίχους τὰ καρᾶθια τάζοντας
 τὸ κάθε πέρασμα καὶ πόρο γὰ φυλᾶν

- κι ἄλλα γὰ ζώσουνε τοῦ Αἴαντος τὸ νησί·
 τί ἀπ' τὸν κακὸ χαμὸ ἂν φύγουν Ἕλληνες,
 κρυφὸ μὲ τὰ καρὰδια πάρο θρίσκοντας, 370
 ἔλοι θὰ χάσουν τοῦτοι τὸ κεφάλι· τους·
 ἀτάσθαλα τοὺς εἶπε αὐτὰ μὴ ξέροντας
 ποιοὶ μέλλον τοῦχαν φυλαγμένον οἱ θεοί.
 Κι' αὐτοὶ μὲ τάξι· καὶ μὲ γνώμη ὑπάκουη
 τὸ δεῖπνο ἐτοιμάσαν κι' οἱ κουπάδες μας 375
 κάθε κουπί μὲ τὸ σκαρμό του ἐταίριαζαν·
 κι' ὡς ἔπεφτε τὸ μούχρωμα καὶ νύχτωνε
 ὁ κάθε κουπολάτης ἔστο καρὰδι του,
 κι' ὁ κάθε ξαλασσομάχος, ἔμπαινε·
 Κι' ἅμα τῶν καρὰδιῶν ἡ στήλη ἀπλώθηκε 380
 κι' ὅπως μὲ τ' ὄρδινο καθένας ἔπλεε,
 οἱ καπετάνιοι ὀλονυχτίς διαφέντευαν
 καὶ πέρασμα καὶ ναῦτες καὶ πλεούμενα·
 κι' ἡ νύχτα προχωροῦσε, μὰ οἱ Ἕλληνες
 γιὰ τὸ κρυφὸ φευγιὸ σκοπὸ δὲν ἔδειχαναν. 385
 Κι' ἅμα ξανά τῆ γῆς ἡ μέρα ἀγκάλιασε
 ὀλόφεγγη κι' ὄλα εἶτο φῶς φαντάξανε,
 πρῶτα ἀπ' τοὺς Ἕλληνες τραγοῦδι· ἀκούστηκε
 ὀρμητικὸ ποῦ ὡς πέρα κάτω ὀλόγυρα
 ἔστα θράχια τοῦ νησιοῦ ἡ ἠχώ ἀντιλάλησε. 390
 Τρομάρα τοὺς ὀαρβάρους ὄλους ἔπιασε
 ποῦ ἔχασαν τὴν ἐλπίδα· τί οἱ Ἕλληνες
 ἰδὲν ἦταν τοῦ φευγιοῦ παιᾶνα ποῦφαλλαν
 παρὰ μὲ τὴν καρδιά ἔστη μάχη ὀρμούσανε
 κι' ἠχος τῆς σάλπιγγας τὰ στήθη ἐφλόγιζε. 395
 Εὐθὺς ἀρπάξαν τὰ κουπιά ἔστο πρόσταγμα
 κι' ἀκούστη ὁ ῥόχθος ποῦ ἔστην ἄρμη χτύπησαν
 κι' ὀλόγοργα ἐμπρός μας ὄλοι ἐφάνηκαν.
 Μὲ τάξι· ἡ δεξιὰ μεριὰ προχώρησε
 κι' ὄλος ὁ στόλος πίσωθε ἀκολούθησε 400
 κι' ὡς πέρα ἰαχὴ μεγάλη ἀντήχησε·
 «Ἐμπρός τὰ Ἕλληνόπουλα, ὀρμάτε,
 ἐλευθερώστε τὴν πατρίδα, τὰ παιδιὰ,
 γυναῖκες, πατρικῶν θεῶν σας τὰ ἱερά,
 προγόνων τάφους· γιὰ ὄλα τώρα πολεμάτε». 405
 Κι' ἔμεις τὸ περσικὸ τραγοῦδι ἐπιάσαμε
 τί πια καιρὸς γιὰ χάσιμο δὲν ἦτανε·
 εὐθὺς πλοῖο χαλκόπρωρο ἄλλο χτύπησε
 καὶ τὸν ἐμβολισμό καρὰδι ἀρχίγησε

- ἑλληνικό κάθε φιγούρα σπάζοντας 410
 φοινικικοῦ κι' ἄλλο πιὰ τ' ἄλλο χτύπαγε.
 Καί 'ς τὴν ἀρχὴν ὁ περσικὸς ὁ στόλος μας
 γερὰ κρατοῦσε μ' ἅμα συμπίεστηκαν
 τὰ σκάφη τὸ στενό, χωρὶς βοήθεια
 κανεὶς γὰ δίνῃ, κάθε πλοίου ἔμβολο 415
 χάλκινο, τἄλλα ἐτσάκιζε πλεούμενα.
 Κι' ἐκεῖ τὰ ἑλληνικά καράβια ὀλόγυρα
 τὰ πλοῖα μας χτυπῶντας κι' ἀναστρέφοντας
 βουλιάζαν, ποῦ πιὰ θάλασσα δὲν ἔδλεπες
 παρὰ συντρίμια καρραβιῶν καὶ φοινικό 420
 κι' ἅμα οἱ ἀκτὲς κι' οἱ ξέρες πλημμυρίζανε
 κορμιὰ νεκρά, πιὰ 'ς τὴ φευγάλα τῶριξε
 κάθε βαρβαρικοῦ στρατοῦ πλεούμενο
 μ' αὐτοὶ λὲς θούνα ἢ ἄλλα ψάρια ἐψάρευαν
 μὲ δίχτυα, κάθε τι σπασμένο ἀρπάζοντας 425
 μᾶς χτύπαγαν κι' ἐσοῦβλιζαν, ποῦ ὀλόγυρα
 βόγγος καὶ θρῆνος τοῦ πελάγου ἀπλώθηκε,
 ὥσπου ἢ μαύρη νύχτα πάντα ἐσκέπασε.
 Μὰ κάθε συμφορά, δέκα μερόνυχτα
 γ' ἀπαριθμῶ σ' ἐσένα, ἄκρη δὲν θᾶδρυσια, 430
 τί μάθε, δέσποινα, ποτὲ μονοημερίς
 τόσων ἀνθρώπων πλῆθος δὲν ἐχάθηκε.
- ΑΤ. Ἄλὶ τί πέλαγος κακῶν ποῦ ἐξέσπασε
 'στους Πέρσες καὶ σὲ κάθε γένος θάρβαρο.
- ΑΓ. Ὅμως 'ς τὴ μέση τῶν κακῶν δὲν φθάσαμε 435
 ἀκόμα καὶ τὰ πάθη εἴχαμε πίσω μας,
 γιὰ ἦρθε κι' ἄλλη συμφορά, διπλοτερη.
- ΑΤ. Καὶ τί ἀπὸ τοῦτο π' ἀκουσα κακότερο;
 Πές μου ποιὰν ἄλλη συμφορά τὸ στράτευμα
 ἔπαθε ἀκόμα σὰν κακὸ βαρύτερο; 440
- ΑΓ. Οἱ πιὸ λεβέντες Πέρσες κι' οἱ πιὸ ἐνδοξοὶ
 ποῦ 'ς τὴ γενιά καὶ 'ς τὴ ψυχὴ ξεχώριζαν,
 τοῦ βασιλᾶ οἱ φίλοι οἱ πιὸ πιστότεροι,
 ὀμαδιαστοὶ φριχτὰ κακοθανάτισαν.
- ΑΤ. Ἄλὶ μου πάλι, ἢ δύστυχη ἐγὼ, φίλοι μου! 445
 ποῖος κακὸς θάνατος τοὺς ἦδρε, λέγε μου.
- ΑΓ. Νησί 'ς τὴ Σαλαμίνα ἀντίκρυ βρῖσκεται
 τραχὺ καὶ κακολίμανο ποῦ μοναχά
 ὁ Πᾶν ὁ καλοχορευτῆς τὸ τριγυρνᾷ.
 Ἐκεῖ τοὺς εἶχε πέμψει ὁ Ξέρξης, θέλοντας 450
 δεσσοὺς ναυαγισμένους φθάσουν Ἑλληνας

για να σωθούν, να τους ξεκάνουν εύκολα
 και να τραυούν τους φίλους απ' τα κύματα,
 άτυχος όντας μάντης 'στα μελλούμενα.
 Τι ως χάρισε τή νίκη ο θεός 'στους Έλληνες, 455
 τήν 'δεια μέρα πάνοπλοι ξεπήδησαν
 απ' τα καράβια τὸ γησι κυκλώνοντας
 τρυγύρω, ποῦ οἱ δικοί μας πια δὲν ἤξεραν
 πόθε να φύγουν τί πετροβολῶντας τους
 και βέλη ἄλλοι απ' τὰ τόξα σαΐτεύοντας 460
 τοὺς κοπανούσαν απ' ὄλουθε ἀλύπητα,
 κι' ὕστερα χύμιξαν μ' ὄρμη φωνάζοντας,
 κι' ἐσφάζανε τὰ μέλη τους λιανίζοντας
 ὥσπου κι' ὁ τελευταῖος τους ξεκλήρισε.
 Κι' ὁ Ξέρξης ἐσκουξε 'στην τόση συμφορά 465
 γιατί εἶχε θρόνο ὄλον να βλέπη τὸν στρατό,
 φηλό, σὲ λόφο ἀντίκρου τοῦ στενοῦ στητό,
 και σκίζοντας τὰ ρούχα κι' ὀλολύζοντας
 ὄρδινο δίνει 'στους πεζοὺς να φύγουνε
 ὡς ὁ 'διος 'στη φευγάλα ἀμέσως ρίχνεται. 470
 Κλάφε κι' αὐτή, πάγω απ' τήν πρώτη, συμφορά.

ΗΡΑΚΛΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ: ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1980

Για τις μεταφραστικές εργασίες Κυπρίων από τον άρχαιο μας ποιητικό λόγο έχουμε δημοσιεύσει σε κυπριακά έντυπα («Στασίνος» 1981, «Πνευματική Κύπρος» 1974, σελ. 342). Όμως, προτού γίνει λόγος για το βιβλίο του Ηρακλή Άγγελιδη, που έχει τίτλο «Μεταφράσεις Αρχαίων Ελλήνων Ποιητών (Όμηρικοί Ύμνοι, Ήσιόδου Θεογονία, Ήπιγράμματα, Θεόγνις, Ανακρεόντεια)» πρέπει να αναφερθούν οι τίτλοι μεταφράσεων Κυπρίων από τον άρχαιο μας ποιητικό λόγο, που κυκλοφόρησαν σε βιβλίο. Ήξάλλοι αυτές οι μεταφράσεις χρησιμεύουν για τις συγκρίσεις που υπάρχει πρόθεση να γίνουν για να αξιολογηθεί ή μεταφραστική εργασία του Άγγελιδη από την καθαρώς αισθητική γωνία και όχι την αυστηρή φιλολογική. Αποφεύγεται κάθε σχόλιο από τη φιλολογική γωνία.

Βιβλία μεταφράσεων Κυπρίων από τον άρχαιο μας ποιητικό λόγο κυκλοφόρησαν τα εξής:

Σίμου Μενάρδου: «Στέφανος», τό 1924 και σε δεύτερη έκδοση τό 1971, στην όποία περιλαμβάνονται και άλλες μεταφράσεις του που βρήκε ο γιός του στα κατάλοιπά του.

Νίκου Θ. Άντωνιάδη: Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», Εϋριπίδη «Ίφιγένεια ή έν Ταύροις», Άριστοφάνη «Πλούτος», Εϋριπίδη «Μήδεια» και Σοφοκλή «Άντιγόνη».

Χριστοδούλου Παπαχρυσόστομου: Σοφοκλή «Αΐας» σε τρεις εκδόσεις.

Θεοδόση Πιερίδη: Άριστοφάνη «Εΐρήνη» σε δυό εκδόσεις.

Πάυλου Ειούτα: Σοφοκλή «Άντιγόνη».

Νίκου Παναγιώτου: 100 Έρωτικά Ήπιγράμματα από τη Παλατίνη Άνθολογία.

Κυριάκου Χατζηγιάννου: «Η άρχαία Κύπρος εις τας Έλληνικάς πηγάς» στους διάφορους τόμους.

Κώστα Μόντη: Άριστοφάνη «Λυσιστράτη».

Πάυλου Βαλδασερίδη: «Όμήρου Ήλιάδα».

Αυτές είναι οι μεταφράσεις Κυπρίων σε βιβλίο, παρόλο που πρέπει εδώ να τονιστεί πως μεταφραστικές εργασίες με σημασία και αξία μπορείς να βρεις στα διάφορα περιοδικά έντυπα και στον ήμερησιο ακόμα τύπο, π.χ. όλοκληρες άρχαίες τραγωδίες και άλλα έργα, τόσο στην καθαρεύουσα, όσο και στη δημοτική, ακόμα και στην κυπριακή διάλεκτο.

Προχωρούμε τώρα στην αξιολόγηση του βιβλίου του Ηρακλή Άγγελιδη.

Άπό την άποψη του περιεχομένου σύγκριση μπορεί να γίνει με τις μεταφραστικές εργασίες των Μενάρδου, Χατζηγιάννου, Βαλδασερίδη, και Παναγιώτου. Ό Μενάρδος στον «Στέφανο» του μεταφράζει δυό μόνο Όμηρικούς Ύμνους. Ό Άγγελιδης μεταφράζει έξι Όμηρικούς Ύμνους, είκοσιεφτά μικρούς Όμηρικούς Ύμνους

και ένα απόσπασμα από τον Ύμνο στον Βάκχο. Ο Μενάρδος μεταφράζει τρία κομμάτια από τον Ησίοδο, ενώ ο Ἀγγελίδης ἐννιά μεγάλα απόσπασματα από τὴ Θεογονία. Κάπως περισσότερα ἐπιγράμματα, ἀφοῦ και ὁ ἴδιος ἀσχολήθηκε με τὴ σύνθεσή τους. Ἀλλὰ πῶς ἐκλεκτικὸς στὴ μετάφραση ἐπιγραμμάτων εἶναι ὁ Ἀγγελίδης, πὺ ἔχει ἐπιπλέον μεταφράσει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἐλεγεία τοῦ Θέσση, ὅπως και ἀρκετὰ ἀνακρεόντεια. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Ἀγγελίδης μᾶς γνωρίζει ἕνα νέο ποιητικὸ φάσμα με βαρύτητα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μας λυρισμὸ, πὺ δὲν μᾶς τὸ γνῶρισαν ἄλλα προηγουμένως. Οἱ μεταφράσεις τοῦ Χατζηγιάννου ἀπὸ διάφορους ποιητές, συνήθως περιορίζονται στὰ μέρη πὺ σχετίζονται με τὴν Κύπρο, γιατί αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπὸς του και ὄχι ἡ ἀπόδοση ἀρχαίου ποιητικοῦ λόγου γιὰ καθαρῶς αἰσθητικὴ ἀπόλαυση. Τὰ «Ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα» τοῦ Νίκου Παναγιώτου ἐκὰτὸν τὸν ἀριθμὸ ὑπερτεροῦν ἀριθμητικὰ πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ Ἀγγελίδη, παρόλο πὺ περιορίζονται μόνο στὸν ἐρωτικὸ κύκλο. Σύγκριση με τὴν «Ἰλιάδα» πὺ μετέφρασε ὁ Παῦλος Βαλδασερίδης δὲν μπορεῖ νὰ γίνει: διάφορο τὸ εἶδος, ὅπως ἀκριβῶς διάφορο εἶναι ἀπὸ τὸ δραματικὸ λόγο τῆς τραγωδίας και κωμωδίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ποιικιλίας, δηλαδὴ ποιητῶν και θεμάτων, ὑπερέχει ὁ «Στέφανος» τοῦ Μενάρδου, ἄλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἀγγελίδη μᾶς γνωρίζει καινούργιους ποιητικούς ἤχους.

Τὸ πρῶτο αὐτὸ σχόλιο ἴσως νᾶχει περισσότερο δευτερεύουσα σημασία γιὰ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη, πὺ ζητᾶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση. Ἐπισημαίνεται τὸ θέμα «αἰσθητικὴ ἀπόλαυση», γιατί κι' ὁ ἐπαρκὴς ἀκόμα ἀναγνώστης ἴδεν ἔχει πρόθεση ὅταν διαβάξει μιὰ μετάφραση νὰ βρεῖ φιλολογικὴ πιστότητα. Συνεπῶς ὁ πρῶτος λόγος ἀνήκει στὴν ποιητικὴ ὕψὴ τοῦ μεταφράσματος, ἂν ὑπάρχει δηλ. μέσα στοὺς στίχους ἐκείνη ἡ ἀσύλληπτη ποιητικὴ οὐσία πὺ προκαλεῖ τὴ συγκίνηση τοῦ ἀναγνώστη, τὴν νταπόκρισή του και τὴν ἀποδοχή του. Ἡ γλώσσα σὰν λέξη και ἡ τοποθέτησή της μέσα στὴ φράση, προπαντὸς ἐκείνη ἡ ἀδιόρατη σύνδεση λέξεων και φράσεων με τὴ μελωδία τοῦ στίχου κατέχει τὸν πρῶτο λόγο στὴ διεγερση τοῦ ἐνδιαφέροντος, τῆς συγκίνησης και τῆς διάρκειας τῆς ἐντύπωσης με τὸ διάβασμα. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο ὑπερέχει ἀπὸ τίς ἄλλες μεταφράσεις ἡ ἐργασία τοῦ Ἀγγελίδη. Ἴσως ἡ ὑπεροχὴ νὰ μὴν εἶναι μεγάλη ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Παναγιώτου, τὰ ὅποια ὀφείλουν πολὺ τὴν ἔλξη τους στὸ στοιχεῖο τὸ ἐρωτικὸ πὺ περιέχουν. Ὁ Μενάρδος ἔχει κάποια σκληρότητα, ἀλλοῦ παρουσιάζει κάποια κλίση πρὸς τὴν καθαρεύουσα, ἀλλοῦ χρησιμοποιεῖ κυπριακὰ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα. Στὶς μεταφράσεις τοῦ Χατζηγιάννου ὑπάρχει σαφέστατα ἡ διάθεση τῆς πιστότητας γιὰ καθαρὰ φιλολογικούς λόγους — δὲν μποροῦσε νὰ κάνει κι' ἄλλοιῶς — ἔστω κι' ἂν σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἱκανοποιεῖ ἀπόλυτα και τίς αἰσθητικὲς ἀπαιτήσεις. Οἱ μεταφράσεις τοῦ Παναγιώτου ἔχουν μουσικότητα ἀλλὰ ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς στίχων τοῦ ἐπιγράμματος και αὐτὸ καθεαυτὸ τὸ θέμα, πὺ προσφέρει γιὰ τὸν καθένα, με λίγες μάλιστα ἐλευθερίες πὺ τίς ἐπιτρέπει, εὐκολύνει μιὰν ἐλκυστικὴ μετάφραση. Ἐξάλλου, ἡ σημασία τῶν μεταφράσεων τοῦ Ἀγγελίδη ἀκριβῶς δὲν βρίσκεται στὰ ἐπιγράμματα πὺ μετέφρασε.

Συμπερασματικὰ ἡ προσφορὰ τοῦ Ἀγγελίδη στὸν κυπριακὸ μεταφραστικὸ λόγο εἶναι διπλῆ: α) μᾶς γνῶρισε καινούργια ἔργα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μας ποιητικὸ

λόγο, ἰδίως σ' ἐμᾶς τοὺς μὴ εἰδικούς φιλολόγους. Καὶ β) μᾶς ἔδωσε μεταφράσεις ποὺ ἤχουσαν ὡς πρωτότυπα ἔργα, τὰ ὅποια δημιουργοῦν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση σ' εὐρύτερο κοινό.

Δίνεται ἓνα δεῖγμα ἀπὸ τοὺς μικροὺς Ὀμηρικοὺς Ὕμνους:

Τὴν Κυπρογέννητη θεὰ θὰ ψάλλω ποὺ χαρίζει
 θῶρα γλυκὰ καὶ ζηλευτὰ καὶ στ' ὄριο πρόσωπό της
 μελένιο ἓνα χαμόγελο πάντα γλυκοχαράζει
 κι' ἡ ὀμορφιά της γλυκανθὸς τὸν πόθο ὄλο γεννάει.
 Χαίρε θεά, ποὺ κυβερνάς τὴν πλοῦσι:α Σαλαμίνα
 κι' ὄλη τὴν Κύπρο· καὶ σ' ἐμὲ χάρις· ἓνα τραγοῦδι,
 ποὺ νὰ γεννάη στὶς ψυχῆς ἐπιθυμιά ν' ἀκοῦνε.
 Κι' ἐγὼ μ' ἄλλο τραγοῦδι μου καὶ πάλι θὰ σέ ὀμνήσω.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΝΑ ΑΡΧΑΙΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΕΝΑΣ ΧΡΗΣΜΟΣ

Αἰσχύλου Εὐφορίωνος ἸΑθηναῖον τόδε κεύθει
 μνημα καταφθήμενον πυροφόροιο Γέλας·
 ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
 καὶ βαθυχαίτης Μῆδος ἐπιστάμενος.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Τὸν γιὸ τοῦ Εὐφορίωνα, τὸν ἸΑθηναῖο Αἰσχύλο,
 νεκρὸν τὸ μνημα αὐτὸ κρατεῖ στήν καρποφόρα Γέλα.
 Μὰ τὴν ἀντρεία του διαλαλεῖ τοῦ Μαραθῶνα τὸ ἄλσος
 κι οἱ Μῆδοι οἱ μακρομάλληδες ποὺ τὴν ἐδοκιμάσαν.

μτφρ. Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ· χαίρει πέσει βαῖδαλος αὐλά.
 οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν. οὐμάντιδα θάφναν.
 οὐ παγὰν λαλέουσαν. ἀπέσθετο καὶ λάλον ὕδωρ.

ΜΑΝΤΕΙΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Στὸ βασιλεῖα νὰ πεῖτε πῶς ὁ τεχνοςκαλισμένος
 ναὸς ἑρείπια κείτεται κι ἄστρατος πιά ὁ ἸΑπόλλων.
 Ἐεράθη ἢ δάφνη ἢ μαντική καὶ τὸ νερὸ ἐδουβάθη
 τῆς γλυκολάλητης πηγῆς, κι ἐσθήστηκε ἢ λαλιά του.

μτφρ. Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Ο ΗΣΥΧΙΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΖΗΝΩΝΑ ΤΟΝ ΚΙΤΙΕΑ

ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Ὁ Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος ποῦ ἐπονομάζεται Ἰλλούστριος γιὰ τὸ κρατικό ἀξίωμα του γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ Ε' αἰώνα μ.Χ. στὴ Μίλητο καὶ ἔχει γράψει τὸν «Ὀνοματολόγο ἢ Πίνακα τῶν ἐν παιδείᾳ ὀνομαστώων», σπουδαιότατο γραμματολογικὸ λεξικό. Τὸ ἔργο χάθηκε ὅπως καὶ ἡ ἐπιτομή του. Ἔχει διασωθῆ ἓνα βιβλιάριο ποῦ ἀποδίδεται σ' αὐτὸν καὶ θεωρήθηκε νόθο ἑράνισμα ἀπὸ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο καὶ τὸν Σουίδα. Μὴ ἔκδοση τοῦ 1572 αὐτοῦ τοῦ Ἡσύχιου ἢ Ψευδοῦ Ἡσύχιου τυχαία ἔβρηκα καὶ ἐπιγράφεται: Ἡσυχίου Μιλήσιου Ἰλλουστρίου περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμπάντων σοφῶν. Ex bibliotheca Ioannis Sembuci Pannonii Tirmaviensis, Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Prototypographi Regii, 1572, σ. 48. Μαζὶ δεμένη εἶναι λατινικὴ μετάφρασή του ἐπιγραφόμενη Hesychii Milesii, Illustrii cognomento de his qui eruditionis fama clauere, liber: Hadriano Iunio, medico interprete. Ἐκδοσὴ τοῦ ἴδιου τυπογραφείου τὴν ἴδια χρονιά, σὲ 78 σελίδες. Σχήμα καὶ τῶν δύο 15,5X10,5 ἐκ.

Ἄσχετα μὲ τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου μας ἐνδιαφέρει ἡ ἀναφορά του στὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα στὶς σελίδες 24—25. Παραθέτω τὸ κείμενο γιὰ εἶναι ἰσοδύναμο καὶ ἀθησαύριστο στὸ μνημειώδες ἔργο τοῦ Κ. Χατζηγιάννου γιὰ τὴν Κύπρο στὶς Ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς πηγές:

«Ζήνωνα τὸν Κιτιέα ἐθαύμαζε Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς. Ἐρωτηθὴς δὲ διὰ τί θαυμάζει αὐτόν, ἔτα ἔφη πολλῶν καὶ μεγάλων ἰδωμένων αὐτῷ ὑπ' ἐμοῦ, οὐδέποτε ἐχαυνώθη, οὐδὲ ταπεινὸς ὤφθη. Οὗτος πρὸς τὸν καλὸν εἰπόντα ὅτι οὐ δοκεῖ ἐρασθῆσθαι ὁ σοφός, οὐδὲν ἀθλιώτερον ἔφη ὁμῶν ἔσται τῶν καλῶν, εἴμῃ ἡμεῖς ἐρασθησόμεθα. Τούτου λέγοντος ὡς οὐ λυπηθήσεται ὁ σοφός, διὰ πείραν βουλευθῆς λαθεῖν ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος, ἐποίησεν αὐτῷ πλαστῶς ἀγγελῆσαι ὡς εἶη τὰ χωρία αὐτοῦ πρὸς τῶν πολεμίων ἀφηρημένα καὶ ἡ γυνὴ καὶ οἱ παῖδες. Τοῦ δὲ σκυθρωπάσαντος, ὁρᾷς ἔφη ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος ἀδιάφορον.»

Σὰν μαθητὴς δοκίμασα νὰ ἀποδώσω κομμάτια τοῦ Ὀμήρου στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο ποῦ τὰ δημοσίευσε πρὶν ἀπὸ καιρὸ ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» καὶ τὰ πρόσεξαν ἀκαδημαϊκοὶ μελετητές. Μοῦ τὸ θύμωσε ὁ φίλος Κ. Χρυσάνθης, εἰσηγούμενος νὰ ἐτοιμάσω κάτι ἀνάλογο γιὰ τὸ τιμητικὸ τεύχος στὸν Ἡρακλῆ Ἀγγελίδη, δάσκαλο ἀγαπητό. Δὲν πιστεύω στὸν παιδευτικὸ ρόλο μεταφράσεων στὴν Κυπριακὴ, ἔχουν μόνο γλωσσολογικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ διάσωση τῶν ὁμῶν καὶ τοῦ λεξιλογικοῦ τῆς πλούτου. Ὅφειλα ὅμως τόσα στὸ παιδευτικὸ ἔργο τοῦ ἀεθαλοῦς μου δασκάλου ὥστε μαζὶ μὲ τίς γραμμὲς αὐτὲς θὰ ἐπαναλάβω τὴν ἀσκηση γιὰ χάρις του. Τελεία γραμμουλά μᾶς ἔλεγε ὑπαγορεύοντας.—

«Τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα ἐθαύμαζεν ὁ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς. Ἄμην τὸν ἐρωτήσαν γιὰ τὸν θαυμάζει, εἶπεν τους ὅτι ἐπειδὴ ἐγὼνι ἔδωκα του πολλὰ τζιὰ μάλια ἀλλὰ ποττέ του ἐν ἐφουσκώσαν τὰ μυαλά του, μήτε ἐφάνηκεν ξυφτελιμένος. Μὴν βολάν ἕνας ὁμορφος λαλεῖ του Ζήνωνα ἐμ' μου φαίνεσαι νὰ ἔγα-

πηθῆ πού κανέναν ἰό σοφὸς ἰὸ ἄδρωπος. Ἐπολοήθηγ ἔξι· εἶπεν του ἀν ἰδὲν ἀγαπηθοῦμεν ἔμεϊς, ἔθ ἰθάσ'εϊ σ'εϊρόττερον πού σᾶς τοὺς ἔμορφους. Ἐλάλεν τοῦτος πὼς ἰὸ σοφὸς ἔλ λυπᾶται ἔξι· ἰὸ βασιλέας Ἄντιγόνοσ γιὰ νὰ πὸν ἰδοκιμάσει ἔκανόνυσεν νὰ τοῦ πούσιν ψάματα ἔτι τάχατες ἔπικιάαν τὰ χωράφκια του σὶ ὄχτροι ἔξιαί τὴν γενναίκα του ἔξιαί τὰ παιδιανά του. Ἐξί· ἔμην ἔκαροαμούττωσεν, θωρεῖς, λαλεῖ του, πὼς ἔτι κόφτει μας ἔξιαί γιὰ τὰ ἰπλούτη;»

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΛΑΤΙΝΗ ἌΝΘΟΛΟΓΙΑ
ΡΟΥΦΙΝΟΥ ΕΡΩΤΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

- 27 Πούνα σου, Μέλισσα, η χρυσή και θαυμαστή λαμπρότη
της ομορφιάς, σπού ἔθρεψε θρύλο και φαντασία;
Πούνα: το βλέμμα και το φέροσμο το ξεπασμένο,
ο τορνευτός λαϊμός και τα πολλά χρυσά στολίδια;
Ἄκομψα τώρα τα μαλλιά, στα πόδια πια κουρέλια·
Ἐων παλιλακίδων σπάταλων τέτοιο το τέλος είναι.
- 41 Ἐτσι γυμνή, δερμένη ποιος ξαπόστειλε απ' το σπίτι;
Ποιος εἶχε πέτρινη καρδιά, μάτια για να μη βλέπει;
Ἄπορεί γυρνώντας ἀκαιρα να σ' ἔπιασε στα πράσα.
Ἐτέοια συμβαίνουν, κόρη μου. Ἄολες τα ἰδια κάνουν.
Ἄα πρόσχε εις το εἶξ. Σαν κάποιο μέσα ἔχεις,
σφήνωγε την εἶξθυρα, να μην το ξαναπάθεις.
- 43 Ἄντρας γυμνή ποιος απ' το σπίτι διώχνει μοιχαλίδα,
σαν να μη μοίχευσε ποτέ, ἰδιοσ ο Πυθαγόρας;
Ἐπειτα, κόρη μου, θα κλαις, την ὄψη θα ξεσπᾶξεις
και στου μακιακού την ξώπορτα θα ξεπαγιάξεις;
Ἐτα μάτια σκούπισε, πάψε να κλαις. Ἄλλο θα δροῦμε
καλόβολο, ὄστε να μη θωρεί, μηδέ να δέρνει.
- 48 Στιλπνά σαν κρύσταλλο τα μάγουλα, χρυσά τα μάτια,
ἀπό το ρόδο πορφυρό καλύτερο το στόμα,
λαϊμός σαν ἀπό μάρμαρο, ακτινοβόλα στήθεια
και πόδια πιο λευκά ἀπό της Θέτης τ' ασημένια.
Ἄ: αν ἀρχισαν να λάμπουν στις πλεξούδες ἀσπρες τούφες,
για τα χιονάτα γερατειά καθόλου δε με κόφτει.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΟΜΗΡΟΥ «ΙΛΙΑΔΑ»

Α'

- Τ' ἄγριο φρέν:ασμα, φάλλε θεά, τ' Ἀχιλλέως Πηλεΐδη,
 τὸ τρισκατάρατο, πού Ἀχαιοὺς μυριάδες ἐπότισε τόσα φαρμάκια
 κι' ἀντρειωμένες ψυχές ἐξαπόστειλε τόσες στὸν Ἄδη
 παλληκαριῶν, πού σκυλιὰ τὰ κουφάρια τους φάγαν
 5 κι' ὄρνια τῆς κάθε λογῆς — τοῦ Διὸς ἦταν θέλημα τοῦτο —
 ἀπὸ ξαρχῆς, πού ἀπ' ὅταν μαλλῶσαν χωρίσαν
 ὁ πῶο τρανὸς βασιλιάς Ἀτρεΐδης καὶ ὁ θεϊκὸς Ἀχιλλέας.
 Ποιὸς θεὸς ὅμως ἀφῆκε τοὺς δυὸ τους αὐτοὺς μὲ καυγὰ νὰ μαλλῶσουν;
 κείνος ὁ γυιὸς τῆς Λητοῦς καὶ τοῦ Διός; πού μὲ τὸ βασιλιὰ σὰν ὠργίσθη
 10 μιὰ φοβερὴ λομπικὴν ἐξαπόστειλε μέσ' τὸ στρατὸ καὶ πεθαίναν ὁ κόσμος ἀράδα,
 ὅτι τὸ Χρῦσσην ἐπρόσβαλε τὸν ἱερέα
 ὁ Ἀτρεΐδης. Τ' εἶχ' ἔρθη ἐκείνος ἔμπρὸς στὰ γοργὰ τους καρᾶδια,
 νὰ ξαγοράσῃ τὴν κόρη του φέροντας πλούσια δῶρα
 ὡς καὶ τὸ στέμμα τοῦ μακροτοξότῃ Ἀπόλλωνος καλοκρατῶντας στὰ χέρια
 15 μὲ τὸ χρυσοῦ τοῦ τὸ σκῆπτρο καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς παρακάλαγεν ὅλους
 καὶ πᾶν' ἀπ' ὅλους τοὺς δυὸ τοὺς Ἀτρεΐδες, τρανοὺς βασιλιάδες.
 «Σεῖς οἱ Ἀτρεΐδες κι' οἱ ἄλλοι: ἐσεῖς Ἀχαιοὶ μὲ τὰ ὄμορφα πόδια,
 ὅλ' οἱ θεοὶ νὰ σᾶς δώσουνε, πού τὰ οὐράνια ἔχουν παλάτια,
 νὰ τὴν πατήσετε τούτῃ τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου καὶ μὲ καλὸ νὰ γυρίσετε σπιτί
 20 καὶ νὰ μοῦ ἐλευθερώσῃτ' ἐμένα τὴν ἀγαπημένη μου κόρη, τὰ πλούσια παίρ-
 νοντας δῶρα,
 κι' ἀπὸ εὐλάβεια πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, πού τοῦ Διὸς εἶναι τέκνο.»
 Τότε κειπέρα φωνάζοντας δέχτηκαν τῶν Ἀχαιῶν ὅλ' οἱ ἄλλοι,
 σέβας νὰ δείξουνε στὸν ἱερέα καὶ πλούσια δῶρα νὰ λάβουν,
 ὅμως αὐτὸ στὴ ψυχῇ δὲν καλάρεσε τοῦ Ἀγαμέμνον' Ἀτρεΐδη,
 25 παρὰ κακὰ τὸν ἐξαπόστειλε λέγοντας κι' ἄγρια πάνω φοβέρα:
 «Γέρο, νὰ μὴ σὲ ξανάθρῳ μπροστά μου ἐδῶ στὰ κυρτά μας καρᾶδια,
 τώρα νὰ χασομερᾶς ἢ μιὰν ἄλλη φορὰ νὰ ξανάρθῃς,
 ὅτι καὶ δὲ σὲ γλυτώνουν τὸ σκῆπτρο σου καὶ τοῦ θεοῦ σου τὸ στέμμα.
 Καὶ δὲ θ' ἀφήσω καθόλου τὴν κόρη σου πρὶν γερατεῖα τὴν πλακώσουν,
 30 πέρα στὸ Ἄργος στὸ σπιτί μου, ἀπ' τὴ δικὴ τῆς πατρίδαν ἀλάργα,
 νὰ μοῦ ὑφαίνει πανί καὶ μ' ἐμὲ στὸ κρεβάτι: νὰ πέφτει.
 Μὰ τώρα τράδα καὶ μὴ μ' ἐρεθίζεις ἂν θὲς πῶο γέροδ νὰ γλυτώσης.»
 Ἔτσι τοῦ εἶπε καὶ σκιαχτήκε ὁ γέρος κι' ὑπάκουσε σ' τοῦτα τὰ λόγια
 καὶ στανικὰ προχωροῦσε στοῦ πόντου τὸ κυματιστὸ τ' ἀκρογιάλι,
 35 κι' ἄμα ἀλάργεψε πέρα, πολλὰ παρακάλεσε ὁ γέρος
 τὸν βασιλέα Ἀπόλλωνα, πού τῆς Λητοῦς εἶναι τέκνο τῆς ὠμορφομάλλας

- «Ἄκουσ' με, ἀργυροτόξαρε, πού προστατεύεις τὴ Χιρύση,
τὴ θεοφύλαχτη Κύλλα καὶ ὅλη τὴν Τένεδο ἐσὺ διαφροντεύεις,
ἂν ποτε ὄμορφο κάποιο ναὸ σοῦχω χίτσι
40 ἂν ποτε σοῦχω προσφέρει: μεγάλη θυσία,
ἢ μὲ γελᾶδια ἢ τράγους, αὐτὸν τὸν καημὸ μου ν' ἀκούσης'
τοῦτο τὸ κλάμα μου οἱ Δαναοὶ νὰ πληρώσουνε μὲ σαῖτιές σου.»
Τέτο:αν εὐχῆθηκ' εὐχὴ καὶ τὸν ἄκουσε ὁ Φοῖβος Ἄπόλλων'
καὶ χολωμένος ἀπὸ τὲς κορφές τοῦ Ὀλύμπου κατέβη
45 ἔχοντας τόξο στὸν ὤμο του καὶ φουμισμένη φαρέτρα
κι' ἀπ' τὸ θυμὸ του βροντήξαν σαῖτες στοὺς ὄμιους
μόλις ἐκίνησε: καὶ κείνος διάβαινε ὅπως ἡ νύχτα.
Ἄντικρυστὰ στὰ καρᾶβια τοὺς κάθησεν ἔπειτα καὶ τὴ σαῖτα του ρίχνει
κι' ἔβγη βουή τρομερὴ ἀπὸ τὸ ἀσημένιο του τόξο
50 κι' ἄμα τοὺς γρήγορους σκύλους σαῖτεψε καὶ τὰ μουλᾶρια τοὺς πρῶτα,
ὅστερα πάνω στοὺς ἴδιους σὰν ἔριξε τὴ μυτερὴ του σαῖτα
χτύπησε: κι' ὄλο πυκνές οἱ φωτιές τοὺς νεκροὺς τοὺς ἀδιᾶκοπα καίγαν.
Μέρες ἐγγυὰ τοῦ θεοῦ σαῖτιές τὸ στρατὸ κατατρέχαν,
ὥσπου τὴ δέκατη ζήτησε σύναξι:ν ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ στρατοῦ τους'
55 τοῦτο στοὺ νοῦ του τοῦ ἔβαλεν ἡ λευκοχέρα ἡ Ἥρα,
ὅτι λυπότανε ποῦδλεπε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ πεθαίνουν.
Σαν ἦρθαν ὄλοι λοιπὸν καὶ πυκνὰ συναχτήκαν
τότε σηκώθηκεν ὁ γοργοπόδαρος κι' εἶπε σ' αὐτοὺς Ἀχιλλέας
«Τώρα νομίζω, ἀφοῦ παιδευτήκαμε τόσον, Ἄτρεῖδη,
60 πᾶσω θὰ φύγωμε, κι' ἂν τὴ γλυτώσομι' ἕμεις τὴ ζωὴ μας,
τί δὲ θ' ἀντέξωμεν οἱ Ἀχαιοὶ λοιμικὴ καὶ τὸν πόλεμο ἀντάμα.
Ἔλα μονάχα ἐδῶ νὰ ρωτήσωμεν ἡ ἱερέα ἡ μάντη,
εἶτε καὶ ὄνειροκρίτη, γιατί καὶ τὸ ὄνειρο εἶν' ἀπ' τὸ Δία,
πού νὰ μᾶς πῆ γιατί τόσο χολώθηκε ὁ Φοῖβος Ἄπόλλων'
65 μὴ κᾶνα τάξιμο ὀρίσκει ξεχάσαμε ἢ ἐκατόμιθι
ἢ μήπως τσῆκνα ἀρνιῶν κι' ἀφεγάδιαστων τράγων
θέλει ἀπὸ μᾶς προσφορά μας κι' ἀπὸ τὸ χαμὸ μᾶς γλυτώσει.»
Τοῦτα τοὺς εἶπε καὶ κάθησε: τότε κειπέρα σηκώθη
ἢ Θεστορίδης ὁ Κάλχας, μέσ' σ' ὄλους τοὺς μάντες ὁ πρῶτος,
70 τὰ πρωτινά μας πού γνώριζε καὶ τὰ μελλοῦμενα καὶ τωρινά μας
καὶ τὰ καρᾶβια ὠδήγησε τῶν Ἀχαιῶν στὴν Τρωάδα
ὅτι τρανὴ μαντικὴ τοῦ ἐχάρισε ὁ Φοῖβος Ἄπόλλων,
καὶ μὲ δᾶθεις: μίλησε πρόθυμα κι' εἶπε:
«Ἦ Ἀχιλλεῦ, διαγάπητε, μὲ προσκαλεῖς νὰ σᾶς λέω
75 ποιὸς ὁ θυμὸς τοῦ Ἄπόλλωνος, μακροτοξότη θεοῦ μας,
θὰ σᾶς τὸν πῶ τὸ λοιπόν, μὰ συμφώνησε μόνο κι' ὀρκίσου
πὼς θὰ σταθεῖς στὸ πλευρό μου ἐσὺ καὶ μὲ λόγια μαζὶ καὶ μὲ χέρια,
ὅτι φοβοῦμαι μ' αὐτὸ πού θὰ πῶ θὰ θυμώσομε ἀντρα

- 80 πού τοὺς Ἄργεῖους αὐτὸς κυβερνᾷ καὶ σ' αὐτὸν οἱ Ἄχαιοὶ ὑπακούουσιν.
 Ἦ εἶναι ἀνώτερος ὁ βασιλεὺς μὲ κατώτερον ὄντας μαλλώσῃ,
 ὅτι καὶ ἄν καταπιεῖ τὴν ὀργὴν τοῦ τῆ μέραν ἐκείνῃ
 θὰ τὸ κρατᾷε μανιάτικον ὄσπου πῖδ ὕστερα τοῦ τὸ πληρώσει,
 μέσα στὰ στήθῃ του: μόνον ἐσὺ πῆς μου ἄν θὰ μὲ σώσεις.»...

Μετ.: ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΣ
 (Ἡ μετάφραση ἔγινε σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο)

ΟΜΗΡΟΣ

Εἰς Ἀφροδίτην

- Θὰ ψάλλω τῆ σεβάσιμα, τὴν ὁμορφὴν Ἀφροδίτην,
 χρυσοστεφανωμένην πού κρατᾷ τὰ κάστρα ὅλης τῆς Κύπρου,
 νησιοῦ, ὅπου τὴν ἔφεραν τοῦ Ζέφυρου οἱ ἀῖρες
 στὸ μαλακὸ τῆς θάλασσας πολύφλοισθης ἀφρό της.
- 5 Πρόσχαρον ἔκει τὴν δέχτηκαν χρυσοφοροῦσες Ἔριες,
 τὴν γύσαν ρούχα θεϊκά, τῆς θάλαν χρυσοῦ στέμμα
 σ' ἀθάνατο κεφάλι της, ὄριον, μαστορομένο,
 μὰ καὶ στίς ρόγες τῶν αὐτιῶν ἀνθάκια σκολαρίκια,
 φτιαγμένα ἀπὸ ὀρεῖχάλκῳ καὶ ἀπ' ἀκριδὸ χρυσάφι.
- 10 Γύρω τὸν ἀπαλὸν λαιμὸν καὶ τ' ἀσημένια στήθια
 μὲ περιδέραια χρυσὰ στολίζαν, πού καὶ οἱ δύο τους
 οἱ Ἔριες χρυσοστέφανες στολίζονταν καὶ ἐκεῖνες
 γιὰ τοῦ χοροῦ ποθάναιμα, στοῦ κύρη τὸ παλάτι.
 Καὶ ὄντας τὴν στόλισαν καλὰ μ' ὄλα της τὰ στολίδια,
- 15 τὴν πῆγαν στοὺς ἀθάνατους καὶ αὐτοὶ ὡσάν τὴν εἶδαν
 θερμὰ τὴν καλωσόριζαν καὶ εὐχόταν ὁ καθένας
 γυναῖκα του γὰ ἦτανε, σπῆτι του γὰ τὴν πάρῃ,
 τῆς ἰοστέφανης θεᾶς θαμιάζοντας τὸ κάλλος.
- Χαρὰ σου παιγνιδόματῃ, πού γλυκομαγνητίζεις
- 20 τὴν νίκη χάρι:σέ μου τὴν καὶ στόλισ' τὸ τραγοῦδι
 καὶ ἐγὼ σ' ἄλλο τραγοῦδι μου καὶ ἐσὲ θὰ τραγουδήσω.

Μετ. ΚΥΡ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΟΥ

ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΦΟΣ» (1935—1947)

Από τα πιο αξιολογώμενα επιτεύγματα του Κινύρα υπήρξε η έκδοση του φιλολογικού περιοδικού «Πάφος», το οποίο ήταν μαζί με τα «Κυπριακά Γράμματα» τα κατ' εξοχήν φιλολογικά περιοδικά της Κύπρου.

Ιδρυτής και διευθυντής του περιοδικού ήταν ο ακάματος πνευματικός εργάτης της Πάφου Λοΐζος Φιλίππου, βοηθούμενος από τον εκπαιδευτικό και ποιητή Άντη Περγάρη. Η φήμη του περιοδικού ξεπέρασε τα στενά πλαίσια της Πάφου, αφού στις στήλες του φιλοξενούνταν εργασίες όχι μόνον από Κυπρίους λογοτέχνες, αλλά και από πολύ γνωστούς Ελλαδίτες.

Το περιοδικό «Πάφος» ξεκίνησε ως Μηνιαίο Παγκύπριο περιοδικό το Σεπτέμβριο του 1935. Αποτελείτο από 50 περίπου σελίδες και η τιμή του ήταν από 2 μέχρι 13½ γρόσια. Στη χρονιά Γ' (1938—39) το περιοδικό έγινε διμηνιαίο. Από το 1939—1941 έγινε ξανά μηνιαίο (Χρονιές Δ', Ε', ΣΤδ). Το 1942 (Χρονιά Ζ') το περιοδικό συνέχισε την έκδοσή του με την ένδειξη «Μηνιαίο Παγκύπριο Λογοτεχνικό Περιοδικό», αλλά έβγαινε κάθε δύο μήνες. Στο τεύχος 4—5 (Απρίλη—Μάης 1942) στην ένδειξη «Μηνιαίο» προστέθηκε το ΔΙ- και έτσι έγινε «ΔΙ-ΜΗΝΙΑΙΟ».

Στη Χρονιά Η' (1943) το περιοδικό έγινε Τριμηνιαίο και αυτό συνεχίστηκε μέχρι το τέλος της ζωής του (1947), παρόλο που το έτος αυτό (1947) το περιοδικό άλλαξε κάπως την εμφάνισή του και τον τίτλο — έγινε «Φιλολογική Πάφος» — σε αντιδιαστολή προς την εφημερίδα του Λοΐζου Φιλίππου «Πάφος» που εκδιδόταν και αυτή στην Πάφο κάθε εβδομάδα. Η ύλη του περιοδικού ήταν πλούσια και ποικίλη και αγκάλιαζε όλα τα θέματα που ενδιαφέρουν ένα λογοτεχνικό περιοδικό αξιώσεων. Το περιοδικό είχε πάντοτε τη φιλοξενία εργασιών μιας πνευματικής ομάδας από όλη την Κύπρο, την οποία αποτελούσαν λογοτέχνες που οι πιο πολλοί απ' αυτούς προτιμούσαν για διάφορους λόγους την «Πάφο» από το άλλο λογοτεχνικό περιοδικό «Κυπριακά Γράμματα».

Στην ποίηση βλέπουμε τακτικά να φιλοξενούνται ποιήματα εκλεκτών Κυπρίων και Ελλαδικών ποιητών, όπως του Γεωργίου Μαρκίδη, Τεύκρου Ανθήα, Παύλου Βαλδασιρίδη, Παύλου Κριναίου, Εάνθου Λυσιώτη, Δημήτρη Λιπέρτη, Ζ. Ρωσσίδη, Γ. Λεύκη, Ν. Κλ. Λανίτη, Άντη Περγάρη, Χρ. Γαλατόπουλου, Κύπρου Χρυσάνθη, Πυθαγόρα Δρουσιώτη, Λεύκου Κληρίδη, Αγ. Βορεάδη κ.ά.

Από τους Ελλαδίτες δημοσίευσαν ποιήματά τους στο περιοδ. «Πάφος» ο Νίκος Καββαδίας, ο Κ. Βάρναλης, η Μυρτιώτισσα, ο Κώστας Μουσούρης, ο Α. Σημηριώτης, ο Μ. Λυγίζος ο Τάκης Παπατσώνης ο Μιλτιάδης Μαλακάσης, η Αιμ. Δάφνη, ο Γ. Αθάνας, η Σοφία Μαυροειδή—Παπαδάκη κ.ά.

Από τα διηγήματα αναφέραμε ενδεικτικά τα πιο κάτω:

- Κώστα Ασιώτη, «Ο Γυριστής» (Χρονιά Α', αρ. 1, Σεπτ. 1935)
 Λευτέρη Γιαννίδη, «Γυρισμός», (Χρονιά Α', αρ. 4 Χριστ. 1935)
 Λουκή Ακρίτα, «Το Κυπαρίσσι», «Χρονιά Δ', αρ. 7 Απρίλ. 1939)
 Λουκή Ακρίτα, «Μακρινή Γνωριμία» (Χρονιά Δ', αρ. 8, Αύγ. 1939)
 Λουκή Ακρίτα, «Ξένη γη», (Χρονιά Δ', αρ. 9, Σεπτ. 1939)

Πολλές και ποικίλου περιεχομένου ήταν και οι διάφορες μελέτες που δημοσίευσαν στο περιοδικό αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι της Κύπρου και της Ελλάδας. Οι μελέτες αφορούσαν θέματα λογοτεχνίας, ιστορίας και λαογραφίας. Και στον τομέα αυτό, το μεγαλύτερο μέρος κάλυπταν οι εργασίες του Λοΐζου Φιλίππου, που διεκρίνονταν για το βάθος και την επιστημονική τους ακρίβεια. Σχεδόν σε κάθε τεύχος του περιοδικού υπήρχε και μια μελέτη του Λοΐζου Φιλίππου. Αναφέραμε μερικές:

- Μυστήρια των Κιγυραδών (Χρονιά Α', αρ. 1, Σεπτ. 1935)
- Έργα φιλανθρωπίας στην Κύπρο την εποχή της Τουρκοκρατίας (Χρονιά Α', αρ. 2, Οκτώβρ. 1935).
- Σ' ένα χρόνο τρεις Κυπριακές Επαναστάσεις (Χρονιά Δ', αρ. 4, Απρίλ. 1939)
- Ερωτικά λαϊκά τραγούδια (Χρονιά Δ', αρ. 6, Ιούνης 1939)
- Τα αμπέλια της Εγγαδι στην Κύπρο (Χρονιά Θ', αρ. 1—3, Ιανουάριος—Μάρτης 1945).

Τακτική συνεργασία έστειλε και ο Κυριάκος Χ' Ιωάννου:

«Το λαογραφικό στοιχείο στην ποίηση του Λιπέρτη», (Χρονιά Α', αρ. 1, Σεπτ. 1935).

Μελέτες τους δημοσίευσαν στο περιοδικό και οι πιο κάτω:

- Γ. Ζώρας, «Αι περί τέχνης θεωρίαι του Κάλδου» (Χρονιά Β', αρ. 6, Φλεβάρης 1937).
- Β. Τατάκης, «Ο Κωστής Παλαμάς και οι σύγχρονοί του», (Χρονιά Β', αρ. 5, Γενάρης 1937).
- Γ. Βαλέτας, «Οι Ξελιδόνες' του Κρυστάλλη και το λυρικό έργο του» (Χρονιά Β', αρ. 8, 1937).

Εξχωρίζουν επίσης ανάμεσα σε άλλες η μελέτη του Ν. Σ. Ηλιάδη για τον «Οθέλλο» του Σαίξπηρ (τεύχη 6, 7, 8, 9, 10 του 1941), Ν. Κυριαζή για τα τοπωνύμια, του Ε. Φαρμακίδη, Γ. Μαρκίδη, Σάββα Χρίστη, Άντη Περγάρη, Λευτέρη Γιαννίδη, η Αγγελική Πασχαλίδου (Η Λατρεία της Αφροδίτης στην Πάφο) κ.ά.

Πλούσια ήταν η ύλη του περιοδικού σε κριτική εργασία. Τις περισσότερες βιβλιοκρισίες έκαναν οι Λοΐζος Φιλίππου και ο Άντης Περγάρης. Και οι δύο είναι

άξιοι θαυμασμού για το μέγεθος της προσφοράς τους στον τομέα αυτό, όχι μόνον όσον αφορά την ποσότητα, αλλά και κυρίως όσον αφορά την ποιότητα της δουλειάς τους.

Ο Λοΐζος Φιλίππου παρουσίαζε κατά κύριο λόγο βιβλία επιστημονικού περιεχομένου Ελλήνων και ξένων συγγραφέων. Αναφέραμε μερικές από τις βιβλιοκρισίες του Λοΐζου Φιλίππου:

Rupert Gunnis, *Historic Cyprus* (Αρ. 10, Ιούν. 1936).

Stanley Casson, *Ancient Cyprus and Archaeology* (Πάφος, αρ. 2, Μάρτης—Απρίλης 1938).

Στάλπινως Κυριακίδη, *Θεσσαλονικά μελετήματα* (Πάφος, αρ. 8, Αύγουστος 1939).

George Hill, *A History of Cyprus*, vol. I (Πάφος, αρ. 6, Ιούνης 1940).
Δελτίον της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, τόμος Γ' (Πάφος, αρ. 3, Μάρτης 1941).

Doros Alastos, *Cyprus Past and Future*, London 1944 (Πάφος, αρ. 7—9, Ιούλ.—Σεπτ. 1944)

Κων/γου 'Αμιαντου, *Τα γράμματα εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν 1566—1822* (Πάφος, αρ. 10—12, Οκτώβρ.—Δεκέμβρ. 1946).

Ο Λοΐζος Φιλίππου ασχολήθηκε και με τη λογοτεχνική κριτική. Ανάμεσα σε άλλα έγραψε βιβλιοκρισίες για τα έργα του Γ. Βαλέτα «Σολωμικά» και «Φιλολογικά στον Κρυστάλλη», για «Τα σφυρίγματα του ερημίτη του Τεύκρου Ανθία», «Ο Καδάφης» του Γιάγκου Πιερίδη κ.ά.

Με την παρουσίαση και κριτική έργων Κυπρίων και Ελλαδιτών λογοτεχνών ασχολήθηκε ιδιαίτερα ο 'Αντης Περνάρης, ο οποίος μαζί με το Λοΐζο Φιλίππου υπήρξαν οι στυλοβάτες του περιοδικού. Ο Περνάρης ήταν γενικά ο υπεύθυνος ύλης του περιοδικού (τυπικά μόνον από το 1941). Αναφέραμε μόνο μερικά από τα πολλά λογοτεχνικά έργα που παρουσίασε και έκρινε ο 'Αντης Περνάρης:

Π. Λεκατσά, *Τα Απολλώνια* (Πάφος, αρ. 5, Γεν. 1936)

Α. Ακρίτα, *Ο Κάμπος* (Πάφος, αρ. 9, Μάης 1936)

Λευτ. Γιαννίδη, *Βήματα στην άμμο* (Πάφος, αρ. 7, Μάρτης 1937)

Β. Αργυρόπουλου, *Ελληνική Κωμωδία* (Πάφος, αρ. 7, Ιούλης 1939)

Σωτ. Σκίπη, *«Κάτω απ' το δέντρο της ζωής»* (Πάφος, αρ. 1 Γεν. 1938)

Παύλου Μεράνου, *«Αγωνίες»* (Πάφος, αρ. 3, Μάρτ. 1939)

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, *Πρόσωπα και Κείμενα* (Πάφος, αρ. 4—6, Απρίλης—Μάης—Ιούνης 1945).

Με την κριτική στήλη της φιλολογικής «Πάφου» συνεργάζονταν επίσης οι Π. Ροδιός, Κ. Ασιώτης, Α. Γιαννίδης, Ν. Αγγέλου, Γ. Μαριώδης, Κ. Λαβίθης, Κ. Χ' Ιωάννου, Α. Κληρίδης κ.ά.

Ειδική μεία αξίζει να γίνει για τα αφιερώματα της φιλολογικής «Πάφου». Το πρώτο αφιέρωμα του περιοδικού (Χρονιά Α', αρ. 8, Απρ. 1936), αναφερόταν στον Κωστή Παλαμά, τον ποιητή που τιμάται ακόμη στην Πάφο με τις Παλαμικές γιορτές που γίνονται κάθε χρόνο. Στο αφιέρωμα αυτό για τον μεγάλο εθνικό μας θάρο δημοσίευσαν άρθρα ή μελέτες τους οι Α. Ρουσσέλ, Γ. Α. Μαρκίδης, Δ. Λιπέρτης, Τ. Ανθίας, Π. Βαλδασερίδης, Χριστ. Γαλατόπουλος, Τέλλος Άγρας, Α. Περγάρης, Κ. Αρσιώτης και Σέργης Αντωνιάδης. Του Άντη Περγάρη δημοσιεύτηκε η ομιλία «Η Ποίηση του Παλαμά» και του Σέργη Αντωνιάδη η ομιλία «Ο Δωδεκάλογος του Γόφτου». Και οι δύο ομιλίες είχαν γίνει στις Παλαμικές γιορτές, που διοργάνωσε ο Κινύρας στην Πάφο, στις 29.3.36.

Το δεύτερο αφιέρωμα (Χρονιά Β', αρ. 3, Νόδρης 1936) ήταν τιμητικό για τα 75χρονα του ποιητή Δημήτρη Λιπέρτη, ο οποίος ήταν τακτικός συνεργάτης του περιοδικού. Στο αφιερωματικό αυτό τεύχος συνεργάστηκαν οι πιο κάτω: Ο Πάφου Λέοντιος, Γ. Μαρκίδης, Γιάγκος Ηλιάδης, Α. Ρολάνδης, Κ. Χ' Ιωάννου, Π. Χάρης, Π. Βαλδασερίδης, Ξ. Λυσιώτης, Ι. Καραγιαννάκης, Α. Φιλίππου, Α. Περγάρης και Δ. Λιπέρτης.

Εξαιρετικού ενδιαφέροντος είναι τα όσα γράφει ο Πέτρος Χάρης για τον τρόπο απαγγελίας του ίδιου του ποιητή:

«Έφτασε όμως ν' ακούσω μια φορά τον κ. Λιπέρτη, τον Κύπριο ποιητή που φιλοξενεί τον τελευταίο καιρό η Αθήνα, έφτασε να τον ακούσω ν' απαγγέλλει τα τραγούδια του, έστω και μπροστά στο πυκνότεστο ακροατήριο του «Παρανασσού»... για να παραμερίσω κάθε αμφιβολία και να χαρώ μια τέχνη δυνατή και χρήσιμη. Ούτε λίγο ούτε πολύ, ανακάλυπτα την απαγγελία!»

Αξίζει ν' αναφερθεί ότι τα 75χρονα του Λιπέρτη γιορτάστηκαν με πανηγυρικό χαρακτήρα σε όλες τις πόλεις της Κύπρου, καθώς και στο Κάιρο, την Αλεξάνδρεια και την Αθήνα. Σε όλες παρέστη και ο τιμώμενος και απάγγειλε ποιήματά του.

Με το Δημήτρη Λιπέρτη θ' ασχοληθεί ξανά το περιοδικό και μετά το θάνατό του (18 Ιουλίου 1937).

Στο τεύχος αρ. 4, Ιούλης—Αύγουστος 1938 δημοσιεύτηκε η ομιλία του Άντη Περγάρη, που έκανε στο Φιλολογικό μνημόσυνο του Δημ. Λιπέρτη, που έγινε στο «Μαγικό Παλάτι» Λευκωσίας, στις 17 Ιουλίου 1938. Επίσης, στο τεύχος 4—6, Απρίλης—Μάης—Ιούνης 1945 δημοσιεύεται εκτενής μελέτη για το Λιπέρτη του Σάββα Χρίστη.

Αφιερωμένο ειδικά στη Μνήμη του ποιητή Δ. Λιπέρτη ήταν και το τεύχος 6—9, Ιούνης—Αύγουστος 1947. Στο τεύχος αυτό δημοσιεύτηκε μια μελέτη για τον ποιητή, από το Α. Γιαννίδη, καθώς και ποιήματα του Λιπέρτη.

Αφιερωμένο Στα Πενητάχρονα του Δημοτικιστικού Κινήματος ήταν το Πρωτοχρονιάτικο τεύχος του 1940 (Χρονιά Ε', αρ. 1, Γενάρης 1940). Στο τεύχος αυτό, που αποτελείτο από 122 σελίδες, δημοσιεύτηκαν μελέτες ή άρθρα γύρω από το κίνημα του Δημοτικισμού των Κ. Βάρναλη, Ρ. Γκόλφη, Γ. Σικαρόμπα, Σ. Μυριδάκη, Άντη Περνάρη, Λοΐζου Φιλίππου κ.ά. Το αφιέρωμα αυτό δείχνει τις φιλοπρόοδες ιδέες και την αγάπη για τη δημοτική γλώσσα, που είχαν όλοι όσοι κατά καιρούς συνεργάζονταν με το περιοδικό και ιδιαίτερα ο Λοΐζος Φιλίππου και ο Άντης Περνάρης.

Κλείνοντας την παρουσίαση του περιοδικού «Πάφος» μπορούμε να πούμε ότι η έκδοσή του και η δωδεκάχρονη ζωή του αποτελεί πραγματικό άθλο, αν ληφθούν υπόψη οι συνθήκες της εποχής εκείνης, όπως το μεγάλο ποσοστό αναλφαριθμητισμού και ο πόλεμος του 1940. Το περιοδικό «Πάφος» συνέβαλε σε πολύ μεγάλο βαθμό στη σύσφιγξη των επιστημονικών και πολιτιστικών δεσμών μεταξύ της Κύπρου και της Ελλάδας και πρόβαλε την πνευματική παραγωγή της Κύπρου σε πολλά μέρη του κόσμου. Από την άλλη, το περιοδικό με το μεγάλο αριθμό των ξένων συνεργατών του, συνέβαλε στη γνωριμία του κυπριακού κοινού με την ξένη επιστημονική και λογοτεχνική παραγωγή.

Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι η πόλη της Πάφου, με την ίδρυση και λειτουργία του σωματείου «ΚΙΝΥΡΑΣ» και την έκδοση του περιοδικού «Πάφος», γνώρισε μια από τις πιο λαμπρές στιγμές της μακραίωνης ιστορίας της. Προς τον ιδρυτή τόσο του «Κινύρα», όσο και του περιοδ. «Πάφος» Λοΐζο Φιλίππου αιώνια πρέπει να είναι η αναγνώριση και η ευγνωμοσύνη, όχι μόνο της Πάφου, αλλά και ολακρήρου του πνευματικού κόσμου της Κύπρου. Ο Λοΐζος Φιλίππου, με τη βοήθεια φωτισμένων ανθρώπων, όπως ο Άντης Περνάρης, μεγάλωσε και λάμπρυνε τα πνευματικά σύνορα της Πάφου και της Κύπρου γενικότερα.

Το Σεπτέμβριο του 1985 έκλεισαν 50 χρόνια από την πρώτη έκδοση του περιοδικού. Δεν είναι αργά, έστω και μέσα στο 1986, η πόλη της Πάφου να διοργανώσει μια επιδήλωση και να τιμήσει το περιοδικό της, κάτι ανάλογο που έγινε πρόσφατα με τα «Κυπριακά Γράμματα». Είναι μια οφειλόμενη τιμή προς όλους εκείνους που μόχθησαν για την πνευματική προκοπή του τόπου.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΙΕΡΟΚΗΠΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΑΜΑΞΑΚΙ

Ὁ ὁρομάκος ἦταν κατηφορικός. Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ ἔδειχναν τὶς προθήκες τοὺς τὰ φιλικατζίδικα, πού εἶναι γιὰ τὰ γυναικεῖα μάτια ὅτι οἱ λιχουδιές καὶ τὰ παιγνίδια γιὰ τὰ μωρά.

Κυλοῦσε τὸ ἀμαξάκι ἢ πεντάχρονη μικρούλα μὲ τὸ ξανθὸ μαλλὶ πού ἔμοιαζε μὲ θεμάτι χρυσὰ στάχια. Οἱ κόκκινες τῆς κορδελίτσες, σωστὲς παπαροῦνες στὴν βασιλική τους ὥρα.

Ἡ μητέρα, μὲ τὸ ἐκανοποιημένο ὄφρος, ἔπως ὁ οὐρανὸς τὴν ἀνοιξή, συγκρατοῦσε τὸ κύλισμα τῶν τροχῶν πάνω στὸν κατηφορικό ὁρομάκο. Τὸ ἄσπρο τῆς χέρι ἔμοιαζε σὰν ἦπια ἀπαγόρευση ἔτσι ὡς ἀγγίξε ἀπὸ τὰ πλάγια τὸ χερούλι.

Κάποτε φτάσανε μπροστὰ στὸ κατὰστημα τοῦ θείου. Ἐδῶ βασιλευε ἢ ποικιλία, τὰ καρούλια κι' οἱ θηλιές, τὰ πολύχρωμα μαλλιά τοῦ πλεξίματος, οἱ κουβαρίστρες.

Ἡ μητέρα ἔβαλε τὴν τροχοπέδη.

—Κοίταξε, μωρό μου, νᾶσαι φρόνιμο. Μὴ σπρώξεις τ' ἀμαξάκι καὶ πάρει δρόμο.

—Θέλω καρούλακι.

—Θὰ σοῦ ἀγοράσω.

—Θέλω...

—Καλά...

Ἡ μητέρα περιεργαζόταν τὴν προθήκη. Ἡ μικρούλα μὲ τὴ γαλανὴ περιέργεια ἄρχισε νὰ ἐνοχλεῖ τοῦ τροχούς, τὶς βίδες καὶ τὰ χερούλια. Μιά στιγμή νίκησε τὴν ἀντίσταση τῆς τροχοπέδης, πού εἶχε κάποιον ἐλάττωμα καὶ δὲν ἔσφιγγε πάντα.

Τὸ ἀμαξάκι πῆρε ὁδὸμο σὰν τὸ μοσχάρι πού τὸ ἀφήνεις ἐλεύθερο στὸ λειβάδι. Στὴν ἀρχὴ μ' ἕνα ἤρεμο ρυθμὸ. Ὑστερα κέρδισε ταχύτητα καὶ χοροπήδησε.

—Τὸ μωρό μου, τὸ ἀγγελούδι μου, φωνάζει: ἢ ξανθὴ μικρούλα.

—Παναγιὰ μου, φωνάζει κι' ἢ μητέρα, ἀκούοντας τὴν ἐπὶκλήση τῆς καρούλας. Τὸ μωρό μου...

Ὁ κόσμος δεξιὰ κι' ἀριστερὰ χειρονομοῦσε, φώναζε. Κάποιος δάγκωνε τὰ χεῖλη. Μερικὲς γυναῖκες πῆγαν νὰ γρατζουνίσουν τὰ μάγουλα. Δυὸ - τρεῖς γρη῏ες σταυροκοπήθηκαν. Ἐνας γέρος στὴν προσπάθειά του νὰ τὸ ἀρπάξει γλύστρησε χάμω μ' ἕνα μουγκρητό. Ἐνας λουστρος χύμηξε νὰ φτάσει τὸ ἀμαξάκι. Ἐκεῖνο χοροπηδοῦσε, κυλοῦσε, μισοσταματοῦσε, ξανάπαιρνε ὁδὸμο. Οἱ μικρολακοῦδες δὲν κατορθώναν νὰ τὸ ἀναποδογυρίσουν. Ὁ ἄνεμος, πού φυσοῦσε, βοηθοῦσε τὸ κατρακύλισμα. Σὲ μιὰ στιγμή λοξοδρόμησε καὶ χτύπησε σὲ μιὰ γωνία. Ἀναποδογυρίστηκε καὶ τὸ ἐλαφρὸ περιεχόμενό του χύθηκε σ' ἕνα στενὸ αὐλάκι.

Τὰ μᾶτια καρφωθήκανε ἐκεῖ. Τὰ στήθη δὲν ἰάνασαιναν. Τὰ πόδια πέτρωσαν.
Οἱ φωνές παγώσανε στὸ λαϊμό.

Μονάχα ἢ μικρούλα κι' ἢ μητέρα τρέχανε ἀλαφιασμένες, τρέχανε.

Ὅταν φτάσανε στὸν τόπο τοῦ «ἀτυχήματος» ἢ μητέρα ἔσκυψε καὶ μάζεψε
μὲς τὰ γαλάζια καὶ τ' ἄσπρα τούλια τὸ ἀγγελούδι τὴν ξανθὴ κουκλίτσα.

—Χτύπησε; Πέθανε; ρωτᾷ ἢ μικρούλα.

—Εὐτυχῶς ὄχι, μικρούλα μου.

Ἡ μητέρα ἔσιωσε τὸ ἀμαξάκι. Ἡ μικρούλα φιλοῦσε μὲ δάκρυα τὴν κοῦκλα
της, τὴν ξανθὴ σὰν τὰ στάχυα, τὸ χρυσάφι καὶ τὴν καλοκαρδιά.

Ὁ κόσμος γύρω ἀκόμα ζεῖ τὴν ἀγωνία.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΙΝΔΑΡΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ κ. ΚΑΛΛΗΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΝ κ. Ν. Π. ΛΑΝΙΤΗΝ

(Ἡ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ)

Ἔστω κι' ἀργά, φταίει σ' αὐτὸ θραδὺς ὁ κάλαμός μου,
δέξου μιᾶς ἄδολης εὐχῆς τὴν ἔκφραση ἀπὸ μένα
τὸν ταπεινὸ σου θαυμαστὴν γιὰ τὸ μεγάλο σου ἔργο.
Δούλος ἐγὼ εἶμαι τῶν Μουσῶν κι' ὕμνο μικρὸ σοῦ πλέκω
σὰν θιασώτης τακτικὸς τῆς ἱερῆς Σοφίας
σ' Ἐσὲ πού πρῶτος κράζεσαι στὴν πόλη σου ὅλη μέσα.
Γιατὶ διπλὴν ἐνίκησες — τὸ λέει τ' ὄνομά σου —
νίκην ὠραίαν μὲ τὸ θῆδος καὶ μὲ τὴ σύνεσή σου.
Νιδὸς ὅταν ἦσουν κέρδι:σες καὶ φρόνηση καὶ πλοῦτο
καὶ τώρα — ὦ τί χαρὰ σ' Ἐσὲ — λάμπρυνες τὴ Σοφία
τώρα πού τὰ λευκὰ μαλλιά στολιζοῦν τὸ κεφάλι,
κι' ὦ εὐτυχ:σμένε, ἀπόκτησες ἀμάραντο στεφάνι·
γιατὶ ἀπ' τὸν πλοῦτο, ξέρε το, ἀν στέκει χωρισμένη
ἢ Σοφία, τότε καὶ τὰ θυὸ σθηροῦν, χάνονται καὶ πάνε·
μ' ἀδερφομμένα ἀν εἶν' αὐτὰ — πολύτιμο ζευγάρι —
σ' ἐκει:δὸν πού τάχει δίνουε τιμὴ κι' ἀθανασία.
Καὶ τὸ κρασί σου εἶναι γλυκὸ κι' ἢ μυρουδιά του εὐφραίνει,
μὰ τὴνὲ παίρνει ὁ ἄνεμος στὰ γρήγορα φτερά του
κι' ὁ Βάκχος δὲν τὴ χαίρεται τὴν ἴδια ὀδῶ σ' ὄλους.
Κι' ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ Βορρᾶ στέρεα τὰ ξύλα φέρνεις,
δουλειὰ γιὰ τοὺς ἐργαστικούς: μὰ κι' ἀπ' τὸ ὄρυ καὶ τ' ἄλλα
τὰ ξύλα καίει τα ἢ φωτιά κι' ἢ στάκτη μόνον μένει.

Και τὸ μετάξι, πού τοὺς γιουὺς τοὺς Ἰκαροὺς διασώζει,
 μπορεῖ ὁ σκῶρος μιὰ χαρὰ ἀχρηστο γὰν τὸ κἀνή.
 Τὰ πορτοκάλια τὰ χρυσᾶ, τὰ βλογημένα στάχυα
 φτάνει στιγμὴ πού ὁ χορτασμός μακριὰ μᾶς τὰ κρατᾷει
 κι' ὁ Χάρος μὲ τὸ χέρι του θάξει ἕνα τέρμα σ' Ἑλα.
 Μὰ ἡ ἀθάνατη Ἀθηνᾶ μαυραίνει τὴ ζωὴ του,
 σ' ἔπιοιο σοφία καὶ μυαλὰ γερὰ θεμελιωμένα
 δωρῖζει του τὸ σῶμα μας στὴ γῆ θαυμένο λιώνει
 καὶ μόνο ὁ Ἴνους ἀθάνατος τὲς μαῦρες πύλες τοῦ Ἄιδου
 καταφρονᾷ, πού στὴ ζωὴ γερὸς καὶ μετρημένος
 στολίζει ζήση ὁμορφὴ καὶ χαρακτῆρα ἀκέραιο.
 Κι' ἂν ἕνας πλούσιος τοὺς κρουνοὺς τῆς ἀφθαρτῆς Σοφίας
 τοὺς ἄσωστους ἀνοίξη τους, χαρούμενα θὰ πίνουν
 ὅσοι πού θάρθουν' κι' ἔλ' οἱ νιοὶ μ' ὄρμηθ' ἐνὰ ρουφᾶνε
 τῆς Ἰπποκρήνης τὰ νερά, τὴ δίψα γιὰ νὰ σῆσουν
 κι' ἀπ' τὴν πηγὴ τὴν ἔνθεη τῆς ἀρχαίας Κασταλίας·
 κανένας πιά δὲ θὰ διψᾷ, θὰ εἶν' ὅλοι εὐτυχισμένοι!
 Χαρὰ σ' αὐτόν πού τὸ καλὸ θὰ κἀνή στοὺς δικούς του
 κι' ἡ Φῆμη, ἡ φτερωτὴ θεά, κι' ἡ πόλη μ' εὐλογίες
 στὰ πέρατα θὰ διαλαλοῦν τὸ τίμο τ' ὄνομά Του.
 Δὲ θὰ γνωρίση Αὐτός, ποτὲ τὴ μοῖρα τοῦ Θανάτου!

Ἐλεύθερη ἀπόδοση ΗΡ. Ν. ΑΓΓΕΛΙΔΗ

(«Νέος Κυπριακός Φύλαξ», 30 Ἰανουαρίου 1945)

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ:
ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Α' ΚΑΙ Β',
ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 1985

Πέρασε μισός αιώνας από τότε που ο Κύπρος Χρυσάνθης πρωτοεμφανίστηκε στην Κυπριακή Ποίηση. Η προσφορά του στα Κυπριακά γράμματα στάθηκε πολύμορφη και τεράστια. Καλλιέργησε με πάθος και χωρίς ποτέ να κουραστεί, όλα τα είδη του λόγου: ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, κριτική, δοκίμιο.

Στην έκδοση του 1985, *Λυρικός Λόγος Α' και Β'*, παρελαύνει ολόκληρος ο ποιητικός έαυτός του Κ. Χρυσάνθη. Μια άνεξαντλητη δημιουργικότητα, που καλύπτει πλείστα όσα έκφραστικά μέσα και τρόπους και μια ατέλειωτη σειρά από συγκινήσεις, ευαισθησίες και συλλήψεις. Ο *Λυρικός Λόγος* του Κύπρου Χρυσάνθη είναι: μια χώρα ολόκληρη, γεμάτη μνήμες της Κύπρου και του καθόλου Έλληνισμού. Πότε ελληνικά και πότε χριστιανικά και με την πάσχοντα Κύπρο έντονα παρούσα, ο ποιητής εκφώνει τα πετράδια της ψυχής του να σκηνώσουν στο σώμα της ποίησης και να σαρκαθούν στις σελίδες της Νεώτερης Κυπριακής Λογοτεχνίας.

Γνώστης και ζητητής της πατρίδας, των αγώνων και των δοκιμασιών της, την μεταφέρει αυτούσια στις περιοχές του ποιητικού λόγου για να καταξιωθεί αίσθη-

τικά και να γίνει στέφανος δόξης και τιμής.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης, προσέγγισε το μεγάλο κεφάλαιο της γραφής, διαχρονικά και συγχρονικά. Δεν έμεινε, σε μια περίπτωση στατικός, έστω κι' αν αγάπησε σε κάποιες φάσεις της ποιητικής του δημιουργίας τον Παλαμά, το Συκελιανό, τους Άγγλους ποιητές, ιδιαίτερα τον Κήτες. Η όλη του στάση απέναντι στη δημιουργία υπήρξε δυναμική και τολμηρή. Αντιμετώπισε, τις καινούργιες αισθητικές προκλήσεις με την ανάλογη ανανέωση και «καλήν αλλοίωσιν» όπως θα έλεγε η Έκκλησία. Γι' αυτό και στο τεράστιο σε όγκο έργο του βρίσκει ο έπιτομικός αναγνώστης τη θεματική και έκφραστική πρωτεϊκότητα, στοιχεία ενός ανήσυχου πνεύματος, που βρίσκει τη γαλήνη μέσα από την ταραχή και την αγωνία της δημιουργίας.

«Δεν έχει δρόμους το τραγούδι, δεν ακούει στις έντολες: τους νόμους καταργήσαμε με το σκοινί και το μαχαίρι».

Δέκα όντοποίηματα πάνω σε ύφασματογραφίες.

Στο ποιητικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη συνάπτονται αρμονικά η φύση με τον πολιτισμό, τα αισθήματα με τη νόηση, ή μουσική με τα λόγια, ή ανάγκη του αισθησιασμού με την υπερβατικότητα, ή επικότητα με τη λυρικότητα, ο μύθος με την ιστορία, το παρελθόν με το σημερινό παρόν, τα παιδιά με του μεγάλους, ή θλίψη με τη χαρά, ή Κύπρος με την Ελλάδα. Γι'α την τεράστια του προσφορά εύχόμαστε μακροήμερευση και υγεία ώστε «χριστιανικά και ελληνικά», όπως το ζήτησε, να συνεχίσει την Οδύσεια της γραφής. Για

τόν Κ. Χρυσάνθη δὲν ὑπάρχει μιά Ἰθάκη. Οἱ Ἰθάκες εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ μετακινούμενες.

ΚΛΕΙΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟ-
ΝΙΚΗΣ «ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ»
ΙΟΥΝΗΣ 1985

Τὸ περιοδικὸ τῆς Θεσσαλονίκης «Νέα Πορεία», μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν τριάντα χρόνων ἐκδοτικῆς ζωῆς του, κυκλοφόρησε εἰδικὸ τεύχος τὸν Ἰούνιο 1985 μὲ τὸν τίτλο «Τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς». Ὁ Τηλέμαχος Ἀλαβέρας, ἰδιοκτήτης—διευθυντῆς τοῦ μακρόχρονου αὐτοῦ περιοδικοῦ μὲ τὴν πανελλήνια ἀκτινοβολία, προλογίζει μὲ τὸν τίτλο «Χωρὶς λεπτομερεῖς ἰσολογισμοὺς», καὶ δίκαια δηλώνει τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ στὴ διαμόρφωση καὶ τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς. Τὸ περιοδικὸ «Νέα Πορεία» πρωτοκυκλοφόρησε στὶς 20 Μαρτίου 1955. Ἀπὸ τίς σελίδες του παρελαύνει ἡ πνευματικὴ μας ζωὴ μιᾶς τριακονταετίας γιὰ ὅσους εὐκολὰ συλλαμβάνουν τοὺς ἀντίτυπους τῆς ζωῆς πάνω στὸ λογοτέχνημα καὶ μελετοῦν τὸν ἔλεγχο καὶ τίς ἀποτιμήσεις τοῦ κριτικοῦ λόγου στὰ διάφορα τεύχη του. Συμμεριζόμαστε τὴν δίκαιη περηφάνεια τοῦ Τηλέμαχου Ἀλαβέρα καὶ τῶν συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἰδιαιτέρα πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ ἐπιλογή τοῦ γιορταστικοῦ θέματος «Τὸ πρόβλημα τῆς κριτικῆς». Ἡ κριτικὴ ὡς πνευματικὸ λειτούργημα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ἐνστάσεις διαφόρων, καὶ χρήσιμη εἶναι γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ αἰσθητικὴ συγκίνηση προσφέρει στοὺς ἐπαρκεῖς ἀναγνώστες ὡς ξεχωριστὸ λογοτεχνικὸ εἶδος.

Στὸ εἰδικὸ αὐτὸ γιὰ τὴν κριτικὴ τεύχος συνεργάζονται 13 γνωστὰ πνευματικὰ πρόσωπα καὶ ἓνας εὑρετηριογράφος. Εἶναι ἐξυπηρετικὸ γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν ἐνδιαφερομένων μιά σύντομη περίληψη τῆς κάθε προσφοράς, προτοῦ γίνει κάποιο σχόλιο γενικὸ καὶ ἀποτιμηθῶν οἱ προσφορὲς αὐτές.

Ὁ Ἀγαθρέας Ἀγγελάκης μὲ τὸ κείμενό του «Οἱ κριτικοί, ἡ κριτικὴ καὶ ἐγώ» δείχνει μιά στάση ἀρνητικὴ γιὰ τοὺς κριτικούς καὶ τὴν κριτικὴ. Ἰδιαιτέρως κοκκίζει τὴν πολιτικὴν στάση τῆς κριτικῆς μετὰ τὸν ἐμφύλιο. Ἀλλὰ σημειώνει πὺς πᾶς δὲν τὸν νοιάζει προσωπικὰ ἡ κριτικὴ γι' αὐτόν. Αὐτὸς θὰ γράφει ὅτι νομίζει πὺς πρέπει νὰ γράφει.

Ὁ Τηλέμαχος Ἀλαβέρας μὲ τὸ κείμενό του «Κάτω ἀπ' τὸ σιδερόπανο. Διαλογισμοὶ - διαγωνισμοί, λογοτεχνικοὶ διαγωνισμοί», μὲ ἓνα ἰδιότυπο ὄφος, καταπιάνεται μὲ τοὺς διαγωνισμοὺς λογοτεχνικῶν ἔργων. Ὁ λόγος του βασίζεται πάνω στὴν προσωπικὴ του συμμετοχὴ σὲ τέτοιους διαγωνισμοὺς. Ἀπὸ τὴν πείρα ἐνὸς διαγωνισμοῦ μυθετορήματος πρὶν τριάντα περίπου χρόνια, προχωρεῖ σ' ἓνα φανταστικὸ διαγωνισμό μετὰ τρία ἀπὸ σήμερα χρόνια (1988). Προφανῶς ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ δείξει μὲ πολὺ σατιρικὸ τρόπο τὸ τί γίνεται στὰ παρασκήνια τῶν διαγωνισμῶν. Βέβαια, ἐμεῖς τοῦλάχιστον ἐδῶ στὴν Κύπρο, μερικὰ ὑπονοούμενα δὲν τὰ «πιάνουμε», γιατί δὲν ξέρουμε πρόσωπα καὶ γεγονότα. Ὡστόσο, ἀντιλαμβάνομαι ε τοὺς στόχους τοῦ συγγραφέα καὶ συμμετέχουμε στὸ σατιρικὸ του πνεῦμα, μὲ τὸ ὅποιο καταγγέλλει τὰ παρατρέλγους. Ἡ διακωμῶδηση αὐτῆς τῆς ἀπ' ὑψηλοῦ κριτικῆς προσώπων—κριτικῶν, ποὺ ἀπλῶς ἀντιπροσωπεύουν κάποιους ὀργανισμοὺς ἢ συλλόγους, ἐνῶ στὴν

πραγματικότητα δὲν ἔχουν σχετικές ἰκανότητες, ἀλλὰ συχνὰ ἀπλῶς ἐπιδεικνύονται μὲ αὐτοσχεδιασμούς, δείχνει τὴν ἐπικίνδυνη κακὴ ἔψη τῶν λογοτεχνικῶν διαγωνισμῶν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπολογίζουμε τὴν ἀξία ποὺ ἔχει ὁ ἑιδότυπος καὶ σατιρικός αὐτὸς λόγος τοῦ Τηλέμαχου Ἀλαβέρα.

Ἐνδοκειμένες ἀπόψεις γιὰ τὴν κριτικὴ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν εἶναι τὸ μελέτημα τῆς Ἐλένης Βακαλό, ποὺ ἔχει τίτλο «Ἐρωτήματα κριτικῆς». Δὲν εἶναι εὐκόλη ἢ παρακολούθησι τῶν ἀπόψεων στὸ μελέτημα αὐτὸ παρὰ μόνο ἀπὸ εἰδικούς τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Συνεπῶς αἰσθανόμαστε ἀδυναμία νὰ δώσουμε μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα τοῦ κειμένου αὐτοῦ.

Ὁ Γκιώργιος Βέης δηλώνει πὼς τὴν κριτικὴ τῆς ποιήσεως χαρακτηρίζει ὁ ἔρασιτεχνισμὸς σὲ συνδυασμὸ μ' ἓνα ἀφόρητο υποκειμενισμὸ. Σημασία θάχε γιὰ τὴν κριτικὴ ἂν ὑπῆρχαν οἱ ἐπαγγελματίες κι' εὐσυνειδήτοι κριτικοί. Θεωρεῖ λυπηρὸ τὸ γεγονὸς πὼς ἐνῶ ἡ ποίησή μας σύμφωνα μὲ τὶς γνώμες ξένων καὶ πανεπιστημιακῶν δασκάλων θεωρεῖται ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες σήμερα, ἐν τούτοις ὑπάρχει ἔλλειψη κριτικῆς. Ὅσοι ἀσχολοῦνται μ' αὐτὴν εἶναι ἀπολύτως ἄσχετοι, χαρακτηριστικὰ ἡμιμαθεῖς. Ἐλάχιστα «εὐπρεπῆ» δημοσιογραφικὰ κείμενα συναντᾶς. Τ' ἄλλα εἶναι παραλογοτεχνικά. Ὅσον ἀφορᾶ τὸν μῦθο πὼς ὁ χρόνος θ' ἀναδείξει στὸ μέλλον τὸν ἄξιο ποιητὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Βέη, πολὺ δίκαια, ὡς χυδαία ἀπόψη. Γιὰ θεραπεία προτείνονται χορηγίες ἀπὸ τὴν πολιτεία γιὰ πραγματικὲς ὑποτροφίες καὶ χρηματικὰ θραβεῖα γιὰ τοὺς ἐλπιδοφόρους κριτικούς καὶ καλὴ μισθοδοσία ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες γι' αὐτοὺς ὥστε ν' ἀκολουθήσουν ἐπαγγελματικὰ τὸ κριτικὸ λειτούργημα.

Ὁ Ἀναστάσης Βιστωνίτης στὴ μελέτη του μὲ τίτλο «Ἡ κρίση τῆς κριτικῆς: κρῖση τῆς λογοτεχνίας», ποὺ ἔχει σχετικὰ μεγάλη ἔκταση, πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς κριτικῆς πολὺπλευρα καὶ συνεχῶς σὲ σχέση κριτικῆς καὶ λογοτεχνίας ὡς ἀλληλοεξαρτώμενες. Μπορεῖ ἔνας νὰ σημειώσει πολλὰ στὸ κείμενο αὐτό, ποὺ ἀντιμετωπίζονται μὲ σοβαρότητα καὶ ὄχι ἀφοριστικά. Δυσκολία ὑπάρχει νὰ συνοψισθοῦν ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἔδρα τους τὴ φύση καὶ τὴ συνεχῆ ἐξάρτησι τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν μεγάλο τους ἀριθμὸ, μ' ὅλο ποὺ ἓνας, ἐπιφανειακὰ κοιτάζοντας, νὰ θεωρήσει πολλὰ ὡς λεπτομέρειες. Κι' ὅμως αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες ἔχουν οὐσιαστικὸ ἔαρος. Θὰ ἴδοθουν τὰ κύρια σημεῖα ἐδῶ χωρὶς τὴ σειρά τοῦ συγγραφέα. Πάντως τὸ τελικὸ συμπέρασμα τοῦ συγγραφέα εἶναι πὼς ἡ κριτικὴ συντηρεῖ, ἀναξωογονεῖ τὸ δημιουργικὸ κλίμα, στηρίζει πρὸς νέες προσπάθειες, δημιουργεῖ ἀναγνώστες, συντηρεῖ διάλογο κι' ἔχει μεγάλο ἀντικτυπο στὴν παιδεία καὶ τὶς συνειδήσεις μιᾶς χώρας. Καὶ ὅτι τα λογοτεχνήματα καὶ τὰ κριτικὰ κείμενα ἀλληλοεξαρτῶνται, θάβουν παράλληλα καὶ σηματοδοτοῦν τὸ παρελθόν, τὴν ἐξέλιξι, τὸν πολιτισμὸ.

Ὅμως οἱ ἐπιμέρους παρατηρήσεις τοῦ Βιστωνίτη στὸν νεοελληνικὸ μας χῶρο ἐνδιαφέρουν ἰδιαίτερα. Δηλώνει πὼς ἡ κριτικὴ εἶναι μεγάλη πληγὴ στον τόπο μας γιατί οἱ νεοέλληνες δὲν μποροῦν νὰ τὴ δεχτοῦν. Στὴν Ἑλλάδα δὲν καταφέραμε νάχουμε κριτικὴ κάποιας ποιότητος. Καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ δέχονται τὴν κριτικὴ οἱ συγγραφεῖς βοηθοῦν τὴν κατρακύλα τῆς τέχνης καὶ τὴν υποβάθμισή τους. Τὴν ἀνυπαρξία τῆς πραγματικῆς κριτικῆς ὁ Βιστωνίτης τὴν ἀποδίδει στὰ ἐξῆς: οἱ ἐκδοτικοὶ οἴκοι δὲν ἔχουν ἐπιμελητὲς καὶ πα-

ρουσάζουν ἐκδόσεις πού δὲν ἐλύουν τὸν ἀναγνώστη, ἰδὲν πληρώνουν τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλοὺς μεταφραστὲς, οἱ ἱστορικοὶ τῆς λογοτεχνίας εἶναι μέτριες καὶ συχνὰ ἔλλεινές, οἱ δημοσιογράφοι, πού κρίνουν βιβλία καὶ δὲν ἔχουν καὶ ἱκανότητες, γράφουν τὰ κριτικὰ κείμενά τους στὸ γόνατο καὶ ἰδίου μαθήματα ἐπιπλέον στοὺς νεοέλληνες, καὶ ἡ «ἀκαδημαϊκὴ» κριτικὴ τῶν Πανεπιστημίων εἶναι γεμάτη ἀκρισίες.

Πάντως βλα τὰ θέματα πού ἀγγίζει ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσονται καὶ υποστηρίζονται ἀπὸ αἰσθητικὰ κριτήρια, ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ μὲ σκοπὸ νὰ δοθοῦν σαφεῖς ἐξηγήσεις. Π.χ. τὴν εἰσβολὴ τῆς τηλεόρασης στὴ ζωὴ μας καὶ πῶς ἐπηρέαστηκε ἐπὶ τῷ κακῷ ὁ τύπος, τὴ θεωρητικὴ ἀνεπάρκεια τῶν «κριτικῶν», τὴν πολλὴ ἀπλοῦστευση τῆς κριτικῆς στὸν τόπο μας, τὸν σκοταδισμό καὶ συντηρητισμὸ στὰ σχολεῖα μας, τὴ διαμάχη γύρω ἀπὸ τὸ σύνθημα «ἐπιστροφή στὶς ρίζες», τὴν περιστασιακὴ ἀπασχόληση μὲ τὴν κριτικὴ, τὴ σχέση υποβαθμίσεως τῆς πεζογραφίας μας καὶ κριτικῆς, τὴν ἐργαστηριακὴ κριτικὴ καὶ τὴν «εὐρηματικὴ» λογοτεχνία, πού τίς κατακρίνει μὲ ἀποδεικτικὰ στοιχεία καὶ ἄλλα.

Τέλος πρέπει νὰ τονιστεῖ τὸ θάρρος καὶ ἡ σαφήνεια τῶν θέσεων τοῦ Βιστωνίτη καὶ ὁ προβληματισμὸς, πού δημιουργοῦν στὸν ἀναγνώστη.

Ὁ Ἄλεξ. Ζήρας στὸ σύντομο μελέτημά του «Ἡ ἔξουσία τῆς κριτικῆς» θέτει ἐπίκεντρο τῶν ἀπόψεών του τὸ ὅτι «οἱ σχέσεις τοῦ κριτικοῦ μὲ τὸ κρινόμενο ἔργο εἶναι σχέσεις ἀντιπαράθεσης». Αὐτὲς οἱ σχέσεις ὑποχρεωτικὰ φέρνουν ἀντιμέτωπο τὸν λογοτέχνη καὶ τὸν κριτικὸ του ἢ ἀναγνώστη του. Δὲν εἶναι πικὰ ἡ κριτικὴ σήμερα τοῦ παλιοῦ ρωμαντικοῦ τύπου, πού

ἔσχυε τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνες μὲ τὴν ἔννοια τῆς «ταπεινῆς ὑπηρετρίας» πού σὲ εἰσάγει στὸν κόσμον τοῦ λογοτεχνήματος. Ἡ στάση τῶν συγγραφέων ἐναντι τῆς κριτικῆς κατὰ τὸν Ζήρα ἀφείλεται σὲ δυὸ κυρίως λόγους: πρῶτο στὸ ὅτι ἡ κριτικὴ δὲν ἐλέγχεται καὶ δεύτερο πῶς αὐτὴ ἔχει στὴ διάθεσή της ἀπεριόριστο χρόνο γιὰ νὰ σκύψει πάνω στὸ λογοτεχνήμα καὶ νὰ πεῖ τὴν ἀποψή της. Πάντως ἡ κριτικὴ, καλὴ καὶ μεθοδικὴ ἢ ἀπλῶς συναισθηματικὴ καὶ περιγραφικὴ, ἐπηρεάζει. Σήμερα, καὶ συγκεκριμένα μετὰ τὸ '50 ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ ἀπόκτησε μιὰ αὐτονομία κ' ἔχει τὸ δικό της σύστημα. Ὁ Ζήρας δέχεται πῶς «τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο εἶναι ἓνα γεωγραφημένο πεδίο, ἓνα πλήρες σύστημα καὶ τὸ κείμενο τῆς κριτικῆς εἶναι ἓνα ἄλλο ἔργο πού γράφεται μὲ σκοπὸ νὰ ἀνασυνθέσει μὲ μιὰ γλώσσα τὸ παράγωγο τοῦ λογοτέχνη».

Ὁ Μ. Γ. Μερσακλῆς ἀσχολεῖται μὲ τὰ «Ζητήματα αἰσθητικῆς καὶ λογοτεχνίας». Στὴν πραγματικότητά (ὅπως δηλώνει καὶ ὁ ἴδιος μᾶς δίνει συνοπτικὰ ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Kagan «Αἰσθητικὴ» τὸ τμήμα κριτικῆς. Σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ συγγραφέας παρεμβάλλει τίς ἀπόψεις του καὶ κάνει συγκρίσεις μὲ τίς θέσεις τοῦ Μπάρτ καὶ ἄλλων, πάντοτε σχολιάζοντας τες. Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ἑνὸς θαυμασίου κειμένου τοῦ Μιχαὴλ Μητσάκη «Ἐν τῷ ξενοδοχείῳ...» (1889) ὁ Μερσακλῆς ἀπαντᾷ στὴ θέσιν τοῦ Μπάρτ γιὰ τὴ γοητεία τῆς «ἄφρασίας» μὲ τούτῃ τὴ «φραστικότητα» τοῦ δικοῦ μας πεζογράφου. Πάντως ὑπάρχει μιὰ δυσκολία στὴν παρακολούθησιν αὐτοῦ τοῦ μελετήματος, λόγῳ τοῦ εἰδικοῦ του στόχου. Περισσότερο μιᾶς στοὺς εἰδικούς.

Θὰ τὴ λέγαμε σαφῆ καὶ πρακτικὴ, χωρὶς ὅμως συνταγές, τὴ μελέτη τοῦ Γ. Ὠργου Μουρέλου, πού ἔχει τί-

τιλο «Ἀνατομία τῆς κριτικῆς». Τίς ὑποδείξει-
 ξεις καὶ τίς θέσεις τοῦ ὁ συγγραφέας τίς
 ὑποστηρίζει μὲ παραδείγματα, κυρίως ἀ-
 πὸ τὸν γαλλικὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας καὶ
 περισσότερο ἀπὸ τὴν πεζογραφία. Εἰδικὰ
 ἐπισημαίνει ὁ συγγραφέας τὴ σημασία τῶν
 ἴδιων τῶν μεγάλων δημιουργῶν, ποὺ ἀνα-
 καλύπτουν καὶ προβάλλουν ἔργα τῶν συνα-
 δέλφων τους. Ἐπομένως μιὰ φωτισμένη
 κριτικὴ διασώζει ἔργα, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀρ-
 νητικὴ (βία:η, εἰρωνικὴ ἢ περιφρονητι-
 κή) ἀπογοητεύει συγγραφεῖς. Ὁ Μουρέ-
 λος πιστεύει πὼς ἡ κριτικὴ εἶναι ὀφηλό-
 λειτούργημα καὶ χρειάζεται γιὰ τὴν τέ-
 χνη. Σκοπὸς τῆς ἴδεν εἶναι νὰ καταδικά-
 ζει ἅσα νὰ καθιερώνει ἓνα ἔργο καὶ νὰ
 τὸ συμπληρῶναι μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν
 ἀξιολόγησίν τῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ κριτικὸς ἔ-
 χει τὴ δική του προσωπικότητα, τὴν ὁ-
 ποία διαμόρφωσε τὸ κοινωνικὸ του περι-
 βάλλον, τὴν πλοῦτισαν οἱ γνώσεις του, καὶ
 ἡ ὁποία ἔχει τὰ δικά της ἰδιαιτέρας, τίς ἐπι-
 θυμίες τῆς, τίς προτιμήσεις καὶ τίς ἀπω-
 θήσεις τῆς. Μιὰ ὑπερβολικὴ προβολὴ τοῦ
 ἐγῶ του μπορεῖ νὰ τὸν παρασύρει σὲ κα-
 κοτοπιές. Καὶ διαιρεῖ τοὺς κριτικὸς ὡς
 ἐξῆς: α) συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ
 τὴν κριτικὴ γιὰ νὰ συνευθετοποιήσουν
 καλύτερα τὴ δική τους δημιουργία. Π.χ.
 ὁ Παλαμάς καὶ ὁ Σεφέρης. β) Μελετητὲς
 καὶ πανεπιστημιακοὶ δάσκαλοι ποὺ ἀναλύ-
 ουν τὰ ἔργα γιὰ σκοποὺς διδασκαλίας. γ)
 Δημοσιογράφοι γιὰ τίς σχετικὲς στή-
 λες τους στὸν περιοδικὸ ἢ ἡμερήσιον τύπο.
 Καὶ δ) ἔρασιτέχνες καὶ εὐκαιριακοὶ, συ-
 νήθως ἀπιστευμένοι: συγγραφεῖς ποὺ θρί-
 σκουν εὐκαιρία νὰ ξεπιάσουν. Στὴ συνέ-
 χεια ὁ συγγραφέας διακρίνει τρία εἴδη
 κριτικῆς τῆς λογοτεχνίας τὰ ἐξῆς: α)
 Τὴν περιγραφικὴν, ποὺ εἶναι κυρίως πλη-
 ροφορικὴ καὶ συνηθίζεται στὶς ἔφημερί-
 δες. β) Τὴν ἐρμηνευτικὴν κριτικὴν, ποὺ ἀ-

ναλύει τὸ ἔργο καὶ τὸ φωτίζει μὲ δάση
 βιολογικῶν, ψυχολογικῶν, ιστορικῶν, και-
 νωνολογικῶν καὶ μορφολογικῶν—αἰσθη-
 τικῶν λόγων. Καὶ γ) τὴν ἀξιολογικὴν
 κριτικὴν, ποὺ εἶναι προέκταση τοῦ ἔργου
 καὶ προσθέτει ἀξία στὴν ἀξία τοῦ ἔργου
 ὅταν γίνεται μὲ κατανόηση καὶ ἀγάπη καὶ
 ποὺ τὸ ἐπιβάλλει στὸ κοινόν. Ὁ Μουρέλος,
 θέδαια, τονίζει πὼς σὲ κάθε μορφή κριτι-
 κῆς μπορεῖ νὰ συνυπάρχουν λίγο—πολύ
 καὶ τὰ τρία αὐτὰ εἴδη.

Ὁ Θ α ν ά σ η ς Ν ί α ρ χ ο ς
 στὸ «Ἐνας λόγος γιὰ τὴν κριτικὴν» δηλώ-
 νει σαφέστατα πὼς ἴδεν ὑπάρχει: στὴν Ἑλ-
 λάδα κριτικὴ παρὰ περιστάσιμα καὶ ἀ-
 σύνδετα, καὶ μάλιστα στὸ περιθώριον ἄλ-
 λων ἐργασιῶν. Κι' ἐπειδὴ αὐτὴ γινόταν
 σὲ ἔντυπα ἔφημερα, ἔμεινε δημοσιογραφι-
 κή, χωρὶς νὰ δημιουργηθοῦν σχολές, μὲ
 παράδοση, ἀλλὰ μόνον μεμονωμένες περι-
 πτώσεις κριτικῶν. Καὶ σημειώνει πὼς ὁ-
 ταν ἡ κριτικὴ ἀκμάζει ὡς αὐτόνομο λογο-
 τεχνικὸ εἶδος, τότε παρατηρεῖται στὸν τό-
 πο πνευματικὴ παραγωγή μὲ εὐρύτερες ἀ-
 νομιότησεις. Προσωπικὰ ὁμως πιστεύουμε
 τὸ ἀντίθετο. Δηλ. ὅταν ὑπάρχει ἔντονη
 πνευματικὴ δημιουργία παρουσιάζεται πα-
 ράλληλα καὶ ἡ κριτικὴ.

«Ἡ αὐτοψία ἐνὸς βιασμοῦ» τοῦ Κώ-
 στα Ἰ. Παπαγεωργίου εἶναι ἓνα
 εἶδος πεζοτραγουδοῦ μὲ θέμα τὴν κατα-
 γραφὴν τοῦ ποιήματος ἀπὸ τὸν ποιητὴ
 στὸ ἄσπρο χαρτί. Τί σχέση ὁμως τοῦτο
 ἔχει μὲ τὴν κριτικὴν καὶ τὸ πρόβλημα
 τῆς;

Ὁ Γ. Π. Σαββίδης μὲ τὸ «Νεο-
 αλεξανδρινὲς ἔντυπώσεις» (μὲ ἀφορμὴ ἓνα
 ἀνέκδοτο κείμενον τοῦ Καβάφη) μᾶς δίνει
 μερικὲς ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις καὶ πλη-
 ροφορίες, προσπάντων τὴ σημασία τῆς «συ-
 τροφικότητος» στὶς περιοδικὰς ἐκδόσεις
 καὶ στὴν κριτικὴν στάση ἐνὸς περιοδικοῦ,

ἔστω κι' ἂν αὐτὴ ἡ συντροφικότητα ἐνέχει τὸ στοιχεῖο τῆς πολυφωνίας. Ὁ Σαβδίδης ἔχει τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ δημοσιογραφικὴ κριτικὴ τῆς λογοτεχνίας πεθαίνει καὶ μένει ὁ περιοδικὸς τύπος νὰ προσπαθεῖ νὰ ἐνημερώσει ἀξιολογικὰ τὸ κοινόν. Πάντως τῆ σημερινῇ ὕσπραξίᾳ τῆς κριτικῆς τὴν ἀποδίδει στὴν ἔλλιψη οικονομικῆς ἐνθαρρύνσεως. Γιὰ τὴ σημασίᾳ τῆς «συντροφικότητας» ὁ Σαβδίδης δίνει στὴ δημοσιότητα ἕνα ἀνέκδοτο χειρόγραφο τοῦ Καδάφη ποῦ μιᾶ γιὰ τὴν Κριτικὴ Ὀμάδα τοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα» (τῆς Αἰγύπτου). Καὶ στὸ σχόλιό του ἔμμεσα σπρώχνει γιὰ τὴ δημιουργία τέτοιων «Ὀμάδων Κριτικῆς».

Ὁ Κώστας Στεργιόπουλος στὸ μελέτημά του «Ἐνας πρῶτος ὄρισμός τοῦ κριτικοῦ» ξεκινᾷ νὰ ὀρίσει τὶς ἰδιότητες ἐκείνου ποῦ ἴσκει τὴν κριτικὴ μὲ τὸ ρητὸ «Ἄνθρωπος ἀγαθός, φιλανθρὸς περὶ τὸ ἀναγινώσκειν», ποῦ πρῶτος ὁ Δημαρᾶς χρησιμοποίησε. Ὁ ὄρισμός αὐτὸς εἶναι μετατροπὴ τοῦ ὀρισμοῦ γιὰ τὸν ρήτορα ἀπὸ τὸν Κάτωνα, δηλ. τὸ «ἄνδρας ἀγαθός, ἔμπειρος στὸ λέγειν». Καὶ ὁ Στεργιόπουλος σχολιάζει τὶς δυὸ αὐτὲς φράσεις συμπληρωματικὰ πρὸς τὸ σχόλιο τοῦ Δημαρᾶ, καὶ καταλήγει: στὸν ἐξῆς ὄρισμό: Κριτικὸς εἶναι: «ἄνθρωπος μὲ καλὴ πίστη, ἔμπειρος στὸ νὰ διαβάσει καὶ νὰ γράφει».

Ἀπὸ μιὰ ἄλλη γωνία βλέπει ὁ Πέτρος Χάρης τὸν κριτικὸ λόγον στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ ἐκτεταμένο του μελέτημαδοκίμιον «Νεοελληνικὸς κριτικὸς λόγος». Κατ' ἀρχὴν ὁ συγγραφεὺς, μὲ βάση τὴν πολυετή του θητεία στὸν κριτικὸ λόγον καὶ τὴ συνεχῆ ἀπασχόλησή του σ' εὐρὺ φάσμα γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό, ἀπορρίπτει τὸν ἰσχυρισμὸ πὼς εἶναι πρόωρον νὰ γίνῃ ἀπολογισμὸς τοῦ νεοελληνικοῦ κριτικοῦ λόγου. Στηρίζει αὐτὸ στὸ γεγονὸς πὼς ἡ νέα

ἑλληνικὴ ποίηση μὲ τὸν Σολωμό, ἐμφανίστηκε σύγχρονα μὲ τὸν κριτικὸ λόγον τοῦ Παυλά. Εἶναι: τοῦτο ἕνα ὑπολογισμὸ διάστημα γιὰ νὰ γίνουν παρατηρήσεις, κρίσεις καὶ ἀποτιμήσεις. Ἦδη δυὸ ἀνθολογίες νεοελληνικῆς κριτικῆς ἔχουν ἐκδοθεῖ καὶ μιὰ ἐκλογὴ, ἄρα πῶς εἶδος αὐτὸ τῆς λογοτεχνίας ἔχει πιά ἱστορία. Ὁ Χάρης παραδέχεται: πὼς ἡ κριτικὴ προσφέρει καὶ ὑπάρχει ἀφοῦ ὄλοι, καὶ οἱ ὑσαρεστημένοι, τὴν περιμένουν. Ἐπίσης ὁ Χάρης θεωρεῖ τὴν κριτικὴ ὡς μὴ ἔρασι-τεχνικὴ ἀσχολία κι' ὅτι πολλοὶ κριτικοὶ διαθέτουν εὐρύτατη μόρφωση, ἀληθινὴ σκέψη καὶ εὐαισθησία. Τὸ ὅτι οἱ κριτικοὶ δίνουν τὶς ἐκτελέστερες ἐργασίες τους ἀργότερα ἀπ' τοὺς συνομηλικούς των λογοτέχνες, δείχνει πὼς οἱ κριτικοὶ προετοιμάζονται κι' ἐπιζητοῦν νὰ δώσουν τελικὰ διαμορφωμένες τὶς ἀπόψεις τους. Ὁ κριτικὸς λόγος γιὰ τὸν Πέτρο Χάρη εἶναι κείμενον λογοτεχνικὸ γιὰτὶ ἔχει λογοτεχνικὴ μορφή. Συχνὰ εἶναι ἐπικαιρικὴ ἢ κριτικὴ ὡς κριτικὴ σημειωματογραφία ἀλλὰ καὶ συνθετικὴ, δηλ. συγκεντρώνει ὄλικόν, τὸ ἀξιολογεῖ καὶ τὸ ἀνασυνθέτει. Αὐτὴ ἡ συνθετικὴ κριτικὴ, ποῦ ἄλλοι τὴ διαίρουσιν σὲ φιλολογικῆ-ἐπιστημονικὴ καὶ σὲ λογοτεχνικὴ κριτικὴ, γιὰ τὸν Χάρη εἶναι: μιὰ ἢ κριτικὴ, ἕνα λευτούργημα ὃ εὐθυνο, ποῦ συμβάλλει: στὴ διαμόρφωση ἀληθινῆς πνευματικῆς ζωῆς, δηλ. ἢ φιλολογικὴ κριτικὴ ἐρευνᾷ καὶ καταλήγει σὲ διαπιστώσεις καὶ ἢ λογοτεχνικὴ πάει πρὸς τὰ πέρα, ἐξηγεῖ τὸ λογοτέχνημα καὶ ἀνακαλύπτει. Τὸ ὅτι ὑπάρχει ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο στὴν κριτικὴ δὲν τὴν ὀποθεθμίζει, γιὰτὶ ἢ κάθε ἀνθρώπινη ἐκδήλωση ἔχει τὸ λίγον-πολὺ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον. Ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπόψεις καὶ θέσεις τοῦ ὁ Πέτρος Χάρης τὶς ὑποστηρίζει καὶ μὲ τὸν λόγον τῶν ἄλλων τοῦ Τομαδάκη, τοῦ Ξενόπουλου, τοῦ Τσάτσου, τοῦ

Σεφέρη, κυρίως τῶν τελευταίων μὲ ἀνάλογα ὑποσπάσματα ἀπὸ τὰ κείμενά τους. Ἐπιπλέον σημαντικὸ εἶναι στὸ κείμενο αὐτὸ τοῦ Χάρη κι' ἡ ἐξέταξη τοῦ δοκιμίου καὶ οἱ διακρίσεις του, ἀκόμα κι' ἡ ἔμμεση σύνδεσή του μὲ τὸν κριτικὸ λόγον.

Τέλος, ἡ ἔκδοσή τελεῖται μὲ μιὰ ἀξιοθαύμαστη καὶ ὑπομονετικὴ ἐργασία τοῦ Χαράιλ αμπου Μπακιρτζή τὸ «Ἐβρετήριο Νέας Πορείας» (1975—1984). Ὁ Μπακιρτζής δούλεψε πολὺ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους συνεργάτες τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ τεύχους. Οἱ λεπτομερεῖς ὑποδιακρίσεις μὲ πίνακες ὄλου τοῦ ὀλιγοῦ ἀπὸ τὸ 1975—1984, θὰ βοηθήσει ὁποῖον ἔβρουα τὸν νεοελληνικὸ λόγον ν' ἀνατρέξει: σὲ σχετικὰς σελίδες — χωρὶς νὰ χάνει πολὺτιμο χρόνον καὶ νὰ πέφτει σὲ βασικὰ λάθη. Τοῦ χρωστάμε εὐγνωμοσύνην.

Ποιῶν παρατηρήσεις μποροῦν νὰ γίνουν ἀπὸ ἕνα ἀναγνώστη, ποὺ ἔχει ἐνδιαφέροντα, χωρὶς νὰ ναι φιλόλογος, πανεπιστημιακὸς ἢ εἰδικὸς ἐρευνητὴς τοῦ θέματος κριτικῆ;

Πρῶτη παρατήρηση εἶναι πὼς ὅλοι παραδέχονται τὴν ἀξία καὶ συμβολὴ τῆς κριτικῆς γιὰ τὴ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς. Ἀφοῦ καὶ οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Ἀγγελάκη καὶ ἡ σάτιρα τοῦ Ἀλαδέρα σὲ ὁδηγοῦν στὴν ἀποφῆ πὼς χρειάζεται ἡ κριτικὴ ὅταν ἀποκαθαρθεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιπολαιότητες καὶ τοὺς αὐτοσχεδιασμοὺς τῶν προχειρολόγων τοῦ ὁποιοῦδήποτε «ἐπαγγελματῶς».

Δεύτερη παρατήρηση εἶναι ἡ ἀνάγκη νάχει: ὁ κριτικὸς ἦθος καὶ ὄχι: ἀπλὴ μορφωσι, νὰ διαθέτει τὴ θεία ὄρα τῆς διαίθεσης καὶ τῆς φαντασίας, καὶ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκφράζεται λογοτεχνικὰ καὶ μεταδοτικὰ.

Τρίτη παρατήρηση εἶναι ἡ σημασία, ἔστω καὶ ἀπλῶς πληροφοριακῆ, τῆς κριτικῆς σημειωματογραφίας ὅταν καὶ αὐτὴ γίνεται μὲ κάποιο ἦθος. Τούτῃ βοηθεῖ στὸ κάτω-κάτω τὴν κίνηση τοῦ διδίου.

Τέταρτη παρατήρηση εἶναι ἡ προσεκτικὴ ἐπιλογή τῶν μελῶν μιᾶς κριτικῆς ἐπιτροπῆς γιὰ διαγωνισμοὺς.

Πέμπτη παρατήρηση εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση πὼς ὑπάρχει νεοελληνικὴ κριτικὴ, ἀνεξάρτητα ἂν μπορεῖ ν' ἀνέβει αὐτὴ σὲ ἀνώτερα ἐπίπεδα, ὅπως γίνεται παντοῦ καὶ γιὰ ὅλα.

Τέλος, μόνο πὼς γνωσιζόμεστε γιὰ τὴν κριτικὴ ἄμεσα τῆς ἀναγνωρίζουμε τὴ συμβολὴ τῆς στὸν πολιτισμὸ. Ἡ «Νέα Πορεία» μὲ τὸ εἰδικὸ αὐτὸ τεύχος γιὰ τὴν κριτικὴ πείθει γιὰ τοὺς ἀληθινὰ πνευματικὸς τῆς στόχους κι' ἔχει τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐπαρκῶν ἀναγνωστῶν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
«ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΤΟΝ ΑΕΡΑ
ΤΗΣ ΕΝΑΤΗΣ ΤΟΥ ΜΠΕΤΟΒΕΝ»,
«ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ»

Στις ἐκδόσεις τώρα. Σήμερα θὰ παρουσιάσουμε τὶς ἐπανεκδόσεις τῶν διδίων τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Συμφωνία στὸν ἀέρα τῆς ἐνάτης τοῦ Μπετόβεν, καὶ «Δελφικὲς Ἀμφικτυονίες».

Καὶ πρῶτα τὸ διδίου «Συμφωνία στὸν ἀέρα τῆς ἐνάτης τοῦ Μπετόβεν». Μὲ τὴ σύνθεσιν αὐτὴ ὁ γνωστὸς ποιητὴς δίνει ἕνα ἀκόμη θεῆμα τῆς ἰκανότητάς του νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ ὅσα πέφτουν στὴν ἀντίληψή του. Ἡ μουσικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἕνας τομέας τῆς τέχνης, ὁ ὁποῖος τὸν συγκινεῖ βαθειά, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἀγάπη μὲ

τήν οποία έσκυψε πάνω από τή μουσική του Μπετόβεν και έγραψε στίχους για τις τέσσερεις κινήσεις τής συμφωνίας. Είναι καταφανής ή προσπάθειά του να δώσει με τόν λόγο αυτόν που δίνει ή μεγαλειώδης μουσική του Μπετόβεν. Γι' αυτό και επιστράτευσε τόν ταλέντο, τόν γλαφυρό λόγο, τόν δυναμισμό, τόν λυρισμό και τόν πάθος, που διακατέχει τόν στίχο του κι έδωσε τή σύνθεση αυτή, ή οποία βραβεύτηκε τόν 1955 κι από τότε δημοσιεύτηκε μερικές φορές, για να έπαναχθού τώρα με τήν ευκαιρία του «Έτους Ευρωπαϊκής Μουσικής».

Τόν κείμενο συνοδεύεται από ώραία σχέδια που είχε κάνει πριν από χρόνια ο ζωγράφος Χριστόφορος Σάββα.

Δίνουμε στή συνέχεια μερικούς στίχους από τήν τρίτη κίνηση που επιγράφεται «Η Πίστη»:

Ό μουσικός σου θεΐνος, θεΐνο
στήν πεινασμένη μας ζωή.
Αΐσθημα ώραίο που προμηγνά
τή λάμψη τ' ουρανού μες τόν άνθό.

Πέμισε τή ζωή με νόημα
σά θρέφος τήν καρδιά.
Πλάτυνε τή στενή μας θέα
σάν πέφτουν τείχη για ν' άπλώση
στών κάμπο ή στενεμένη πόλη.

Τόν πλούτο ο άνθρωπος μετρούσε.
Τώρα μετρά τόν σπόρο τής ψυχής.
Τόν κρίνο αν λάμψη, εφήμερα κερδίζει.
Μιά στάλα τής ψυχής άξίζει
τό δάρος τ' ουρανού.

Και τώρα στο βιβλίον «Δελφικές Άμφικτυονίες». Τόν θεάτρο είναι ένας από τούς τομείς, με τούς οποίους ασχολείται συστηματικά και με μεράκι ο Κύπρος Χρυσάνθης.

Τόν μονόπρακτο «Δελφικές Άμφικτυονίες» γίνεται με τήν ευκαιρία του Διε-

νές» πρωτοτυπώθηκε τόν 1968. Η τωρινή θνοός Έτους Νεολαίας. Είναι ένα έργο, δοσμένο με τόν γνωστό λυρικό ύφος του συγγραφέα, στο οποίο προβάλλεται τόν άθλητικό πνεύμα και τόν ΐδανικά τής πατρίδας και τής ειρήνης. Οι χαρακτήρες δίνονται σωστά και τόν μηνύματα πετυχαίνουν τόν στόχο τους με άμεσότητα.

Η υπόθεση διαδραματίζεται στην άρχαία Ελλάδα και συγκεκριμένα στους Δελφούς, όταν τελούνται τόν Πύθια. Στους άγωνες μετέχουν και Κύπριοι. Τρεις έφηβοι, μάλιστα, θά πετύχουν νίκες και θά τιμήσουν τήν πατρίδα και τις οικογένειές τους.

Θ. ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ

ΙΟ ΒΙΒΛΙΟ

Δημοσθένης Ζαδέ: Πάνω απ' τόν ΐξένο μόχθο, Άθήνα 1985.

Τελευταία παρατηρείται ή κωδικοποίηση σε βιβλίον τών κριτικών που οι συγγραφείς τους δημοσίευσαν στον περιοδικό και ήμερήσιο τύπο. Γνωστοί κριτικοί του έλλαδικού χώρου: Παπακωνσταντίνου, Κοτζιάς κι Άλλοι, κάπως παλαιότερα οι Χατζίνης, Χατζηφώτης και Άλλοι, όπως και ή επιλογή άνθολόγων από τόν κριτικό έργο γνωστών κριτικών σαν του Πέτρου Χάρη περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή. Άλλά και κύπριοι σαν τόν Σάββα Παύλου ακολουθήσαν τήν κίνηση αυτή. Είναι μια κίνηση ωφέλιμη για τόν γράμματά μας ή κωδικοποίηση αυτή. Συνήθως τόν κριτικά σημειώματα του περιοδικού τύπου και σε χειρότερη μοίρα του ήμερήσιου, διαβάζονται απλώς με τή διάθεση τής γρήγορης πληροφορίας. Όταν όμως τακτοποιηθούν σε βιβλίον, που σημαίνει τελική και έλεγμένη μορφή, τότε κοιτάζονται με άλλο μάτι, μελετώνται ως μαρ-

τυρίες. Και άσφαλώς υπόκεινται και σε άστυρή κριτική.

Ο Δημοσθένης Ζαδές, που ύπηρέτησε τή νεοελληνική λογοτεχνία από τὸ 1950, έσκυψε πολύ «Πάνω άπ' τόν Ξένο μόχθο» όπως χαρακτηρίζει τή δραστηριότητά του αὐτή πολύ εὔστοχα και δηλωτικά. Έχει γράψει κριτικές γιά 1900 περίπου βιβλία με εὐθύνη και ισοβαρότητα. Οί κριτικές αὐτές εἶναι διασκορπισμένες σε ποικίλα έντυπα, πολλές σε έπαρχιακά και δυσεύρετα γιά όσους κατοικοῦν σε άλλες περιοχές. Έπιπλέον, οί νεώτεροι δέν εἶναι εύκολο, θάλεγε κανείς άδύνατο, νά τίς γνωρίσουν. Συνεπώς ή κωδικοποίησή τους σε βιβλίο, με τόν δηλωτικό όπως προαναφέρθηκε τίτλο «Πάνω άπ' τόν Ξένο μόχθο» άποτελεῖ πράξη άφέλιμη γιά τόν κριτικό και γιά τὸ κοινό. Τώρα ὁ Ζαδές κυκλοφόρησε τόν πρώτο τόμο.

Στό βιβλίο αὐτό κριτικής ή κασάταξη τοῦ ὕλικου γίνεται με βάση αλφαθητική. Με τόν τρόπο αὐτό άποφεύγεται και ὁ κίνδυνος νά παρεξηγηθεῖ ὁ κριτικός πώς αξιολογεῖ συγγραφείς, παρόλο που θάχε τὸ δικαίωμα.

Οί κριτικές εἶναι δημοσιευμένες σε μιὰ περίοδο κοντά στα εἴκοσι χρόνια. Ἄν ή κασάταξη γινόταν με βάση τή χρονολογία, θά μπορούσε πιδ εύκολα ὁ άναγνώστης, ή ὁ μελετητής νά παρακολουθήσει τήν πορεία τῆς κριτικής σκέψης, τίς πιθανές αλλαγές κριτικών στάσεων και άλλα τοῦ κριτικού. Βέβαια, τελικός λόγος γιά τήν κριτική πορεία τοῦ Ζαδέ, μπορεί νά γίνει μόνο όταν δημοσιευτοῦν όλα τὰ κείμενα (ή ὅσα τώρα τὰ άναγνωρίζει ὁ κριτικός), τῆς περιόδου 1952—1984. Πάντως ὁ μόχθος από τώρα εκτιμάται και έπισημαίνεται.

Στά κριτικά κείμενα τοῦ Α' αὐτοῦ τόμου, υπάρχει ποικιλία κρινόμενων έρ-

γων, όπως ποίηση, διήγημα, ταξιδιωτικά, θέατρο, γραμματολογικά. Ἄλλά και εκφραστική ὑποχρεωτικά ποικιλία παρατηρεῖται, τήν ὁποία συνήθως επιβάλλει και τὸ κρινόμενο έργο. Καθορισμός σαφούς κριτικής γραμμῆς με τρόπο τεχνικό δέν μπορεί νά δηλωθεῖ. Ὅμως σαφέστατα φαίνεται ή αγάπη τοῦ κριτικού πρὸς τὸ κρινόμενο έργο. Σέβεται ὁ Ζαδές τόν μόχθο τοῦ άλλου, σκαλίζει νά βρεῖ τή συμβολή τοῦ λογοτέχνη, δίνει και πληροφορίες, ξεκινά από κάτι ὕδιαιτερο τοῦ έργου γιά νά εκφράσει κάποιες προσωπικές του άπόψεις, δίνει δείγματα γιά μαρτυρία τοῦ λόγου του. Με άλλα λόγια, λεπτοσκοπίζει τὸ κρινόμενο έργο γιά νά μάς δώσει ν' αντιληφθοῦμε τίς τάσεις τοῦ συγγραφέα, τόν χώρο μέσα στον ὁποιο κινεῖται, σε ποιὸ σημείο βλέπει επιτεύξεις μικροῦ ή μεγάλου βαθμοῦ. Και όλα αὐτά με καθαρή εκφραστική χωρίς λεκτικές και φραστικές άκροβασίες ή με άμφιλεγόμενες παραγράφους.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ιωάννας Τσάτσου: «Καταγραφές», Αθήνα 1983.

Βιβλίο προσωπικών αναμνήσεων — μερικές από τὸ άμεσο οικογενειακό περιβάλλον της συγγραφέας — εἶναι: οί «Καταγραφές», της Ιωάννας Τσάτσου. Ο τίτλος κι' όλας, ανεξάρτητα από τή δήλωση στο πολύ σύντομο προλογικό, χαρακτηρίζει κατά κάποιο τρόπο τὸ περιεχόμενο.

Η συγγραφέας με πολλή συγκίνηση, και κόσμια στα απολύτως οικογενειακά της, καταγράφει διάφορα περιστατικά, που τα θεωρεῖ σημάδια στη ζωή της, και θάθελε νά μην καταθεθοῦν στο χώρο της σιωπῆς. Από τα κείμενα αὐτά που διαρροῦνται σε δυο ενότητες — «Ιστορήματα» και «Μνήμες» — τα πρώτα τέσσερα, που

έχουν τίτλους «Ώάντα Φε», «Η ζωή άθροισμα αποστάσεων», «Το τετράδιο του φοιτητή», και «Πριν ο θεός εμψυχήσει το λόγο», έχουν τη μορφή παραδοσιακού διηγήματος με στέρεη δομή και πολλή οικονομία σε όλα. Λίγο πιο σύντομα απ' όσα θέλει: η διήγηση, τα δυο τελευταία της ενότητας. Τα δυο πρώτα συμβαίνουν τα χρόνια της Γερμανικής κατοχής και δίνεται η ατμόσφαιρα της εποχής πολύ λιτά και πειστικά, χωρίς συνηματολογίες. Το τρίτο με τίτλο «Τα τετράδια του φοιτητή», όπου υπονοείται κι' ο συγγραφέας Σράτης Μυρσίλης, τελειώνει με τον πόλεμο του '40 ως κορύφωση. Πολύ ανθρώπινο, με προσεκτική έκφραση, είναι το «Πριν ο Θεός εμψυχήσει το λόγο». Τα υπόλοιπα δύο, τα σύντομα, δείχνουν κυρίως δυο χαρακτηριστές ξεχωριστούς, παρά τη συνηθισμένη θράση, που περιμένει ένας από το διήγημα.

Η ιδεότερη ενότητα, «Μνήμες», εκτός από το τελευταίο όπου αναγγέλλεται το ευχάριστο συμβάν της Ένωσης της Δωδεκανήσου με τον Ελληνικό Κορμό, έχει διάχυτη την πικρία των οικογενειακών περιστατικών της συγγραφείας: Ο θάνατος του αδελφού της Άγγελου, η νόσος του πατέρα της στο Παρίσι με ευτυχές αντιστάθμισμα τη θεία Άγλα, που επέστρεψε στη δραστήρια ζωή από την αυτοεγκατάλειψή της, και οι τρεχάλες με τα παιδιά κατά τον πόλεμο του 40—41. Με τα διηγήματα «Ο Άγγελος» και «Ερήμωση» η συγγραφέας πρόσθεσε ένα άλλο οικογενειακό κεφάλαιο, που συμπληρώνει το «Ο αδελφός μου Γιώργος Σεφέρης», ένα βιβλίο της πολύ αποκαλυπτικό για τους μελετητές του Σεφέρη. Και στα κείμενα αυτά της δεύτερης ενότητας, υπάρχει το στοιχείο του διηγήματος και όχι της α-

πλής αφήγησης, κυρίως στο εκείμενο «Ερήμωση», στο οποίο η «ανθρωπιά» κυριαρχεί.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γ. Θ. Βαφόπουλου, Τò Τέλος (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1985.

Η τελευταία αυτή ποιητική συλλογή του Γ. Θ. Βαφόπουλου, ελπίζουμε όχι ή έσχατη — μολονότι ο ποιητής υπερίφραστα δηλώνει ότι μ' αυτήν «θραύει: πιά τον κάλαμο» της ποιήσής του — σημαδεύει τη συμπλήρωση 66 χρόνων ποιητικής προσφοράς (1919—1985).

Όπως και στα άλλα βιβλία του, ε-διαθέτερα τα πιο πρόσφατα, έτσι και στο «Τέλος» συναντούμε καταταθειμένη μια ποίηση άδίαστη, μακριά από έκζητήσεις και ακροβατισμούς, μιá ποίηση ώριμη, ειλικρινή, σχεδόν κουβεντιαστή, και για τουτό πολύ ευπρόσδεκτη. Ο Γ. Θ. Βαφόπουλος έγραψε πάντοτε με αίσθημα ύψηλης εθύνης και άπέναντι στην τέχνη του αλλά κι άπέναντι στον άγωνιόντα άνθρωπο, που βρίσκεται άδιάκοπα στο κέντρο της ποιήσής του. Η ανθρώπινη ψυχή ανάμεσα στον Θεό και τη μοναξιά, το θόρυβο της άγοράς και τη σιωπή, την άγίατητα και το δαιμονικό, την άγάπη και το μίσος, τον έρωτα και τον πόνο, το τραγικό και το γελοίο, δοκιμάζεται άσταμάτητα, δοσμένη στις μυλόπετρες των αντίθεσεων, των διλημμάτων και των ποικίλων αντίμαχων δυνάμεων που κατατρύχουν και συντρίβουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Όλη ή ποίηση του Βαφόπουλου κινείται μέσα σ' αυτή την ανθρώπινη δοκιμασία, προσωπική και καθολική, μιá δοκιμασία που κρατεί την ποιητική του δημιουργία πάντα γρηγορούσα μέσα στους ισχυρούς κλυδωνισμούς που γνώρισε ή Ελλάδα κι όλη ή ανθρωπότητα στον αιώνα μας. Τò «Τέλος»

κινείται μέσα στο ίδιο κλίμα του καιρού μας, καταγράφοντας την κραυγή αγωνίας και δδύνης του ποιητή για ένα κόσμο τόσο άβιωτο, όπως διαμορφώθηκε στις μέρες μας. Τα ποιήματα του «Τέλους», δώδεκα όλα, γράφτηκαν ανάμεσα στα 1978 και 1985. Ακολουθούν δηλαδή τα «Επιγενόμενα» (1977) και όλα σχεδόν είχαν δημοσιευθεί — πρωτόσειδα — στο περιοδικό «Νέα Έστια».

Το πρώτο ποίημα, με τον κλασσικό-τροπο και πολύ δηλωτικό τίτλο «Προμηθεύς Έλκόμενος», είναι αφιερωμένο στον θμότεχνό του ποιητή Γιάννη Ρίτσο. Μ' αυτό ο Βαφούπουλος ιχνηλατεί στοιχεία που έκαναν παράλληλο ή διαφοροποίησαν τον βίο των δυο ποιητών: Τα πολλά δάκρυα που πότισαν τη νιότη τους, έστω κι αν ανάβλυσαν «από ξεχωριστές πηγές θδύνης» τον έπαινετικό λόγο του Παλωμά για τα πρώτα τους ποιητικά φανερώματα το «Άρυστέρο» μονοπάτι του όμοτεχνού του που όδηγούσε στην «Άρετή των Πολλών» και που τον έσυρε σπαραγμένο «στα στενορρόμια των έξορων του» τον δικό του ιδρόμο «που έφερνε ύσα στη συνείδησή του», μα που κι αυτός όδηγούσε στο «σταυρωθήτω» μέσα σ' έναν κόσμο αχαλίωτου πάθους και στεγνών όδογμάτων, με κυριαρχικό και συνεχώς ανανεούμενο το παλιό «ό μη μεθ' ήμων καθ' ήμων έστι» τη μοναξιά τέλος που έκτισαν και οι δυο γύρω τους «ανεπαίσθήτως», και που τον κάνει στο τέλος ν' απλώνει από τη Θεσσαλονίκη το χέρι προς τον δράχο της Μομφρασίας για να συναντήσει την παλάμη του άλλου «ελκόμενου» όμοτεχνού του.

Το δεύτερο ποίημα, με τον διβλικό τίτλο «Έπι των ποταμών Βαβυλώνος» και όπότιτλο σχετικό παράθεμα από τους «Ψαλμούς» της Παλαιάς Διαθήκης, είναι γραμμένο στην Άγγλία τον Σεπτέμβριο

του 1978. Πρόκειται για ένα ποίημα— έξομολόγηση της αγάπης του και της νοσταλγίας του για την αγαπημένη του πόλη που μόλις είχε σκληρά δοκιμαστεί από «κύματα» σεισμικά» και «έγκελάδια τραύματα». Την έλη ατμόσφαιρα του «άλλους του νόστου» κορυφώνει το νυχτερινό πέρασμα με έεροπλάνο πάνω από την τραυματισμένη και σκοτεινή πόλη, που ανασύρει συνειρμικά στη σκέψη του ποιητή ταραγμένες στιγμές της νεανικής του ζωής στην άλησημόνητη Θεσσαλονίκη.

«Άουσιτες - Έλεγείο σε μιá ξανθή κοτσίδα» είναι ό τίτλος του τρίτου ποιήματος. Ό ποιητής περιθιαβάζοντας στο στρατόπεδο αυτό της φρίκης, αίχμαλωτίζεται από τη χρυσαφένια κοτσίδα μιáς μικρής έβραιοπούλας, άπλωμένη πάνω σε «φριχτούς σωρούς άλλων γυναικείων δοστρώχων». Αναδύεται τότε μέσα του ή όπτασία ενός κοριτσιού που στο ξανθό κεφάλι του, κάποτε «σ' ευφρόσυες παλιές ήμέρες», είχε μεταγγίσει κι ό ίδιος τη θερμή της θωπείας του. Νιώθει τότε την έσχυρή παρόρμηση ν' ανασύρει από «το φριχτό μακάβριο στοίβαγμα» την ξανθή κοτσίδα για να την δάλει πίσω στο κουρεμένο κοριτσιάτικο κεφάλι. Και επιλέγει:

Τώρα στοχάζομαι πώς πάντοτε δέν
είναι

ακάνθινος ό στέφανος του μαρτυρίου.

Μπορεί και με ξανθές κοτσίδες να
πλεχθεί

άπ' τις μικρές Ραχήλ όλου του κόσμου.

«Η αντίστροφη μέτρηση», το όπόμενο ποίημα, με παράθεμα—όπότιτλο από τον «Ψάουστ» του Γκαίτε, άποτελεί μιάν άνάστροφη πορεία της μνήμης του ποιητή μέσα στην έκταση των έξήγτα χρόνων από το τέλος της εφηθείας του ως το μεστό από πείρα της ζωής παρόν της ώριμης του ήλικίας. Μια περιπλάνηση σ' έ-

να «σκοτεινό δάσος», πού τότε ήταν του μέλλοντος και τώρα ανήκει πιά στο παρελθόν, κι όπου τις σκληρές ή αποτρόπαιες εμπειρίες υποδηλώνε μιὰ συσώρευση λέξεων—φορέων της βιωμένης αὐτῆς πικρῆς ζωῆς: λόχμες, πτώματα, ἀσελγείς πιθηκοί, ὑποκρισία, ἀδιαντροπιές, ἐρπετά, σκορπιοί, γυμνοκόρακες, τίγρεις, γεράκια, κρωγμοί, σπαράγματα, γλιστεροὶ βάρταχοι. Ἀπὸ τὸ ὕφος τοῦ χρόνου — κι ἐδῶ συναντάται μὲ τὸν γέρο τῆς Μαϊμάρης — διακρίνει πίσω του, σ' ἓνα «ξέφωτο τοῦ σκοτεινοῦ δάσους», τὴ δική του Μαργαρίτα, προσωποποίηση τοῦ ἄσπιλου προσώπου πού ἐρχόμενο ἀπὸ τὰ παρελθόν ἀκίνητοποιεῖ τὸν χρόνο κάνοντας τὰ πάντα «ἓνα μόνιμο παρόν», ἀλλὰ μαζὶ και προσωποποίηση τῆς Ποίησης, πού, ἀνυστερόβουλη, κάνει τὸ δικό της θαῦμα «μεταγγίζοντας μέσα του μονάχα ἀγάπη». Ἔτσι ὁ ποιητῆς μπορεῖ νὰ κλείσει τὸ ποίημα παίζοντας μὲ τὴ λέξη Ἀναστασία πού κλείνει μέσα της και τὴν Ἀνάστασι.

Στὸ ποίημα πού ἀκολουθεῖ, «Ἡ Μετάγγιση», μπροστὰ στὴν ἐκρινὴ ὁμορφιᾶ ἐνὸς κοριτσιοῦ πού περνᾷ τὸ κατώφλι τοῦ «μουχλιασμένου του σπουδαστηρίου, ὁ ποιητῆς ἀκροβατεῖ σὲ μιὰ σκέψη:

«σκέψη μωρή; ἢ μήπως τὸ ἄκρον ἄωτον ἐνὸς ἐγωῦσμου ὑπερβατικοῦ τῶν γεροποιητῶν...»

Ὁ «ἀνώγειμος κόσμος τῆς ἀγορᾶς μὲ τὴν παρόρμησιν τῶν ἀγοραίων ἐνστικτικῶν», θᾶθελε νὰ τὴν πιεῖ «σὰν κρῦο νερὸ μὲς στὸ ποτήρι». Ἡ ταπεινὴ αὐτὴ ὄρεξις δὲν ἀγγίζει ἢ δὲν ἀγγίζει πιά τὸν ποιητῆ. Διερωτᾶται πῶς θὰ μπορούσε ἐκείνη ἢ ζωνάνια τῆς νιότης νὰ μεταγγιστεῖ μέσα του, γὰ νὰ ξαναδρεθεῖ και πάλι «μὲς στὴν καρδιά τῆς ξεχασμένης ἀνοιξῆς».

Τὸ μοτίβο τῆς κοριτσιίστικης κοσι-

δας τοῦ τρίτου ποιήματος ἐπανέρχεται και στὸ ἕκτο ποίημα, πού ἔχει τὸν τίτλο «Ἀφορμὴ γιὰ ἐλεγείο σὲ μιὰ μαύρη κοτσίδα». Πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸ Ἄουσιτις, ὅπου στὴν ξανθὴ κοτσίδα μιᾶς ἐδραιοπούλας εἶδε «τὸν ἀκάνθινο στέφανο τοῦ μαρτυρίου» τῶν θυμάτων τῆς χιλιερικῆς θηρωδίας, ἀντικρύζει τώρα μιὰν καινούρια γενοκτονία. Τὴν πραγματοποιοῦν τώρα, στοὺς δρόμους τῆς Βηρυτοῦ, τὰ παλιὰ της θύματα. Κι ὁ ποιητῆς γράφει τὸ ἐλεγείο γιὰ τις μελαψὲς κοτσίδες τῶν κοριτσιῶν τοῦ Διδάγου και τῆς Παλαισιτίνης, πού δὲν εἶναι πιά «δαλμένες μὲ τάξι στὴ διτρίνα ἐνὸς Μουσείου, ἀλλὰ κολημένες στὰ συνθλιμμένα τους κρανία». Ὁ ποιητῆς συμπάσχει στὸν καινούριο αὐτὸ πόνο τοῦ ἀνθρώπου και ἐλεεινολογεῖ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς πού μὲ πιλάτεια ὑποκρισία ἀνέχονται νὰ συνεχίζεται ὁ χορὸς τοῦ θανάτου «πάνω στὴν κυκλικὴ πύστα ἐνὸς ὄρθιου βαρελιοῦ γεμάτου πετρέλαιου».

Στὸ ἔβδομο ποίημα, «Οἱ Κλειδοκράταρες», ὁ ποιητῆς ἀπευθύνεται στοὺς δυὸ ἰσχυροὺς τοῦ κόσμου, τὸν Λεονίντ Μπρέζνιεφ και τὸν Ρόναλντ Ρήγκαν, πού στὰ χέρια τους βαστοῦν «τὰ μοιραῖα κλειδιά δυὸ μυστικῶν θαλάμων, ὅπου ὁ καθένας τους κρύβει τὸν αἰώνιο θάνατο». Τοὺς ὑποβάλλει ἐπιτακτικὰ ὅτι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ θανατώσουν τὴν ἀνθρωπότητα κι ὅτι τὸ καλύτερο πού ἔχουν εἶναι νὰ ἀποσυρθοῦν ἤραιμα ἀφήνοντας «τὰ ἐγγόνια τους νὰ ὑποδεχτοῦνε τὸν ἐρχομὸ τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰώνα».

Ἡ «Ἐπιτομὴ τῆς Ἀγάπης» ἀναπλάθει μιὰν τραγικὴ ἱστορία μοναχοῦ, πού στὸν μοναστικὸ δίο τὸν ὀδήγησε ἓνας νεανικὸς ἄτυχος ἔρωτας. Γέρος και τυφλὸς τώρα, τελειώνει: μ' ἓναν ἀπροσδόκητο τρόπο τὴ ζωὴ του, ἰδίνοντας στὸν ποιητῆ τὴν εὐκαι-

ρία να παλξει με το φως και το σκοτάδι και με τα ονόματα των ήρώων του ποιήματος.

Το ένατο ποίημα οδηγεί πίσω στο κλίμα των «Επιγενόμενων». Το γράφει στο σκαλοπάτι των ογδόντα του χρόνων — «Το Όγδόντα» είναι ο τίτλος του. Αυτό το σταθμικό σκαλοπάτι στην «δρθια κλίμακα του βίου του» του δίνει τη δυνατότητα να επισκοπεί από το ύψος της τα κύματα του παρελθόντος:

Μετρώ εσους μείνανε. Λιγότεφαν πολύ.
Στήν άντιπέραν δχθη του μεγάλου
ποταμιού
ένα πλήθος από λευκά μαντήλια
νεύουν,
τήν αναπόφευκτη προσμένοντας συνάν-
τησή μας.

Μόνη συντροφιά, πιστή μιās δλάκερης ζωής, ή εξηγάχρονη του ποίηση εξακολουθεί να του κρατεί σφιχτά τη ζαρωμένη παλάμη. Άλλά ο βίος βραχύς, ή τέχνη μακρά. Όταν ο ίδιος θάχει φύγει, εκείνη θα μείνει στην αλώνια θέση της προσμένοντας «να υποδεχθεί τους νέους έρχόμενους ποιητές».

Τή μετάδοση στα «νέα ήθη της εποχής μας υποβάλλει το ποίημα «Ο Τελευταίος Σειληνός». Η παράδοσή μας γέρνει με τον «πρόσφατα πεθαμένο Σειληνό», ενώ ταυτόχρονα αναδύονται μοντέρνοι Έρωτιδείς και Φαύνοι, εκπρόσωποι μιās καινούριας αντίληψης της ζωής.

«Έβδομοϋργο 1984» τιτλοφορείται το προτελευταίο ποίημα. Καταγράφονται εκεί έντυπώσεις από μια μάλλον μακρά περιδιάβαση στην ονομαστή αυτή πολιτεία του βορρά. Οι έντυπώσεις δέρονται με έ-

ναμνήσεις από παλιότερη επίσκεψη αλλά κυρίως με ώριμο στοχασμό πάνω στους ανθρώπους, τα πράγματα, την ιστορία, τις νέες προσεγγίσεις, κοινωνικές και αισθητικές, της ζωής, σε γκρεμίσματα ονείρων, αλλά και στην βεβαιότητα της κυκλικής πορείας του κόσμου, όπου οι εικοστοκλάστες κάθε καιρού γίνονται με τη σειρά τους «άπεχθή κατεστημένα» σε μιάν άέναη έναλλαγή.

Το τελευταίο ποίημα, που έδωσε και τον τίτλο στο βιβλίο, επιγράφεται «Το Τέλος». Ο ποιητής, που για εξηγάεξη χρόνια χειραγωγήθηκε από το «άνυστερόδουλο λευκό χέρι της Ποίησης», κάμνοντας μαζί και την τόσο πικρή γνωριμία με «το γένος των ανθρώπων», παρακολουθεί την Ποίηση στους μεγάλους παγκόσμιους σταθμούς της (Όμηρος, Τραγικοί, Ρωμανός, Δάντης, Σαίξπηρ, Γκαίτε), στην έλληνική φάση της του εικοστού αιώνα και στα ποιητικά φελλίσματα κτλ θεατρνισμούς των ήμερών μας. Ο ίδιος, ως ποιητής, έχει ήσυχη τη συνείδησή του ότι την υπηρέτησε με άκρα ευσυνειδησία, δέθηκε μαζί της με πάθος έρωτικό και στην μακρά θητεία του σ' αυτήν και στη ζωή διδάχθηκε πολλά, που τα καταπιστεύεται τώρα σε μάς, σε όλους. Οι τελευταίοι στίχοι του ποιήματος, που περιλαμβάνουν και τη δήλωσή του για «άφuiπηρέτηση» από το ποιητικό έργο, είναι τόσο άμεσοι ώστε δεν έχουν ανάγκη από κανένα σχολιασμό. Ίσως μόνο από μιάν εϋχή: Να μη θραύσει ο ποιητής και να μην αποθέσει τον ποιητικό του κάλαμο στα πόδια της Ποίησης· να αφήσει να πέσει ήρεμα εκεί όταν έρθει το μοιραίο για όλους μας τέλος, που όσο «αμείλικτο κι άδυσώπητο» κι αν είναι, για την περίπτωσή του όπωσδήποτε δεν θάναυ «άδοξο»:

Ἐξήντα ἕξη χρόνια κράτησα τὸ χέρι
σου
αὐτὸ τὸ ἀνυστερόδουλο λευκὸ σου χέρι,
ὦ Ποίηση.

Καὶ τώρα, βαρὺς ἀπὸ θλίψη καὶ ἐπό-
γνωση,
γὰρ ὅσα ἀλλοπρόσαλλα συμβαίνουν στὸν
καιρὸ μας,
φορτωμένος πικρὲς ἐμπειρίες, ποὺ δι-
δάχθηκα

στὸ μεγάλο σχολεῖο τῆς αὐτογνωσίας,
ἰδοῦ, ἐνώπιον ὄλων τῶν Ἑλλήνων ποιη-
τῶν,

θραυτῶν τὸν γερασμένο τοῦτον κάλαμο
καὶ ἀποθέτω στὰ πόδια σου, μεγάλη μου
ἔρωμένη,
τὸ μικρὸ καὶ ἀσήμαντο ἴσως τάλαντό
μου,
ποῦ ἀκόμα δὲν ἔμαθα ἂν γνήσιο ἦταν
ἢ κίβδηλο.

Ἐμαθα ὅμως πῶς στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ
ἀκέραιος Λόγος
ποῦ ἀκούσθηκε τὴν πρώτη μέρα τῆς
Δημιουργίας,
ντυμένος τὴν αὐθεντικὴ φωνὴ τῆς Ποί-
ησης.

Ἄς τὸ ποῦμε ξανά λοιπόν, ἀιδάδελφοί
μου,
πῶς στὴν ἀρχὴ ἦταν μονάχα ἡ Ποίη-
ση,
ἢ ἀέναη μὲ δίχως τέλος Ποίηση.

Μόνο στοῦ γένους τῶν ποιητῶν τῆ
μοίρα ἀνήκει
τὸ ἀμείλικτο, ἀδυσώπητο καὶ ἀδοξο
Τέλος.
Γ. ΚΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Κ. Γιαγκουλλή: Ο Καραγκιό-
ζης τῆς Κύπρου προέκταση τοῦ ελλαδικοῦ.

Προσωπικὰ ἐκτιμῶ τις ἐργασίες τοῦ
δρα Κ. Γιαγκουλλή καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ

στὴ γνωριμία καὶ διάσωση τοῦ λαϊκοῦ
πολιτισμοῦ μας. Καὶ θεωρῶ ἐθνικὴ χειρο-
νομία κάθε τέτοιου εἶδους προσπάθεια, ει-
δικὰ στα δίσεκα χρόνια που περνοῦμε
τώρα.

Ἡ ἀσχολία τοῦ δρα Κ. Γιαγκουλλή με
τὴν ἱστορία τοῦ θεάτρου σκιῶν μας ἔδωσε
ἔργο ἐπιστημονικὰ στέρεο, που συνεχῶς
συμπληρώνεται με νῆες παρατηρήσεις. Αὐ-
τὴ ἡ συνεχὴς ἐγγοια ἰδιαίτερα πρέπει να
ἐκτιμηθεῖ. Γιατί αὐτὴ ἡ ἐγγοια δὲν ἀφή-
νει τὸν ἐπιστήμονα να ἐπαναπαυθεῖ. Κα-
νένα θέμα δὲν καταγράφεται σφαιρικὰ καὶ
τελειωτικὰ. Καὶ νοιώθεις πὺς ὁ δρ Κ.
Γιαγκουλλής δὲν σταματᾷ τὴν ἐρευνα, για-
τί ακριβῶς πρὸςθεύει πὺς τὸ τέλειο στὴν
ἐπιστήμη εἶναι ἀνέφικτο. Μια γραμμὴ να
προσθέτεις κάθε τόσο αἰετίζει: χίλιους ρητο-
ρικούς θροῦμους καὶ ικανοποιεῖ τὸν γνή-
σιο ἐπιστήμονα ἢ προσθήκη παρὰ ὁ δίχως
γνήσιο ἀντιστάθμισμα ἐπαίνος.

Οἱ σκέψεις αὐτὲς πρὸέρχονται ἀπὸ
τὴν ἀνάγνωση τῆς πρόσφατης ἐκδόσεως
τοῦ δρα Κ. Γιαγκουλλή «Γιάννη Ηρ. Κί-
σονέργη: Ἐ ἀπομνημονεῦματά μου ἢ πῶς
ἔγινε καραγκιοζοπαίχτης». Ακριβῶς ἡ ει-
σαγωγή καὶ τὰ σχόλια τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς
πρέπει να ἐπισημανθοῦν. Περιέχουν παρα-
τηρήσεις ἀξιόπρόσεκτες, που ἔχουν καὶ
γενικὸ ἐνδιαφέρον παρὰ στενὸ καὶ περιο-
ρισμένο στο θέμα «Καραγκιόζης».

Θα σημειώσω μερικὰ σημεῖα: (α) ὁ
Γιαγκουλλής ἰδηλώνει καὶ τὸ ἀποδεικνύει
πὺς ὁ Καραγκιόζης τῆς Κύπρου εἶναι προ-
έκταση τοῦ ελλαδικοῦ. (β) Τα ἔργα προ-
έρχονταν ἀπὸ τὴν Ελλάδα δηλ. ἡ θεματο-
λογία στὴν ἀρχὴ ἦταν ταυτὸσημη για Ἑλ-
λαδίτες καὶ Κυπρίους, καὶ κάπως ἀργότε-
ρα διαφοροποιεῖται λίγο με τὰ γεγονό-
τα τοῦ 1931, τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ μας
Ἀγῶνα 1955—1959 καὶ ἄλλα καθαρῶς
κυπριακὰ γεγονότα. (γ) Τα κλέφτικα

τραγούδια, τα ρεμπέτικα, της Βέμπο, διαδίδονταν άλλοτε στην Κύπρο από τους Καραγκιζοπαίχτες. (δ) Επίσης ιδιόδοξη των κυπριακών φωνών (παφίτικη κλπ.) γίνονταν από τους ίδιους. (ε) Πολλά η Λαογραφία μπορεί ν' ανθολογήσει από τα έργα των Καραγκιζοπαίχτων μας και άλλα.

Αλλά και τα ίδια απομνημονεύματα του Κισσονέργη παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον: Οι παλιές συνθήκες ζωής, ιδίως στην περιοχή της Πάφου, οι αναφορές στον Τεύκρο Ανθία και (ανωνύμως) στον Γεώργιο Μαρκίδη, που ήταν εντοπισμένοι σε χωριά της Πάφου, τότε με τα γεγονότα του 1931. Και άλλα. Επιπλέον, η έκδοση περιλαμβάνει και φιγούρες, που έκανε ο ίδιος ο Κισσονέργης.

Θεωρώ την έκδοση επιστημονικά εξυπηρετική, αλλά και το κείμενο του Κισσονέργη πολύ ενδιαφέρον. Διαβάζεται ευχάριστα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Λήδας Κροντηρά, Γνωριμία με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Εκδοτική Αθηνών, 1985, σελ. 72.

Το ωραιότατο αυτό βιβλίο, πλουσιώτατα εικονογραφημένο με πολύχρωμες εικόνες και φωτογραφίες από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, είναι εμπνευση και επιμέλεια της Λήδας Κροντηρά, που είναι καλά γνωστή κι από άλλα, πολλά, βιβλία της για παιδιά, και γενικά για την εκπαιδευτική εργασία της και την άλλη ποικίλη προσφορά της στον τομέα της παιδικής λογοτεχνίας και αναψυχής.

Όμως, το βιβλίο αυτό δεν απευθύνεται μόνο στα παιδιά αλλά και στους μεγάλους. Δε θα τραδήξει μόνο μαθητές και μαθήτριες δημοτικών και γυμνασίων, αλλά και πανεπιστημιακούς φοιτητές και

τους γονείς των, άντρες και γυναίκες όλων των τάξεων και όλων των βαθμών. Κι όχι μόνο θα τους τραδήξει, αλλά και θα τους ψυχαγωγήσει και θα τους διδάξει, και θα τους κάνει να σκεφτούν για τους αρχαιολογικούς μας θησαυρούς με ενδιαφέρον και να νιώθουν υπερήφανοι για αυτούς. Όπως η ίδια γράφει, «το μικρό αυτό βιβλίο δεν είναι: οδηγός του μουσείου... Είναι ένα ταξίδι στο χώρο της αρχαίας Ελλάδας». Μολταύτα το βιβλίο δίνει πληροφορίες «σε γενικές γραμμές για τα σπουδαιότερα εκθέματα του μουσείου και για την εποχή που έγιναν». Οι πληροφορίες είναι ακριβείς, καθαρές και ευνόητες, κι έτσι βοηθούν τον αναγνώστη να γνωρίσει σωστά τα εκθέματα. Και πιο πέρα ακόμη, οι πληροφορίες αυτές τον κάνουν ικανό «να σχηματίσει μια γενική εικόνα, ώστε να ξεχωρίζει τα διάφορα είδη αρχαίας τέχνης και την εποχή που έγιναν, όχι μόνο στις αίθουσες τούτου του μουσείου, αλλά όπου κι αν ξανασυναγής: παρόμοια έργα. Κι όχι μόνο να τα ξεχωρίζει, αλλά να τα κρίνει, να τ' αγαπήσει». Εκτός όμως από την εκδούλευση αυτή, το βιβλίο παρέχει επίσης «μερικές πληροφορίες για την ιστορία του μουσείου και για τους ανθρώπους που καθημερινά μοχθούν εκεί, για να μας προσφέρουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα» Κι αυτό αξίζει να το προσέξουμε πολύ, γιατί έχει και πρακτική σημασία: μαθαίνουμε πως «υφίσταται» το μουσείο, πως στέκεται στα πόδια του και πώς λειτουργεί σαν ζωντανός οργανισμός.

Το βιβλίο αρχίζει με μια σύντομη αλλά πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία του μουσείου και του κτιρίου του, αλλά και παρουσιάζει και τους εμπνευστές και τους πρωτεργάτες του, κι ακόμη γράφει και γι' αυτούς που εργάζονται σήμερα μέσα

σ' αυτό, τους επιστήμονες αρχαιολόγους και τους ποικίλους εργάτες που το συντηρούν και το επιδίδουν μέρα και νύχτα. Κ' επειδή το βιβλίο απευθύνεται κυρίως στα παιδιά, η Λήδα Κροντηρά παρέχει και μερικές πρακτικές γνώσεις, για το πώς π.χ. τα παιδιά μπορούν να συνταξιάζουν σπασμένα αγγεία, πώς να ζωγραφίζουν μελανόμορφα ή ερυθρόμορφα αγγεία, και γενικά πώς μπορούν παίζοντας να κάνουν και να εφευρίσκουν αντικείμενα εμπνευσμένα από τα μουσεία. Κι ακόμη, τους υποβάλλει ερωτήματα σχετικά με ορισμένα εκθέματα του μουσείου ή σχετικά με πληροφορίες και εικόνες από το βιβλίο της. Και έτσι τα παιδιά πρέπει να είναι πάντοτε έτοιμα για να δώσουν την ορθή απάντηση στο παιγνίδι και στο μάθημα αυτό.

Έπειτα επισκέπτεται αρκετές από τις αίθουσες του μουσείου από την Προϊστορική εποχή μέχρι την Ελληνιστική, σταματώντας με προσοχή σε μερικά από τα αξιολογότερα εκθέματα, σχολιάζοντάς τα και δίνοντας πληροφορίες ποικίλες γι' αυτά με γνώση και με αγάπη. Οι άφθονες και ωραιότερες χρωματιστές εικόνες σε κάθε σελίδα αυξάνουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη, τον θέλγουν και τον διδάσκουν.

Συχνά η Λήδα Κροντηρά παρενθεται μέσα στο κείμενό της στίχους από την αρχαία ελληνική και τη νεοελληνική ποίηση, στίχους πολύ χαρακτηριστικούς για την ελληνική ζωή και τέχνη, για τον ελληνικό χώρο και την ελληνική παράδοση που συνεχίζεται σφριγηλή στο πέρασμα των αιώνων. Ιδιαίτερα αξιόπροσεχτη είναι η προσπάθειά της να ζωντανέψει την ατιμώσφαιρα του βιβλίου, για να προσελκύσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Και το κατορθώνει σε μέγιστο βαθμό με το ολο-

ζώντανο κείμενό της, τη λαμπρή και πλούσια εικονογράφηση, τα μικρά ερωτήματα που υποβάλλει, και τη χαρούμενη ζεστασιά που αναδίνει ο καλλιτεχνικός χειρισμός του θέματος. Γενικά το βιβλίο «Γνωριμία με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο» της Λήδας Κροντηρά είναι, όπως είπε ο Ποιητής, "a thing of beauty" που είναι "a joy for ever".

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΗ ΣΤΟ Μ. ΚΥΘΡΑΙΩΤΗ

Ο «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» συνεχίζοντας την κατά παράδοση έτησια εκδήλωσή του για τον εθνικό μας ποιητή Κωστή Παλαμά, φέτος συνεδύασε αυτή, στον τύπο της συνεστίας μελών και εκτιμητών του, με την έκφραση τιμής δια' επαινετικού λόγου προς το επίτιμο μέλος της Μιχαλάκη Κυθραιώτη. Είναι όρθο με τις ευκαιρίες πνευματικών έπετειών να τιμούμε και πρόσωπα, που συμβάλλουν στη διακίνηση ιδεών με όποιονδήποτε τρόπο. Έτσι απ' τη μιὰ επιτελούμε κάποιο χρέος κι από την άλλη προβάλλουμε πρότυπα προς μίμηση, προπαντός σ' ένα τομέα, που δε μπορεί μόνος του, χωρίς βοήθεια, να όρθοποδήσει και να προσφέρει πραγματικά στον τόπο μας.

Στήν εκδήλωση ό Κύπρος Χρυσάνθης απένευσε τις ευχαριστίες του Όμιλου στον Μιχαλάκη Κυθραιώτη με τον έξηξ επαινετικό λόγο:

«Ό επαινετικός μου λόγος έχει θέση ευχαριστίας. Δέν προβάλλει άτομο. Τό άτομο Μιχαλάκης Κυθραιώτης δέν έχει ανάγκη από αναγνωρίσεις, δέν επιδιώκει κάποιο αξίωμα, χωρίς να τον ματιάζω

«τάχει ἔλα» γὰρ νὰ χρησιμοποιοῦσῶ τὴ λαϊκὴ ἔκφραση.

»Ὅμως ὡς πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου», ὡς συνεργάτης τοῦ ἐπαινούμενου μὲ τὸν τίτλο τοῦ γραμματέα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Φανερωμένης, ποῦ τώρα βρίσκεται στὸ Ἴδρυμα Ἀρχ. Μακαρίου Γ', ὡς σχολιαστὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Ὑγιεινῆς στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο ὅταν ὁ ἐπαινούμενος ἦταν μέλος τῆς Ἐφορείας Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων Λευκωσίας καὶ τέλος ὡς ἄτομο, γνώρισα τίς διαθέσεις καὶ τίς χωρὶς θόρυθο χειρονομίες του, ὅσες σχετίζονται μὲ τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐκπαίδευση. Ὁ ἴδιος ἐκπαιδευτικὸς κάποτε — δίδασκε ἀγγλικά στὴν Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἕως τὸ 1937, ποῦ διηύθυνε τότε ὁ Νιούχαμ, ἐπιπλέον συνάδελφος στὴ σχολὴ μὲ τὸν διαλεκτικὸ μας ποιητὴ Δημήτριο Λιπέρτη, ἦταν φυσικὸ ν' ἀντιμετωπιζέται μὲ πατρικὴ εὐθύνη τὰ τῆς παιδείας τῆς Λευκωσίας μὲ ἐξακτινωσὴ πρὸς ἴμοιες καὶ συγγενικὲς δραστηριότητες.

»Ἀκριβῶς μὲ ἀσχολίαστη παράθεση μερικῶν χειρονομιῶν τοῦ Μιχαλάκη Κυθραιώτη θάταν ἡ μαρτυρία τῆς υποχρέωσής μας μὲ ὑπόδαθρο τὴν εὐχαριστία, ποῦ σημειώνουμε μὲ τὸν ἐπαινετικὸ μας αὐτὸ λόγο:

1. Δωρεῆς στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο, στὴ Σχολὴ Εὐρύχου, στὸ Ἑσπερινὸ Γυμνάσιο Λευκωσίας.
2. Δωρεὰ γιὰ ἐμπλουτισμὸ τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένης.
3. Ἐτήσιες δωρεῆς στὸν «Ἑλληνικὸ Πνευματικὸ Ὁμιλο Κύπρου» γιὰ ἐκδόσεις, εἴτε αὐτοτελῶς χρηματοδοτημένες ἀπὸ αὐτόν, εἴτε συμπληρωματικὲς χορηγήσεις γιὰ τὴ «Φιλολογικὴ Κύπρος» ἢ ἄλλες ἐκδόσεις τοῦ Ὁμίλου.

4. Χρηματοδότηση πρὸς ἔκδοση τῶν πρακτικῶν λαογραφικοῦ συνεδρίου καὶ ἄλλων χρησίμων ἐκδόσεων.

5. Ἐνίσχυση ἐτησίων καὶ περιοδικῶν ἐκδόσεων. Ἀναφορά θὲν γίνεται γιὰ τίς ἐνισχύσεις ἄλλων σωμάτων, π.χ. φιλανθρωπικῶν, γιὰ τὴν τοῦτο ἐκφεύγει τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ λόγου, χωρὶς ὥστόσο νὰ ὑποτιμᾶται ἡ χειρονομία αὐτή.

»Ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὁμιλος Κύπρου» σύμφωνα μὲ τὸ καταστατικὸ του, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆ διαθέσει τῶν μελῶν του, ἀνεκήρυξε τὸν Μιχαλάκη Κυθραιώτη ἐπίτιμο μέλος του τὸ 1981. Τὸ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Καλλιόπη Καραγεώργη συνέθεσε τὸ σκεπτικὸ τῆς ἀνακήρυξης, ποῦ διάβασε σὲ εἰδικὴ συγκέντρωση καὶ ἀργότερα δημοσιεύθηκε στὴ «Φιλολογικὴ Κύπρος» 1981—1982.

»Δυστυχῶς, κατὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ σχετικοῦ ἰδιωτικῶν ὁ τιμώμενος Μιχαλάκης Κυθραιώτης ἀσθενεῖ. Ὅμως μιὰ τέτοια ἀπονομὴ ἀποτελεῖ γιὰ ὄλους μας μιὰν εὐτυχισμένη στιγμὴ. Τὴν στερηθήκαμε τότε. Τὴν ἀναπληρώνουμε τώρα. Τὴ σημασία τῶν προσώπων ποῦ ὑποστηρίζουν τὴν πνευματικὴ παρουσία τῶν συμπατριωτῶν τοῦς καὶ τίς εὐχαριστίας ποῦ τοῦς ὀφείλαν οἱ ἐργάτες τῶν γραμμάτων ἐκθέτει μὲ τὸν ἀκατανίκητο ποιητικὸ του λόγο ὁ Ὁράτιος. Τὸ ποίημα αὐτὸ διδάκχημα στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο καὶ τὸ μετέφρασα τότε ἀπὸ τὰ λατινικά. Σᾶς δίνω μιὰ στροφή τῆ ἀρχῆς καὶ δυὸ τοῦ τέλους:

Ματικῆνα ποῦ κρατᾶνε οἱ ρίζες σου
ἀπὸ ρῆγες
πετράδι ἀτίμητο καὶ ἀσπίδα τῆς ζωῆς
μου
εἶναι ἀρμαθιῆς αὐτοῖ ποῦ θέλουν νὰ
συνάξουν

μέ τέθριππο φτερό τὸν κορνιαχτὸ
τοῦ δρόμου...

Και τὸ τέλος:

Κι ἐγὼ πού τῶν κισσῶν τὰ φύλλα,
σπάνια δῶρα,
ὡς πάνω στῶν θεῶν τὴν λάμψη
μέ ἀνεβάζουν,
καὶ μέ χωρίζουν ἀπ' τοὺς ὄχλους τῶν
Σατύρων
οἱ μακακοὶ χοροὶ στὰ δάση μέ τίς
Νύμφες,

*
**

ἀν πάντοτε στὰ χέρια μου λικνίζει
ἡ Μούσα
τὴ λυρική φλογέρα καὶ τὴ σπύθα ἐντός
μου
μέ τὰ φτερά μου τ' ἄστρα σὸν ἀητὸς
θὰ φτάσω
κι ἀπὸ τὸ φέγγος τους θὰ πῶ καὶ θὰ
μεθύσω.

»Βλέπετε τὰ γράμματα κι ἡ Τέχνη
σὲ πάει στὰ σύννεφα, σὲ μεθὰ μέ φέγγος,
σὲ λικνίζει ἡ Μούσα, ἀλλὰ τὸ τυπωμένο
χαρτί μέ ποίηση ἢ διήγηση κυκλοφορεῖ
μέ δυσκολία. Ἐξάλλου, ἡ τεχνολογία σή-
μερα ἔχει ἀπλῶς καταπολεμᾶ τὸ βιβλίο ἢ
τό... συναγωνίζεται. Τό... καταργεῖ, ἢ
πρόκειται νὰ τὸ καταργήσει.

»Γι' αὐτὸ σήμερα ὁ χορηγὸς Μαική-
νας εἶναι ἀπαραίτητος. Ἀλλιῶς τὰ «λα-
μπρά γράμματα» θὰ λείψουν ἀπὸ τὴ ζωὴ
μας. Καὶ τότε τί θὰ μείνει σ' αὐτὸ τὸ κα-
ταπειμαχισμένο νησί, πού σιγά - σιγά χά-
νει τὴ μνήμη του;»

Ὁ Μιχαλάκης Κυθραιώτης ἀνταπο-
κρίθηκε μέ λίγα συγκινημένα λόγια. Βέ-
βαια, οἱ προσφορές περισσότερο τὸν ἐνδι-
φέρουν, ὅπως ἀπέδειξε ἢ μέχρι σήμερα
πολιτεία του, παρὰ οἱ ρητορικοὶ λόγοι.

Ἀκολούθησε ἡ ὁμιλία τοῦ Χρυσάνθου
Κυπριανοῦ μέ τίτλο «Δείγματα ἀπὸ τὸν
κόσμο τοῦ λαοῦ στὴν ποίηση τοῦ Κωστή
Παλαμᾶ». Ἡ ὁμιλία αὐτὴ εἶναι μιὰ συν-
τομειμένη μορφή εὐρύτερης καὶ μέ πολλὰ
δείγματα ἐργασίας του. Ὁ ὁμιλητὴς καθό-
ρισε στὴν ἀρχὴ πὺς μέ τὸν ὄρο «κόσμο
τοῦ λαοῦ» ἐννοοῦμε τὴ νοστροπία, δηλ. τὸν
πρόπο τῆς σκέψης κι ἀντίκρισης γεγονό-
των καὶ καταστάσεων, τὰ λατρευτικὰ λαϊ-
κὰ βιώματα, τὰ ὄνειρα καὶ ἰδανικά, τίς
χαρὲς καὶ τίς λύπες, τίς συγκινησεις καὶ
προτιμήσεις, ὅπως ἐκδηλώνονται στὴν κοι-
νωνική παραδοσιακὴ ζωὴ, τίς φυσικὲς καὶ
μεταφυσικὲς λαϊκὲς ἀνάγκησεις, τὰ ἔργα
τέχνης καὶ τέλος τὴν ἀνάμνηση ἱστορικῶν
μορφῶν τοῦ παρελθόντος μέ τίς διαστάσεις
πού τοὺς δίνει ὁ λαός. Αὐτὰ δὲ κατὰ
τὸν ὁμιλητὴ ὁ Παλαμᾶς τὰ θάρηκε στὴ δη-
μοτικὴ προσωρικὴ παράδοση (παραμῦθι,
δημοτικὸ τραγούδι) στοὺς λαϊκοὺς συγ-
γραφεῖς, στὰ συναξάρια καὶ τ' ἀγιολογικὰ
κεῖμενα καὶ στίς σύγχρονες καθημερινὲς
συνήθειες. Καὶ στὴ συνέχεια ὁ ὁμιλητὴς
ἔφερε τὰ δείγματα ἀπὸ τίς διάφορες συλ-
λογές τοῦ Παλαμᾶ γιὰ νὰ δείξει πόσο πο-
λὺ πρόσεξε ὁ ποιητὴς τὸν κόσμο αὐτὸ τοῦ
λαοῦ καὶ πὺς τὸν ὕψωσε κατακόρυφα μέ-
σα στὴν ποίησή του. Καὶ τελείωσε τὰ δείγ-
ματα μέ τὸ δοξολόγημα τῆς Παναγίας,
πού περιέχεται στὴ συλλογὴ «Ἡ φλογέρα
τοῦ Βασιλιᾶ»:

... Παντάνασσα, Ἐλεοῦσα,
Γλυκοφιλοῦσα, Ἀνάθιστη, Γιάτρισσα,
Πονολύτρα,
Παραμυθία, Περίβλεφτη, Πανάχραντη,
Ὁδηγήτρα,
Ἀντιφωνήτρα, Τριχεροῦσα, Βαγγελί-
στρα, Λαύρα,
Γοργοεπήμονη, Ἀθηναία, Ρωμαία, Φα-
νερωμένη,

Πύργε Χρυσοπλοκάτατε, λισσταλασμένη
θρόνε... .

Από το Ιδεϊγμα αυτό ξεκινώντας ο Κύπρος Χρυσάνθης, έπέδειξε την όμιλία του ακαδημαϊκού Απόστολου Σαχίνη, που έδωσε σ' έκτακτη συνεδρία της Ακαδημίας Αθηνών κατά την επίσημη ύποδοχή του, και ή ήτοια έχει τίτλο «Ένας επικός ύμνος του Έλληνισμού». Ο επικός αυτός ύμνος είναι «Η φλόγερα του Βασιλιά». Από αυτή ιδάθηκε ο Χρυσάνθης διάφορα χαρακτηριστικά σημεία της, όπως π.χ. ότι «Τό ποίημα αυτό, κορυφαίο έργο και ρωμαλέα σύνθεση του ποιητή», «Είναι μια σύνθεση μεγαλειώδης, με εικόνες μεγαλοπρεπείς και μεγαλοφάνταστες, που έχει γραφτεί σέ χειμαρρώδη και καταρρακτώδη ποιητικό λόγο», «είναι ή άποθέωση της έλληνικής φύσης και της έλληνικής ιστορίας, του έλληνικού χώρου και του έλληνικού χρόνου...» και άλλα.

Ακολούθως ο Πάτροκλος Σταύρου, ύφυπουργός παρά τή προέδρω, άνέγνωσε έπιστολές του Παλαμά προς τή Μαρία Καφφέρο, ιδιαίτερα τονίζοντας μία, όπου δηλώνεται ή αγάπη του ποιητή για τήν Κύπρο.

Η Λούλλα Κ. Χρυσάνθη εκλείσε τήν παλαμική αυτή εκδήλωση του Όμιλου με τήν άπαγγελία του ποιήματος «Σιγά μίν τρέμεις», επίλογος της ποιητικής συλλογής του Παλαμά «Ασάλευτη Ζωή»:

... Τά μάτια, ώ Μοίρες κλείστε μου
μέ τό βιολι των είκων χρονών»

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΕΝΘΗ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ

(1909—1986)

Ο θάνατος του Παντελή Πρεβελάκη για μās έδω στήν Κύπρο μās

υποβάλλει τήν ύποχρέωση ν' άναφερθοΰμε και στή σύνδεσή του με τούς άγώνες μας και νά δηλώσουμε τίς ιδικές μας προς αυτόν άνταποκρίσεις μέσα στον τομέα των γραμμάτων. Έτσι εκφράζουμε τον τίμιο άποχωρητισμό μας. Ασφαλώς και ή άναφορά στο συνολικό έργο του, λογοτεχνικό και έπιστημονικό, επιβάλλεται εκ των πραγμάτων.

Και πρώτα οί θεσμοί του με τήν Κύπρο: (α) στή μετάφραση γαλλικά του βιβλίου του Παντέρμη Κρήτη (Créte infortunée 1976) ή συγγραφέας προτάσει στα γαλλικά ως εισαγωγή τό «Chypre infortunée» (Παντέρμη Κύπρος) (Αθήνα, Μεγάλη Παρασκευή, 1976) γιατί, κατά τον συγγραφέα, «τό μαρτύριο των δυο μεγαλονήσων ύπήρξε ταυτόσημο». Τό κείμενο αυτό, τό «Παντέρμη Κύπρος», ή «Εθνική Έταιρεία Έλλήνων Λογοτεχνών Κύπρου» μετάφρασε επιπλέον στήν άγγλική και γερμανική γλώσσα και κυκλοφόρησε ένα τετράγλωσσο φυλλάδιο τό 1985 σέ διάφορους πνευματικούς οργανισμούς διεθνώς. (β) Τό περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» στο τεύχος του 228, Σεπτέμβρης 1979, περιέλαβε ένα κείμενο του καθηγητή της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Μιννεάπολης (Ηνωμ. Πολιτείες Αμερικης) Κυπρίου Θεοφάνη Γ. Σταύρου με τίτλο «Προσφορά στον Παντελή Πρεβελάκη», στήν άγγλική γλώσσα, τό όποιο άνετύπωσε και τό διέθεσε δωρεάν σέ σχολεία της Λευκωσίας για νά χρησιμοποιηθεί στο μάθημα των άγγλικών. (γ) Ο «Έλληνας Όμιλος Κύπρου» άνεκήρυξε τον Πρεβελάκη επίτιμο μέλος του τό 1977 και δημοσίεψε τό σκεπτικό της άνακήρυξής του,

πού διετύπωσε ο Γ. Χατζηκωστής, στη «Φιλολογική Κύπρος» τοῦ 1978. (δ) Τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» ἀφιέρωσε στὸν Πρεβελάκη τὸ τεῦχος ἀρ. 286—288, ἔπου ὁ Νίκος Παναγιώτου παρουσίασε ἀναφορὲς τῶν κυπριακῶν περιοδικῶν γιὰ τὸν τιμῶμενόν. (ε) Τὸ ἴδιο περιοδικὸ κυκλοφόρησε ξεχωριστὰ τὸ «πὼς εἶδε ὁ ξένος τύπος τὸ ἔργο τοῦ Πρεβελάκη» (Λευκωσία 1984). Καί (στ) στὴν ἔκδοση «Τετράδια Εὐθύνης» (Ἀθήνα 1979) μὲ τίτλο «Ἡ νεοελληνικὴ κριτικὴ γιὰ τὸν Παντελεῖ Πρεβελάκη» (ἀφιέρωμα στὰ ἑβδομητάχρονά του) συμπεριλαμβάνονται κείμενα τῶν κυπρίων Μελή Νικολαΐδη, Κύπρου Χρυσάνθη καὶ Αἰμ. Χουρμούζιου. Τώρα μὲ τὸν θάνατό του οἱ κυπριακὲς ἐφημερίδες παρουσίασαν διάφορα κείμενα γι' αὐτόν.

Μετὰ τὴν πιὸ πάνω κατάθεση ἀπὸ μέρους τῆς Κύπρου, δίνονται διορθωτικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Παντελεῖ Πρεβελάκη καὶ παραπέμπομε γιὰ περισσότερες πληροφορίες στὸ κείμενο ποὺ προαναφέραμε τοῦ Θεοφάνη Σταύρου καὶ σ' ἕνα ἄλλο τοῦ Ἀντώνη Δεκαβάλλεσ στὰ «Τετράδια Εὐθύνης»:

Ὁ Παντελεῖς Πρεβελάκης γεννήθηκε τὸ 1909 στὸ Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1925 καὶ συνέχισε σπουδὰς στὸ Πανεπιστήμιον Παρισίων καὶ πήρε τὸν τίτλο τοῦ διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης τὸ 1935. Τὸ 1939 διορίστηκε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης στὴν Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, ἔπου διδάξε γιὰ τριανταπέντε χρόνια. Τὸ 1978 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδη-

μίας Ἀθηνῶν. Ἀναφέρονται ἐπιστημονικὰ συγγράμματά του τὰ ἑξῆς: «Γενικὴ εἰσαγωγὴ στὴν Ἱστορία τῆς Τέχνης» (1934), «Ὁ Γκρέκο στὴ Ρώμη» (1941), «Ὁ Θεοτοκόπουλος — Τὰ βιογραφικά» (1942), «Ἀρχαῖα θέματα στὴν Ἰταλικὴ ζωγραφικὴ τῆς Ἀναγέννησης» (1975).

Ὁ Πρεβελάκης ὑπῆρξε ἐπιστήμονας καὶ ξεχωριστὸς λογοτέχνης. Στὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο (ποίησι, πεζογραφία, θέατρο, δοκίμιο) ἔχει ἐπίκεντρο στὰ περισσότερα ἔργα τὴν Κρήτη. Πρωτοεμφανίζεται στὴ λογοτεχνία τὸ 1928 μὲ τὴν ποιητικὴν συλλογὴ, τὸ ἐπύλλιο, «Στρατιῶτες», ἔπου πολλὰ λαϊκὰ στοιχεῖα καὶ κάποιοι ἤχοι ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἄλλες συλλογὲς του εἶναι «Ἡ γυμνὴ ποίηση» (1939) καὶ «Ἡ πιὸ γυμνὴ ποίηση» (1941), στίς ὁποῖες εἶναι φανερὲς αἱ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν ἰσπανὸ ποιητὴ Χουάν Ραμόν Χιμένεθ. Τίς δυὸ αὐτὲς συλλογὲς μαζί μὲ τὴ σειρά «Οἱ ὥρες σ' ἑλληνικὸ νησί» περιέλαβε σὲ μιὰ ἔκδοση μὲ τίτλο «Τὰ ποιήματα» (1933—1945) (Ἀθήνα 1969). Τέλος, ἐκτὸς ἐμπορίου κυκλοφόρησε τὸ 1973 καὶ 1978 τὴν ποιητικὴν σύνθεση «Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος» καὶ σὲ τρίτῃ ἔκδοση (καὶ ἴσως τελικὴ πιὰ) τὸ 1985. Γιὰ τὴν ποιητικὴν αὐτὴ ἔκδοση ἔγραψαν οἱ Κ. Τσάτσος, Κ. Τσιρόπουλος, Στυλιανὸς Χαρκιαννάκης, Ἀντώνης Δεκαβάλλης καὶ ἄλλοι.

Στὴν πεζογραφία ἔχει ὁ Πρεβελάκης νὰ παρουσιάσει λυρικά χρονικά, ὅπως τὸ «Χρονικὸ μιᾶς Πολιτείας» (1938), γενικῶς χρονικά ποὺ ἰδιαίτερα τὸν βοήθησαν νὰ ἐκφραστεῖ δημιουργικά. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς: «Παντέρμη Κρήτη» (1945), ὁ «Κρητικὸς» ὡς τριλογία «Τὸ δέντρο» (1948), «Ἡ πρώτη λευτεριά»

(1949) και «*Ἡ Πολιτεία*» (1950). Ἀκολουθοῦν τὰ μυθιστορήματα «*Ὁ ἥλιος τοῦ θανάτου*» (1959), «*Ἡ κεφαλή τῆς Μέδουσας*» (1963), «*Ὁ ἄρτος τῶν ἀγγέλων*» (1966) και «*Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση*» (1974).

Σημαντικὴ πλευρὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Πρεβελάκη ὑπῆρξε τὸ θέατρο, ὅπου πάλιν ἐπίκεντρο εἶναι ἡ Κρήτη κι' ὁ Κρητικὸς μὲ τὸν κανόνα ζωῆς του, τὰ πάθη του, τῆ γενικὴ συμπεριφορά του. Θεατρικὰ ἔργα τοῦ Πρεβελάκη εἶναι τὰ ἐξῆς: «*Τὸ ἱερὸ σφάγιο*», «*Ὁ Λάζαρος*», «*Τὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ*», «*Τὸ Ἡφαίστειο*», «*Τὸ χέρι τοῦ σκοτωμένου*», «*Δυὸ κρητικὰ δράματα*».

Θὰ τελειώσουμε μὲ ἀναφορὲς σὲ λίγες πρόσφατες ἐκδόσεις μελετῶν και δοκιμίων τοῦ Πρεβελάκη, στὶς ὁποῖες καταφαίνεται ἡ γνώση και ἡ διεισδυτικὴ του κρίση. «*Ὁ ποιητῆς και τὸ ποίημα τῆς Ὀιδύσειας*», στὸ ὁποῖο μιλά γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Γέροντά του, ὅπως ἀποκαλεῖ τὸν Καζαντζάκη, «*Τετρακόσια γράμματα τοῦ Καζαντζάκη στὸν Πρεβελάκη*» (1965), «*Ὁ ποιητῆς Γιάννης Ρίτσος*», στὸ ὁποῖο κρίνει συνολικὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ μὲ πολλές παρεκβάσεις πρὸς νεοελληνικὰ προβλήματα και θέματα (γλώσσα, Θεὸς κλπ.) και ἄλλα, μὲ ἰδιαίτερη σημείωση γιὰ τὸ «*Ἄγγελος Σικελίας*» (1975), ὅπου πολλές πληροφορίες γιὰ τὸν ποιητὴ και ἰσφὲς κρίσεις γιὰ μερικὰ ἔργα του.

Θάταν κοινοτυπία νὰ τονιστοῦν οἱ ἀξίες τῶν ἔργων τοῦ Πρεβελάκη, τὰ ὁποῖα ἔχουν κι' ἕλας πανελληνίως ἀποτιμηθεῖ ἀπὸ εἰδικούς. Ὅμως ἡ προσωπικὴ μου φιλία μ' αὐτὸν μὲ σπρώχνει ν' ἀναφερθῶ ὄχι μόνον στὶς πολλές του μεταφραστικές

ἐργασίες, ἀλλὰ ν' ἀνθολογήσω γνώμες γι' αὐτὸν ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ἐκδοσὴ «*Τετράδια Εὐθύνης*», ὅπου ἐπελέγησαν γιὰ κάθε βιβλίο του χαρακτηριστικοὶ λόγοι, πού φωτίζουν τὸ ἔργο. Ὁ Ἀντώνης Δεκαβάλλης, καθηγητῆς τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, σημειώνει πὼς «*Λίγοι σύγχρονοι τοῦ μποροῦν νὰ παραβγοῦν στὴν ἀπαράμιλλη μαστοριά τῆς γλώσσας του, πού τὴ σύναξε ἀπὸ τὴ λαϊκὴ λαλιὰ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸν ἡρωϊσμό τῆς Κρήτης, ἀλλὰ και τὸν ψυχικὸ και πνευματικὸ προβληματισμὸ τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου*». Ὁ Βασίλης Λαοῦρδας λέγει πὼς «*θὰ ἤθελα νὰ ἐξάρω πρῶτα τὴν ἐθνικὴ αὐτογνωσία πού ὑπηρετοῦν τὰ βιβλία του*». Ὁ Μάρκος Αὐγέρης γράφει πὼς «*Ἡ τέχνη τοῦ κ. Πρεβελάκη δὲν εἶναι καμμιά τέχνη παιχιδάρα κι' ἐπιδεικτικὴ, μὲ στολίδια κι' ἐντυπωσιακὰ τεχνάσματα, εἶναι ἀξέσπρηπ κι' αὐστηρή, σχεδὸν σκυθρωπὴ, χωρὶς αἰσθηματολογίες, φευτολυρισμούς και φιλολογικὲς φιοριτούρες...*». Ὁ Κ. Τσάτσος γράφει πὼς «*Κάθε φορὰ πού κλείνω ἕνα βιβλίο τοῦ Πρεβελάκη, λέω μέσα μου «Αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀριστοκράτης». Καὶ ἐπειδὴ διόλου δὲν ἐνδιαφέρομαι γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ τοῦ ἀνθρώπου, σκέπτομαι πὼς εἶναι ἀριστοκράτης γιατί εἶναι Ἕλληνας. Ἕλληνας εἰς βάθος*». Ὁ Μελῆς Νικολαΐδης κρίνοντας τὸ δρᾶμα «*Τὸ Ἡφαίστειο*» ἀρχίζει μὲ τὸ «*Ἄν κάθε βιβλίο τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη εἶναι μιὰ πολύτιμη προσφορὰ στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, τὸ νέο βιβλίο «*Τὸ Ἡφαίστειο*» εἶναι μιὰ κορυφαία προσφορὰ στὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος*». Ὁ Κώστας Τσιρόπουλος στὴν κριτικὴ του γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Πρεβελάκη σημειώνει πὼς «*Ἡ ποίηση τοῦ Πρεβελάκη, ποίηση γερὴ και ἀτόφια σὰν ἄγαλμα κούρου δὲν ἐκφράζει τὴν φύχωση τοῦ*

αίωνα μας, δὲν εἰκονογραφεῖ τὸ ἠθικὸ ἀδιέξοδο τῶν συγχρόνων μας. Ἀποτελεῖ μιὰ θέση συνειδητῆ, μεστὴ ἀπὸ νόημα — μιὰ θέση ποὺ ἀναπήδησε ἀπὸ γνῶση καὶ πράξη». Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης γράφει πῶς «Ἐχει ἄνωγ τὴν ἰκανότητα ὁ Πρεβελάκης νὰ δίνει στὸ τοπικὸ στοιχεῖο προεκτάσεις καὶ νὰ τὸ κάνει διανοητικὸ ἔστω κι ἂν κάπου - κάπου ἢ ἠθογραφικὴ ἀτμόσφαιρα προεξάρχει — στὸ κάτω - κάτω χρειάζεται: κι' αὐτὴ γιὰ τὴ δημιουργία κλίματος». Ὁ Μπάμπης Κλάρας δηλώνει πῶς «Ἡ πνευματικὴ παρουσία καὶ δημιουργικότητά τοῦ χρονικογράφου τῆς Κρητικῆς Ἐποποιίας εἶναι πολὺπτυχη καὶ οὐσιαστικὴ... Μὲ πλοῦσια ἀποδοτικότητα, ποὺ ἀγγίζει «θαυτέρων ἀνθρώπων θέματα». Καὶ τόσα ἄλλα ποὺ δὲν τὰ χωράει ὁ λογικὸς χώρος τοῦ περιοδικοῦ.

Εἶναι πραγματικὴ ἀπώλεια γιὰ τὰ Ἑλληνικά μας Γράμματα ἢ αἰώνια ἀναχώρηση τοῦ Πρεβελάκη. Στὰ χέρια του εἶχε ὕψος πολὺ καὶ θὰ συνέχιζε τὴν ἀνεκτίμητη προσφορά του. Οἱ τελευταῖες διαλέξεις του, ὅπως π.χ. γιὰ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Σικελιανοῦ, πιστοποιοῦν πῶς τοῦλάχιστον στὸ δοκίμιο καὶ στὴ μελέτη θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ δουλέψει δημιουργικά. Βέβαια, ὁ λόγος του, ὁ λογοτεχνικὸς του λόγος, ἐκεῖνα τὰ ἔθνηκά του, ἀλλὰ συγχρόνως παγκόσμια, χρονικά, ἔπου ἢ «λευτεριά» κυριαρχεῖ, θὰ καθοδηγοῦν κι' ἄς μᾶς τυραννοῦν διαφορῶν εἰδῶν ἰδεολογίες, καὶ θὰ κρατοῦν αἰώνια τὴ μνήμη του.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΝΕΚΡΑΝΘΕΜΑ

Ἐνα ἀξιόλογο ποιητὴ στερήθηκε ὁ κυπριακὸς Παρνασσός. Τὸν Παῦλο Κρι-

ναῖο, ποὺ πέθανε πρόσφατα στὴν Ἀθήνα.

Κριναῖος ἦταν τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Παύλου Μιχαηλῆδη, ποὺ γεννήθηκε στὸ Κτήμα τῆς Πάφου πρὸ 1905.

Νωρὶς πῆγε στὴν Ἀθήνα γιὰ σπουδὲς καὶ φοίτησε γιὰ τρία χρόνια στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ τὸν κέρδισε ἡ δημοσιογραφία. Κυρίως δούλεψε σὰν ἀθλητικὸς συντάκτης. Διευθυντὴς τῆς σύνταξης τῶν ἐφημερίδων «Ἀθλητικὰ Χρονικά (1932)», «Ἀθλητικὴ Φωνή» (1934), «Ἀθλητισμὸς τῆς Ἑλλάδας» (1936). Ἀθλητικὸς συνεργάτης ἔπειτα τῶν ἐφημερίδων «Βραδυνή», «Ἀλλαγὴ», «Ἀνεξάρτητος». Μόνιμος ἀναποκριτὴς τῆς ἐφημερίδας «Ἐλευθερία» τῆς Λευκωσίας. Τὸ ρεπορτάζ του διακρινόταν γιὰ τὴν ζωντάνια του. Ἄλλωστε ἡ δημοσιογραφία ἦταν καὶ τὸ βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα τοῦ Κριναίου.

Ἀπὸ φοιτητῆς ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ποίηση. Συγκεκριμένα πρωτοπαρουσιάστηκε τὸ 1927. Ποιητικὸς του συλλογὸς ἦταν οἱ «Φρυγικοὶ ἀυλοί», «Τὰ μωσαϊκὰ καὶ ἐπιγράμματα», τὰ «Ἐμβατήρια τοῦ Αἰγαίου», «Οἱ λυρικοὶ λιτανεῖες», τὰ «Τετράδια τῶν Ἀγγέλων», τὸ «Χρυσὸ δισκοπότηρο», οἱ «Γυμνὰς πεδιᾶδες», «Τὸ μαγουάλι μὲ τὰ 63 κεριά» καὶ ἡ «Ἀλληλογραφία μὲ τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο».

Ἀπόσπασε λογοτεχνικὰ θραύετα ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ περιοδικὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ «Πνευματικὴ Κύπρος». Ἐπίσης τὸν τίμησαν «Ἡ Γυναικεῖα Λογοτεχνικὴ Συντροφιά» καὶ ὁ «Κύκλος παιδικοῦ βιβλίου».

Ἡ ποίηση τοῦ Κριναίου στὴν ἀρχὴ ἦταν παραδοσιακὴ. Ἀγλοῦσε κυρίως τὰ θέματά της ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμο. Ἡ τεχνικὴ ἦταν προσεγγιμένη, οἱ εἰκόνας πλούσιες, ἡ γλῶσσα στρωτῆ. Ἐνα, μάλιστα, ποιημὰ του ἀφιερωμένο στὸν θά-

νατο τῆς ἑταίρας Ροδῆς ἔγινε δημοφιλέστατο.

Μετὰ ἡ ποίηση τοῦ Κριναίου ντύθηκε τὸ μοντέρνο φόρεμα. Ὁ στίχος του πήρε τὴν ἐλεύθερη μορφή καὶ τὰ θέματά του ἀπηχοῦσαν σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα.

Ὅπως παρατηρεῖ ἡ ἐμπεριστατωμένη «Βιογραφικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια Ἑλληνικῶν Λογοτεχνῶν» μὲ τὴν νέα του τεχνολογία «δὲν κατάφερε νὰ ξεπεράσει κάποια ἀστικοκοινωνικά περιγράμματα καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν μελαγχολικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἔγκοσμίων».

Δυστυχῶς κατὰ ἀνάλογο ἔγινε καὶ μὲ τὸν Γλαῦκο Ἀλιθέρση. Ὁ παραδοσιακὸς Ἀλιθέρσης ἔταν παραχώρησε τὴν θέση του στὸν μοντέρνο ποιητὴ ἔχασε τὸ πρὸ μεγάλο μέρος τῆς ἀκτινοβολίας του. Τόσο πού νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ παραλληλίσει τὸν σουρреалиστή τῆς «Προσμηαρτυρίας» μὲ τὸν παραδοσιακὸ.

Γενικά ὁ Κριναῖος ἔζησε τόσο στὴν Κύπρο ὅσο καὶ στὴν Ἀθήνα μὲ μοναχικὴ ἤρεμη ζωὴ, πού τὴν χαρακτήριζαν τὸ φλέγμα καὶ ἡ ἀνθρωπιά. Ἄγγιξε πολλὰ παγκόσμια προβλήματα. Δικτατορίες, πολέμους, ἐπαναστάσεις. Ἐκπρόσωπος κι' αὐτὸς τῆς βασανισμένης πνευματικῆς γενιάς τοῦ '30, πού εἶχε σὰν ἔκφρασή της προπαντὸς τὸν Κώστα Καρυωτάκη.

Δὲν εἶχε στὴν Κύπρο ὁ θάνατος τοῦ Κριναίου τὴν δέουσα ἀπήχηση. Δυστυχῶς οὔτε καὶ στὴν Ἑλλάδα. Λίγες γραμμὲς κι' αὐτὲς τυπικὲς γιὰ ἓνα ἄνθρωπο πού ἀνάλωσε τὴν ζωὴ του στὴν ὄπηρεσία τῆς Τέχνης.

ΝΙΚΟΣ Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Δαυλὸς (Ἀθήνα) ἀρ. 48, 49, 50 — Ἐλεύθερο Βῆμα (Ἰωάννινα) ἀρ. 58 — Σύγχρονη Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 109, 110, 111 — Φιλολογικὴ Στέγη (Πειραιᾶς) ἀρ. 34 — Ἑλληνικὸς Ἀστὴρ (Ἰωάννινα) ἀρ. 10, 11 — Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 369-370 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 231, 232, 233, 234, 235 — Κρῆκος (Ἀθήνα) ἀρ. 351 — Ἐνδοσκοπία (Λευκωσία) ἀρ. 10 Ἐθὺνη (Ἀθήνα) ἀρ. 165, 166, 167, 168, 169 — Soviet Literature (Μόσχα) ἀρ. 454 — Ἀνακύκλωση (Ἀθήνα) ἀρ. 1 — Οἰκογένεια καὶ Σχολεῖο (Λευκωσία) ἀρ. 77 — Πόρφυρας (Κέρκυρα) ἀρ. 31, 32, 33 — Νέα Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 268 — Ἡ Θεατρικὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 76 — Hellenika (1985) — Ἐλεύθερο Πνεῦμα (Ἰωάννινα) ἀρ. 57, — Ἡπειρωτικὴ Ἔστια (Ἰωάννινα) ἀρ. 397-399/403-404 — Ἐκ Παραδρομῆς (Λεχαινὰ) ἀρ. 2 — Περίγραμμα (Ἡλιούπολη) ἀρ. 1-2.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Διὰ μα ν τ ῆ ς Ἀ ξ ι ὶ τ η ς : Ὑπνος μεσημβρίας, Θεσσαλονίκη 1985.

Πέ τ ρ ο υ Σ τ υ λ ι α ν ο ὺ : Τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοσηλιώτισσας στὴν Κάτω Δευτερά, Λευκωσία 1986.

Κ ὺ π ρ ο ς Χ ρ υ σ ᾶ ν θ η ς : Στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, Λευκωσία 1985.

Κ ὺ π ρ ο ς Χ ρ υ σ ᾶ ν θ η ς : Ὅκτῳ ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Γρηγορίου Ξενόπουλου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα Ἀμιλιανίδη, Λευκωσία 1986.

Χ ρ υ σ τ ᾶ λ λ α Κ ο υ λ ἔ ρ μ ο υ : Τὰ δῆματα τῆς Ἀλεξάντρας, Κύπρος 1986.

Γ. Σταυρόπουλος: Ποιήματα, Ἀθήνα 1982.

Γ. Σταυρόπουλος: Ποιήματα Β', Ἀθήνα 1985.

Στέργιος Δημούλης: Ὀδὸς Εὐθόνης, Β', Ἀθήνα 1985.

Κ. Τσάτσου: Ἡ ζωὴ σὲ ἀπόσταση, Ἀθήνα 1985.

Λυσ. Φωτεινός: Ὁ Χείμαρρος, Ἀθήνα 1985.

Ράινερ Μαρία Ρίλκε (μετ. Ε. Ν. Πλατῆς): Ἡ διαθήκη, Ἀθήνα.

Ρήνας Κατσελλῆ: Στὴν Ἐφτάλοφη, Λευκωσία 1985.

Κώστα Σαρδέλλῆ: Μάξιμος ὁ Γραϊκός, Ἀθήνα

Γιάννης Σταυρινός Οικονομίδης: Ὁ γαϊτρός Λάσος, Λευκωσία 1985.

Βασίλη Κραφίτη: Ἐνατένιση στὰ ὕψη, Ἀθήνα 1986.

Ἀνδρέα Παπαδασιλείου: Ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, Λευκωσία 1986.

Δημ. Παπακωνσταντίνου: Φωτοσκιάσεις μεταίχμιου.

Ἀντώνης Φωστιέρης: Οἱ Διάβολοι τραγούδησε σωστά (β' ἔκδ.) Ἀθήνα 1985.

Ἀντώνης Φωστιέρης: Σκοτεινὸς ἔρωτας (γ' ἔκδ.), Ἀθήνα 1985.

Δαυλός: Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως, Ἀθήνα 1986.

Βασίλη Γεωργιάδη: Μὲ τὸ χέρι τῆς καρδιάς, Ἀθήνα 1985.

Λουκῆς Παπαφιλίππου: Δέσμη, Λευκωσία 1984.

Λουκιανὸς Ζαμίτ: Ἡ μπόρα, Ἀθήνα 1986.

Μερόπη Τυρίμου—Σπουροπούλου: Ἀγριολούλουδα, Ἀθήνα 1986.

Ἄγγελος Παρθένης: Θητεία Ξενιτιάς, Ἀθήνα 1986.

Μάχης Μουζάκη: Γράμμα στὴ Μπένταμιν, Ἀθήνα 1985.

Γ. Δ. Χουρμουζιάδης: Πυρῆνες, Ἀθήνα 1985.

Νίκος Παναγιώτου: Κυπριακὴ Βιβλιογραφία 1983—1984, Λευκωσία 1985.

Ἄνθου Ροδίτη: Φύρδην μίγδην, Λευκωσία, 1986.

Plant
Protection
Division

ΓΕΩΡΓΟΙ!

Καταστρέψετε τὰ χόρτα στους κήπους σας με τὸ ζιζανιοκτόνον ἔπαφης.

"GRAMOXONE"

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰ χόρτα τῶν ΠΑΤΑΤΩΝ με τὸ εἰδικὸ ζιζανιοκτόνο

"GRAMONOL"

Καταπολεμῆστε τὲς Στάκτες στὰ λαχανικά καὶ στὰ δένδρα σας με

"MILCURB super"

ἢ **"NIMROD"**

Ἐξολοθρέψετε τὰ σιρηθίδια τῶν λαχανικῶν με τὸ χαμηλῆς τοξικότητος ἔπαναστατικὸ πυρεθροειδὲς ἔντομοκτόνο

"CYMBUSH" 10 E.C.

Καταστρέψετε τὸν ψευδόκοκο — μυελὸν τῶν ἔσπεριδοειδῶν καὶ τὸν ἀλευρώδη τῶν λαχανικῶν με τὸ ἔντομοκτόνο

"ACTELLIC" 50 E.C.

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὲς ἀφίδες — ψῶρες με τὸ εἰδικὸ ἀφιδοκτόνο

"PRIMOR" 50 D.P.

Αὐξῆστε τὴν παραγωγὴ σας στὲς ἀγκινάρες, σταφύλια, γκρέϊπ-φρουτ με τὴν ὁρμόνη

"ACTIVOL"

Ἐξαφανῆστε τὴν ποντίκα με τὸ εἰδικὸ ποντικοκτόνο.

"RATAK"

Ἐξολοθρέψτε τὴν ἄρκαστη, καλαμάγκρα—ἀρκοσιφούναρα με τὸ ἐκλεκτικὸ, διασυστηματικὸ ζιζανιοκτόνο

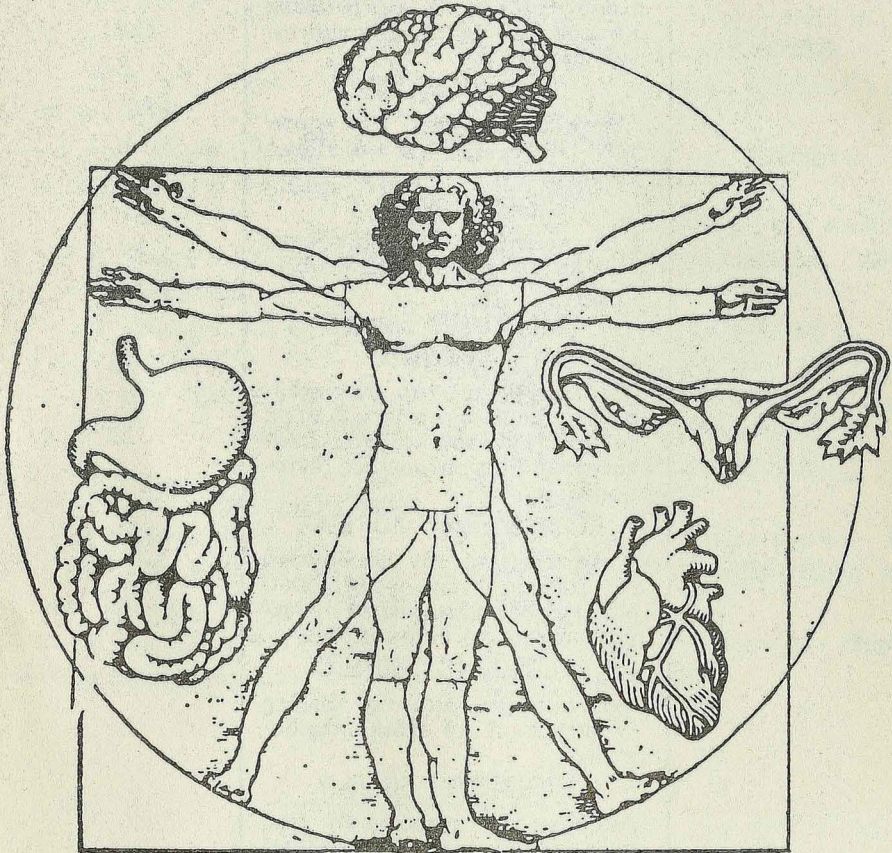
"FUSILADE"

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

Wyeth
Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

Ένας μεγάλος
διαγωνισμός του
φιλμ Agfacolor XR

AGFA
COLOR

AGFA
COLOR

£1,000

με ένα «κλικ»

Πάρτε και σεις μέρος στον μεγάλο διαγωνισμό του Agfacolor XR...

Η στιγμή που αποθανατίζετε σ' ένα φιλμ AGFACOLOR XR είναι μοναδική. Εσείς, έχετε τη σιγουριά ότι μια θαυμάσια σκηνή, έχει αποτυπωθή για πάντα σε μια θαυμάσια φωτογραφία με ζωντανά, φυσικά χρώματα. Τα χρώματα του

AGFACOLOR XR!

Είναι λοιπόν στο χέρι σας να αποθανατίσετε ένα στιγμιότυπο και να λάβετε μέρος στον μεγάλο διαγωνισμό του νέου έγχρωμου φιλμ AGFACOLOR XR.

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

η μπύρα σας...

